Baharlık Kitap Dizisi 16

PSİKANALİZ YAZILARI

psikanaliz ve sınırlar

İlkbahar 2008

BAĞLAM

Baharlık Kitap Dizisi 16

PSİKANALİZ YAZILARI

psikanaliz ve sınırlar

pychoanalysis and borders

İlkbahar 2008

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 304
Psikanaliz Yazıları
Baharlık Kitap Dizisi 16
Psikanaliz ve Sınırlar
İlkbahar 2008

ISBN 975-6947-36-5 (TK No)
978-975-8803-99-6 (16. Cilt)

Psikanaliz Yazıları
Yayın Yönetmeni: Talat Parman
Yayına Hazırlayanlar: Ayça Gürdal Küey, Tevfika Tunaboylu-İkiz
M. Levent Kayaalp, Raşit Tükel, Elda Abrevaya

Birinci Basım: Ağustos 2008
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak Resmi: Paul Klee, *Park of Idols*, 1939
Baskı: Önsöz Basım Yayıncılık
Litros Yolu II. Matbaacılar Sitesi / Topkapı

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

sunuş

S. Freud 1922'de psikanaliz sözcüğü için ansiklopediye gönderdiği tanımda onu başka türlü erişilemeyen ruhsal süreçlere ulaşabilmek için kullanılan bir teknik, bu tekniği kullanarak yapılan bir tedavi yöntemi ve bu teknik ve yöntemden elde edilen bilgi birikimi ile oluşturulacak bir bilim dalı olarak tanımlamıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken Freud'un psikanaliz için üç ayrı tanım vermediği, bu üç unsurun birlikte psikanalizi tanımladığıdır. Yani teknik, yöntem ve bilgi birikimi bir saç ayağı oluşturlar ve psikanaliz bunların **bütününün** tanımıdır.

Bu saptama ülkemizde psikanalizin neden geç geliştiğine bir açıklama getirebileceği gibi bundan sonraki gelişimi için de yol gösterici olabilir. Türkiye'de psikanaliz, insan ruhsallığı üzerine sağladığı bilgi birikimi ile gerek sağlık ve insanbilimleri alanlarında akademik çevrelere, gerek kültürün çeşitli alanlarına yaygın olarak ulaşmıştır. Psikanalizin kuramsal yapısını tanıtan kitaplar yayınlanmış, tıp ve insanbilimleri öğretimi yapılan kurumlarda psikanaliz kuramına gönderme yapılması alışılmış hale gelmiş, dahası bazı psikanalitik terim ve kavramlar günlük dilde kullanılır olmuştur. Yani "insan ruhsallığı üzerine bir bilgi olarak" psikanaliz yıllar önce gelmiştir ülkemize. Ancak bütün bunların ülkemizde psikanalizin gelişimini sağlamadığı ortadadır. Bu demektir ki, onun yalnızca kuramsal olan, bilgi birikimi olan yanı psikanalizi "temsil etmeye" yetmemiştir. Tanımda yer alan üç unsurdan yalnızca birinin olması onun eksik ve o nedenle kısır kalmasına neden olmuştur.

Psikanalizin sağlam bir kuramsal yapısı vardır. Bu yapı onu diğer insanbilimleriyle birlikte aynı kuramsal tartışma platformuna taşır. Öte yandan psikanaliz insan üzerine birçok şey söyler. İnsanın içinde

oluştuğu ve oluşturduğu kültürel yapı, yarattığı ve yaratıldığı aile, din gibi toplumsal kurumlar, sanat gibi yaratımları ve ürünleri üzerinde çok önemli önermelerde bulunur. Psikanaliz, insanbilimleriyle ve sanat alanlarıyla olan bu açık ve karşılıklı ilişkisi nedeniyle çok boyutlu bir yapıya kavuşmuştur. Bütün bunlar onun felsefe, sosyoloji, antropoloji ve hatta politik bilimler tarafından "çekici" bulunması sonucunu doğurmuştur. Buna birçok örnek verilebilir. En önemlileri arasında 1920'lerden başlayarak siyaset bilimi, sosyoloji ve psikanalizi bir araya getirmeye çalışan Frankfurt okulu filozoflarını ya da günümüzde aynı çalışmayı bu kez Lacan'ın yapıtından esinlenerek yapan Slovenyalı Marksist sosyolog Slavoj Zizek'i sayabiliriz.

İnsanbilimlerinin çeşitli alanları yüzyıla yakın süredir psikanalitik kavramları kuramsal açılımlarında kullanmaktadırlar. Böylece psikanaliz onlara borcunu ödemektedir. Bu aynı zamanda Freud'un düşünün gerçekleştiği anlamına da gelmektedir. Ancak söz konusu alanların psikanalizi kullanarak vardıkları kavramlaştırmaların psikanalize aynı şekilde geri dönmesi gerektiğini de düşünmemek gerekir. Çünkü psikanalizin **temel kuramsal birikimini** uygulamadan, yani tanımın ilk iki unsuru olan teknik ve yöntemden sağladığını unutmamalıdır. Psikanalitik kuramın gelişimi kuramsal çalışmalar ve felsefi, sosyolojik veya politik sorgulamalarla değil, klinikten yola çıkarak gerçekleşecektir. Öyleyse şunu söyleyebiliriz: psikanalizin gelişimi ancak bu saç ayağının bütünlüğü korunduğunda olasıdır.

Bu saptama bizi başka bir soruya götürecektir. Psikanalizin gelişimini sağlayacak bütünlüğü kimler koruyabilir? Bu sorunun yanıtı açıktır. Teknik, tedavi yöntemi ve kuramdan oluşan üçlü yapının tek olası koruyucuları psikanalistlerdir. Çünkü psikanalistler psikanalizin birbirini tamamlayan unsurlarının tümü ile doğrudan ilişki içindedirler. Bu da açıkça psikanalizin gelişiminin ancak psikanalistler tarafından yüklenilebileceği anlamına gelir. Çünkü yalnızca onlar insanbilimlerinden aldıkları yansımaları kliniğin sahnesinde denedikten sonra psikanalitik kuramın içine katabilirler. Psikanalizin yalnızca kuramsal "corpus"unu bilen değil, aynı zamanda teknik ve tedaviyle ilgili yönünü de hem kendi analizlerinde yaşayan ve hem de tedavide uygulayanlar

psikanalistlerdir. O nedenle psikanalizin gelişiminin psikanalistlerin sorumluluğunda olduğunu ve olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Peki, kışkırtıcı bir biçimde psikanalist kimdir sorusunu soralım. Psikanalist psikanalitik formasyonunu uluslararası kabul gören kurallar biçiminde yapmış ve psikanalizi uygulamayı sürdüren bir kişidir. Yani uygun bir formasyona sahip olmanın yanı sıra psikanalitik uygulamanın içinde olmak da önemli bir koşuldur. Öte yandan psikanalitik formasyonu olmayan veya psikanalizi uygulamayan kişilerin psikanalize katkıları elbette olabilir. Ancak bu katkıların "divanda" kanıtlanmaları gerekir. Psikanalitik bilgi birikimini kullanarak yeni önermelerde bulunmak, kuramsal yapılar oluşturmak elbette entelektüel açıdan keyif verici bulunabilir. Yineleyelim, bunların psikanaliz açısından anlamlı ve geçerli olabilmeleri için uygulamada kendilerini kanıtlamaları gerektiği unutulmamalıdır.

Son yıllarda toplumsal sorunlar ve hatta politik yaklaşımlarla uğraşanların da psikanalizin sağladığı kavramlaştırmaların çekiciliğinden uzak duramadıklarını görüyoruz. Kimi zaman psikanalistlerin de bu rüzgâra kapıldıkları ve psikanalitik kliniği bir yana bırakıp örneğin toplumsal hareketleri, etnik savaşları psikanalizden yola çıkarak yorumlamaya çalıştıkları görülmektedir. Bu yaklaşımlar ancak söz konusu psikanalist klinikle bağlantısını sürdürüyorsa, psikanalizin gelişimini sağlayacak bir unsur olarak ele alınabilir. Psikanalistler Sigmund Freud'un izinden giderek insanbilimlerinin çeşitli alanlarıyla, insan yaratıcılığının ürünleriyle ilgilenmelidirler. Bu neredeyse bir zorunluluktur. Güncel toplumsal olayların örneğin ırkçılığın, topluluklar arasındaki nefretin, şiddetin, terörizmin psikanalitik açıdan ele alınması, yorumlanması, tartışılması kaçınılmazdır. Ancak bunlarla ilgilenmek psikanalistleri psikanaliz kliniğinden uzaklaştırmamalıdır. Çünkü psikanalist klinikten korkmaz. Kliniksiz de psikanalist olunmaz.

Öyleyse uygulamadan uzak bir psikanaliz, giderek psikanaliz olmaktan çıkacaktır demek yanlış olamayacaktır. Her zaman yinelenen bir görüşe yeniden yer verelim. Psikanalist olmak zordur ancak daha da zor olanı psikanalist olarak kalabilmektir.

TALAT PARMAN

2008 sonbaharında yayınlanacak Psikanaliz Yazıları 17'nin dosya konusu "Aktarım ve Karşı Aktarım", dosya sorumlusu Ayça Gürdal Küey olacaktır. Yazılarınızı, önerilerinizi ve eleştirilerinizi lütfen baglam@baglam.com adresine iletiniz.

İçindekiler

sunuş
presentation | 5
TALAT PARMAN

önsöz | 11
preface
TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ

sınır işleyişler: hangi sınırlar?
the borderline functionings: which borders? | 13
CATHERINE CHABERT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ' ZEREN OKÇUOĞLU - TALAT PARMAN

psikanalizin sınırlarında:
margaret ı. little'ın winnicott ile yaptığı analiz | 35
on the borders of psychoanalysis:
margaret ı. little's analysis with winnicott
TALAT PARMAN

ruh ve beden arasında sınır kavramı;
dürtüler ve psikosomatik kuramda akıbetleri | 53
the concept of border between the psyche and the body;
the drives and their consequences in the psychosomatic theory
TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ

sınırsız olana doğru çekim:
okyanussal duyum, psikoz ve zamansallık | 59
the attraction of the unlimited:
the oceanic sensation, psychosis and temporality
LILIANE ABENSOUR / ÇEVİREN / TRANSLATED BY NESLİHAN ZABCI

dosya ötesi / other topics

isimsiz bir hastalık | 77
illness without a name
MARIANNE BAUDIN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY BURÇİN ALSANCAK SÖNMEZ

freud'dan lacan'a özne | 87
the subject: from freud to lacan
TALAT PARMAN

ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki sorunsallar ve doğum sonrası psikopatolojileri | 97
problematics on the child-parent relationships and postpregnancy psycho pathologya
MARIA CLELIA ZURLO / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PEREN KISTAK

abd'de postmodern psikanaliz | 115
postmodern psychoanalysis in the usa
II. GUNTHER PERDIGAO / ÇEVİREN / TRANSLATED BY İREM ERDEM ATAK

özetler | 137
summaries

duyurular | 141
news

önsöz

Psikanaliz Yazıları'nın bu sayısını sınır kavramına ayırdık. Sınır öncelikle psikanalitik psikopatoloji yapılanması içerisinde belirgin bir yapıya işaret etmesine rağmen kelime olarak bize çok şey düşündürttü... Sınırı aşmak, sınırda kalmak, sınırları zorlamak, sınır kapıları, sınır ötesi, sınırsızlık... Sadece psikanaliz değil hayatımızın her anında bu kavramla karşılaşmaktayız. O zaman bu çağrışımlardan hareketle bir sayı hazırlamak kaçınılmazdı.

Borderline kavramını ilk olarak M. Hughes 1884 de "Alienist and Neurologist" adlı makalesinde "deliliğin sınır durumu" olarak kullanmıştır. Ama o dönemde ihtiyaç duyulan bir kavrama karşılık gelmediğinden kısa sürede de unutulup gitmiştir. Günlük pratiğimizde biz psikanalistlerin neredeyse "günlük ekmeğimiz" bu psikopatolojideki kişilerden oluşmaktadır. S. Freud'un hemen ölümünün ardından iki Amerikalı psikanalist Adolf Stern ve Victor Eisenstein psikotik olmayan ama analiz de edilemeyen hastalarla yaptıkları çalışmalarıyla sınır yapıların anlaşılmasına katkıda bulundular. 1967-1971 yılları arasında Freudcu metapsikolojiye bağlı kalarak Amerika ve Fransa'da sınır kişilik kavramı ağırlık kazandı. S. Freud için tipik hastalar nasıl histerikse, çağdaş psikanalistler içinde sınır kişiler artık tipik hastalar olup çalışmalarımızın merkezindedir. Psikanaliz Yazılarının bu dosyasını psikanalistlerin yeniden düşünmesine, kuramlarını gözden geçirip zenginleştirmesine neden olan bu kişilik yapılarına ayırdık. Keyifli okumalar.

TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ

sınır işleyişler: hangi sınırlar?*

CATHERINE CHABERT**

ÇEVİREN: ZEREN OKÇUOĞLU - TALAT PARMAN

Tekil bir yapı oluştuğunu düşündüğüm çifte ekseni kendime merkez olarak almak için, sınır işleyişi psikanalitik psikopatolojinin tam ortasına kaydedenin temelini hızlı biçimde ele almaya çalışacağım. Bir tarafta kaygının, yitiğin ve hem iç hem de dış gerçekliğin oluşumundaki özgün sapmaların ekseni, diğer taraftan da özellikle mazoşizmde sözü edilen psikoseksüel düzenin temelindeki eksen. Yazımın ikinci bölümü, özellikle sınır işleyişlerin tedavisinde görüldüğünü düşündüğüm olumsuz terapötik tepkiye ve psikanalitik kliniğe ayrılmıştır.

Öncelikle sınır psikopatolojiyi ve sözcükleri açıklamak için birkaç açıklama vermeli. Büyük olasılıkla çok öznel nedenlerle "sınır durum" yerine daha çok "işleyiş" terimini yeğliyorum. "Durum" bana donuk, aynı zamanda noktasal ya da geçici gibi geliyor. Sınır işleyişler son derece belirlenmiş olan ve bütünüyle son derece karmaşık bir düzenek biçimine sahiptirler. Birbirlerinden çok farklı olmalarıyla belirgin belirtilerin farklılığının ön planda olduğu bu işleyişlerde temel sorunlar algı ve yansıtma, iç ve dış diyalektiği etrafındadırlar ve zamanda, yalnızca psikotik ürünlere indirgenemeyecek olan eskil (archaique) ve ödipal cinsel arasındaki eklemlenme ve karmaşıklıkla ilgilidirler.

Yine psikopatoloji konusunda belirtmek istediğim ikinci nokta ise, sınır işleyişleri tanımlamak için kullanılan ne nevrotik ne psikotik durumlar tanımlamasını reddettiğim. Bu olumsuz tanım sınır durumları

* Les fonctionnements limites: quelles limites, içinde Les états limites, Jacques André ve ark., PUF, Paris, 1999, s.93-122.

** Prof. Paris V René Descartes Üniversitesi, psikanalist APF (Association Psychanalytique de France).

zorunlu olarak hiyerarşik olan bir sistemde nevrozla psikozun arasında, ara bir yerde konumlandırdığı için uygun değildir. Oysa kliniğin gösterdiği, dağılmamış bazı sınır düzenlemelerin aşırı bir sorun olmadan işlevselliklerini sürdürdükleri, son derece kırılgan olan diğer bazılarının ise, psikiyatrinin önemli ve yineleyici bir işlev gördüğü mahkûm bir yaşama yöneldikleridir. Öyleyse, ruhsal işleyişin bu biçimlerinin içinde daha patolojik, daha acı verici olandan, refaha doğru giden geniş bir yelpaze vardır.

Sınır işleyişlerin klasik tanımlarından birisi, öznelere göre değişen bir dağılımla nevrotik ve psikotik davranışların birleşmesinin ve yan yana gelmesinin altını çizmektedir. Bazılarında, kastrasyon düzleminde bir sorunsala bağlı olarak nevrotik savunmalara başvuru ağır basmakta ancak daha psikotik öğeler, eskil hareketlerin yeniden canlanması ile noktasal olarak ortaya çıkarlar. Diğerlerindeyse, tutukluk (inhibition) üstün gelir ancak bu yarılmanın temel savunma sürecini oluşturduğu bağlamlarda birincil süreçlerin ortaya çıkışlarıyla düzenli olarak delinir. Ancak, her hastada onları niteleyen nevrotik ve psikotik payları belirlemeye çalışmak çok da anlamlı değildir. Psikanalitik psikopatolojinin açtığı perspektiflere göre, bu ruhsal işleyişleri oluşturan temel sorunsalları ve dışavuruma olanak tanıyan savunmacı düzenlemeleri ortaya koymak daha yapıcı gözükmektedir.

Nesne Yitimi Sorunsalı

Tüm özneler gelişimleri ve yaşamları boyunca nesnenin yokluğu ve yitimiyle ilgili sorunsallarla, yani ruhsallığın içinde bu nesnelerin tasarımlarının sürekliliğiyle karşı karşıya kalırlar. Bu sav böylelikle- muhtemelen *Dürtüler ve Dürtülerin Akıbeti*'nden başlayarak (Freud, 1915)- cinsel dürtüler (nesneye yönelen) ve benlik dürtülerinin (kendini koruma) bütünlüğü ve/veya zıtlığı içerisinde yorumlanacak narsisistik ve nesnel yatırımlar arasında bir bağ sistemi kurar. Bu diyalektik ancak iç ve dış arasında, nesne ve özne arasında ara bir alana kaydolmaya elverişlidir ve elbette Winnicott'ın çalışmalarının asıl özgün yanı da burada yer alacaktır. Eğer geçiş alanı, nesnel ve öznel arasında gelişiyorsa ve eğer kabul edilmesi hatta saygı duyulması önemli olan bir çelişki tarafından desteklenen bir yanılsamanın ala-

nıysa o zaman nesnenin kullanımına izin veren tek alan olarak bir " tarafsız deneyim alanı" oluşturur. Winnicott'a göre, nesne ilişkisinden *nesnenin kullanımına* geçiş ancak öznenin nesneyi düşsel olarak yok etmesini ama nesnenin bu düşsel yıkıma karşın yaşamda kalmasını gerektirir.

İlk varsayımım, - birine ya da diğerine ait oluşun artık bir sorun oluşturmadığı düşünerek zira ara alan ikisi arasında yer almaktadır - sınır işleyişlerde geçişselliğe ulaşımın geçici, zayıf ve seyrek olduğuyla ilgilidir, çünkü nesnenin öznenin saldırılarına karşın yaşamda kalabilmesinin güvencesi verilmemiştir.

Bu olgu figürleri etrafında nesne ilişkisi, eksikliği, kusuru ya da anlamı sorunsalı dile gelmiştir. Geçişselliğin berisinde değişken, kesin olmayan, düşe ve gerçeğe çifte ait oluşun reddi yüzünden yerleşmesi zor olan nesnelerin tasarımları yer almaktadır. Ara bir alanın, yani ilişkiler alanının kurucusu olan geçişselliğin ötesinde, ruhsal sahne, cinsel, baştan çıkarıcı anlamı söylemin simgesel niteliğini besleyen senaryoların yerleşmesine destek olmaya yaramaktadır. Nesne yokluğunun tanınması her zaman aynı biçimlerde yapılamaz: her seferinde özgün olan bir dinamikle, her özneye göre farklı olarak belirlenecektir. Ama bu dinamik her zaman bir yandan özne ve nesne, iç ve dış arasındaki *sınırların* daha az sağlam veya daha gözenekli ya da var olmayan olarak oluşmuş olmasını, diğer yandan da mesajın *anlamının* belirleyici bir işlev gördüğü bir iletişim sisteminin tam ortasında bu iç ve bu dış, bu özne ve bu nesne arasındaki ilişkilere olan yatırımı göz önüne alacaktır. Başka bir deyişle, nesne yitimi yok oluşunu ruhsal alana sürüklemiş olmaktadır çünkü yokluğuna hiçbir anlam verilemez, çünkü yitiğin acısına bir tasarımın bağlanmasına ve böylece özümlenmesine izin verecek bir düşlemsel yapılanmanın oluşumuna yol açılamaz. (Burada özellikle A. Green'in tanımladığı "ölü anne karmaşasını" düşünüyorum.

Yokluğun anlamı bulunduğu/ya da verildiği zaman, tasarımlar ve duygular arasında çağrışıma doğru açılış olası olur. Beklenen bir rahatlamanın, depresif anların ve durumların özelliği olan donup kalmaktan ve düşünceye yatırım yapmamaktan vazgeçebilmenin işaretleri belirmiştir.

J.B. Pontalis çok güzel bir metninde şöyle der: "Yitikteki en dayanılmaz şey gözden yitirmek midir? Yitik, aşkın ötekinde kesin geri çekilişini, bizim için ise temel bir engellilik endişesini ortaya koyar: görünmez olanı sevmekte engelli olmak mı? Bizim için gerekli olan öncelikle görmektir. Yalnızca görmek değil, ama önce görmek ve sevilen nesnenin bütünüyle görüş alanımızda olduğu ve kimliğimiz içinde bizi düşündüğü konusunda bize güvence vererek yokluğun neden olduğu kaygıyı her zaman sakinleştirebilmek gereklidir" (s.275).

Sınır işleyişlerin depresif sorunsallarındaki ötekinin yitimi sorusu şu temel noktalara dayanmaktadır: ötekinin yitimi yok oluşla birlikte kendiliğin yitimine yol açabilir, görünen ötekinin yitimi ruhsallığın içinde iç nesne olarak varoluşunu sürdürmesine ve böylece varoluşu sürdürme duygusunun oluşumuna izin vermez.

İşte söylemek istediğim ilk nokta şu: tasarımları *ve* duygulanımları içselleştirme süreçlerinde birleştiren, ki bu bilindiği gibi sınır işleyişlerde bozuktur, aynı zamanda var olan/var olmayan bir nesnenin tasarımıyla ilişkili olarak haz/hoşnutsuzluk olarak veya olumlu/olumsuz değeri alabilen heyecanlar ve duygulanımlar olarak içte hissedilenlerin iç algılar olarak tanınmasını bu işleme koşul olarak koyan olmasıdır. Bu işlem temeldir veya en azından temellendiricidir ve sınır hastalarda düzenli bir biçimde işlevsiz veya ulaşılmaz olarak ortaya çıkar. İç gerçeklikle kurulmuş olan bu yetersiz ilişkiler hemen her zaman aynı biçimde değerlendirilirler: dış dünyaya karşı fazla bir karşı-yatırım, iç yetersizliği hem gizlemeye hem de ağırlaştırmaya yol açar. Bu yöntem kendinde zıtlıklar içerir, adım adım çıkmaza giderken hızlanmaya, yanılsamalı kazançlarını yitirerek ağırlaşmaya eğilimlidir. Çünkü söz konusu olan hem ötekini reddetmektir hem de yabancılaştırıcı bir bağımlılığın oluşturulması, korunması ve bakımında, çünkü tümüyle narsisizme ve el koymaya tabidir, onun varoluşunun duygusal izlerine tutunmaktır.

Sınır işleyişlerde (ve narsisistiklerde) temel olan nesne yitimi sorunsalı, acının gömüleşme (enkystement) çekirdeği olarak dış gerçekliğin kullanımında, depresif kaygılara karşı savaşmak için geliştirilmiş olan pahalı ve umutsuz savunmacı stratejiler bulabilir. Aslında dış dünya, olduğu gibidir ve değiştirilemez. Dış algıların indirgenemezliği

aralarında duygulanımların ve özellikle çaresizliğin olduğu öznel durumları uzakta tutan geçirimsiz bir engel gibi kullanılır Böylece başkaları tarafından algılanmaları önlenir. Bunlar gösterilemez çünkü bağımlılık tarafından engellenmiş olan öznelliğe yatırım hem eğreti hem de tehdit edicidir. Çünkü bu öznelliğin, mahremiyet ve içsellik, öteki tarafından tanınması reddedilmektedir ve aktarımsal bir yineleme olarak değersizleştirilen ve yadsınan deneyimlerin kabul edilmesi söz konusu olmamaktadır. Yine de, öznelliğin savunulacak ve desteklenecek bir iç gerçeklik olarak kabul etmesi için bu duyguların tanınması (yani bir tasarıma bağlanması) ve algılanması gereklidir. Annenin çocuğun üzüntüsüne onun nedenini sormak veya tahmin etmek için bağlanabilmesi, böylece algılanan duygulanım ile onun nesnesi arasında bir ilişki oluşumunu sağlaması demektir. "Neden, kimin yüzünden ağlıyorsun?" sorusu, zorunlu olarak bir yanıt veya olumlama ortaya koymasa da hissedilene bir meşruluk kazandırır ve böylece duyarlı ve anlam yüklü iç alana bir bütünlük verir. Winnicott ünlü cümlesinde "saklanmak bir eğlencedir, ama bulunamamak bir felakettir" derken bunu söylemek istemiştir. Bu olmadığında kendilik yitimi veya daha çok J.B. Pontalis'in (1977) dediği gibi "kendilik olmaması" riski ortaya çıkar. Bu da hazzın ve hoşnutsuzluğun kaynağını oluşturmaya elverişli nesnenin yokluğunun sanki ayna görüntüsüdür.

O halde, dışsal gerçekliğin ele alınması oldukça önemlidir: daha çok iç boşluğu maskelemek veya daha çok onun yerine geçmek için kullanılır. Ruhsal sahne dışarıda konumlanmıştır ve var oluşu hissedebilmek için bir "sahneye koyana" başvurma gerekliliği, hatta aciliyeti söz konusudur.

Aşk ve/veya Nefret

Şimdi geliştirmek istediğim görüş, çifte değerliliğin (ambivalence) kabulünün aşırı zorluğunun altını çizerek ötekiyle ilişkilerin özellikleri üzerinde durmaktır. Nesne ilişkileri üzerine Kleinci bir bakış açısına sahip olunduğunda bu mantıklı görünmektedir: Depresif konum eğreti bir biçimde özümlendiğinden, çifte değerlilik bütünleştirilemez. Bu, aslında, katlanılabilir bir diyalektik içerisinde aşkı ve nefreti birleştirme olanağını ve duyguların çifte değerliliğini sağlayan sürekli, aynı

zamanda hem iyi hem kötü, bazen iyi, bazen kötü olan bütün (total) bir nesneyi yeniden tasarımlama kapasitesidir. Bu süreklilik sınır işleyişlerde etkin değildir ve onlar nesne yatırımları alanında daha çok yarılmaya (clivage) başvururlar. Yarılma ise paranoid-şizoid konumun özelliği olan temel gereklilik tarafından zorunlu kılınır. Düşmanlık görme görünümleri ağırlıklı biçimde var olmasa da, dürtüselliğin ele alınmasında özel bir ekonomiye gönderme yapan "olumlu" hareketler ve "olumsuz" hareketler arasında ayrılık, yalıtma hatta geçirimsizlik oluşturan konumlar ortaya çıkar.

Nefret bu hareketleri yoğun biçimde destekler ve önemini ve işlevlerini anlamak için kısaca da olsa, metapsikolojik temellerine dönmek belki yararlı olabilir. Öncelikle hatırlamak gerekir ki aşk ve nefret basit bir tersine dönme ilişkisi içinde değildirler: nefret aşkın tersine dönmesi değildir. Freud, aşkın ve nefretin ortak temel bir öğenin yarılmasından ileri gelmediğini ve her birinin özgün gelişimlere bağlı olduğunun altını çizmiştir.

Nefret, nesneyle ilişki olarak, aşktan daha eskidir. Kaynağını, ruhsal yaşamın başlangıcındaki dış dünyanın reddinden alır. Narsisistik benlik tarafından belirlenmiş ret: nefret, nesnelere olan tepkide bir hoşnutsuzluk göstergesi meydana getirir ve bu bakış açısına göre kendini koruma dürtüleriyle ilişkide kalır öyle ki bunlar düzenli olarak cinsel dürtülerle zıtlığa düşmektedirler.

İkinci dürtü kuramı, bu kez ölüm ve yaşam dürtüleri arasındaki karşıtlıkta ortaya çıkan aşk ve nefret arasındaki karşıtlığı daha derin şekilde kökleştirir. Ancak, başka süreçleri (ve özellikle yineleme zorlantısını) destekleyen ölüm dürtülerini ve nefreti üst üste koymak yanlış olacaktır. Nefretin cinsellikle olan ilişkisi, daha çok Oedipus çatışmasının tam ortasındaki duyguların çifte değerliliğinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu karmaşa dürtüsel köklerinde bir çifte değerlilik çatışması olarak oluşturulmuştur: aşk ve nefret, hepsi temellendirilmiş ve doğrulanmış olarak, aynı kişiye yönelmiştir. Anne babaya karşı çifte değerlilik nevrotik yapılanmanın özelliğidir: oysa yarılma (biri için aşk, biri için nefret) bence daha çok sınırda işleyişlerin ödipal yapılanmalarının özelliğidir.

Bu görüşler, kişiliğin sınır bozukluklarının hiçbir şekilde ödipal cinselliği dışarıda bırakmadığını düşünmeye götürür: Oedipus karmaşası canlıdır, psikopatolojik düzenlemeye göre özgün bir biçimde muamele görür ve her olguya göre az ya da çok olarak yapılandırıcı bir değer taşır. Sınır işleyişlerde iyi/kötü yarılması, ulaşılmaz olduğu için çifte değerlilikten uzak durarak ödipal şekillenmeyi etkiler: aslında, olumsuz hareketlerin şiddeti ve olumlu hareketlerin zayıf direnci ikisi arasındaki uzlaşmayı olanaksız kılar. Çok pahalı olmasına karşın, ayrılmaları, kökten bir biçimde dışlanmaları en etkili savunmacı çözümdür.

Ödipal yapılanmanın berisinde, nefretin işlevi öznenin ve farklılaşmış nesnelerin tasarımlarının yapılanmasında ve oluşumunda ortaya çıkmaktadır. *Olumsuzlama* (S. Freud, Négation, 1925) yazısı burada temel bir kanıt sunmaktadır: içe atma ve yansıtma işlemlerinden ve onları belirleyen yargılardan başlayarak (alıyorum/atıyorum çünkü seviyorum/nefret ediyorum), nefretin kurucu işlevi öznelliğin tanınmasında kendini ortaya koyar. Bu işlev kökensel olarak, özne için haz veya hoşnutsuzluk kaynağı olan nesnenin yalnızca -iyi veya kötü- özelliklerine değil, ama aynı zamanda *öznenin varoluşuna* gönderme yapar, bu da koruma dürtüleri tarafından desteklenen süreklilik duygusunu tehdit eder.

O halde nefret, nesnenin varlığının somut bir biçimde hesaba katılmasının göstergesi olarak, bir ayrılma ve farklılaşma hareketi içerisinde oluşur. Nefreti belirleyen olumsuz anlam onu yalnızca öldürücü ya da yıkıcı eğilimlerle bir tutmamalıdır: *nefret önce ötekinin varlığını işin içine sokar, sonra ötekinin varlığını zorunlu kılar, bazen ölümcül bir düşlemle birlikte bulunsa da onun var oluşundan beslenir.*

Bu metapsikolojik görüş sınır işleyişlerde nefretin korunmasının gerekliliğini anlamayı sağlar: istila tehdidinin altı farklılaşma stratejileri tarafından çizilmelidir. Nefret dolu dürtüsel hareketler öteki tarafından istila edilmeyi engellerler, ötekinin yakınlığı çağrıştırdığı bağımlılık ve çekim nedeniyle zihin karıştırıcıdır (confusion).

Ötekinin varlığı, çokça nefret edildiği için ve hedef olduğu saldırılara karşın sürekliliğin güvencesi olarak sürekli biçimde gereklidir. Bu durumlarda, *ötekine karşı düşmanlık ona olan aşkı değil, ama zıt bir şekilde onu yitirme korkusunu maskeler:* görünür düzeyde; nesne-

ler atılmış, hırpalanmış, değersizleştirilmişlerdir; ancak gizil düzeyde, bu olumsuzluk terk edilme korkusuna karşı narsisistik bir korunma önlemi gibi anlaşılır.

Elbette, bu nefret, ya mazoşist bir harekette ya da melankolik nitelikli bir hareketle öznenin kendisine karşı dönmeye yatkındır. Bu iki "akıbet" sınır düzenlemelerde düzenli biçimde karşılaşırlar.

Nefretin diğerine yansıtılmasının çifte amacı vardır. Öznenin katlanılması yorucu olan dürtüsel hareketlerin yükünden kurtulmasını sağlar (saldırganlık, özellikle onu meydana getiren engellenmeye karşı bir hoşnutsuzluk tepkisi olduğuna göre); sınır işleyişler için temel endişe kaynağı olan iç ve dış, özne ve nesne arasındaki sınırları güçlendirmeyi sağlar. Böylece, nefretin (sözcüğün tam anlamıyla) ortaya çıkması için, nesnenin yansıtma tarafından oluşturulmasını beklemek gerekir. Nefret/ yansıtma ilişkisi yansıtmanın tanımının içinde vardır: nefret de yansıtma gibi dışın ve nefret edilenin birbirine karıştığı bir nedensellik sistemi içinde hoşnutsuzluk tepkilerinden kaynaklanır. O halde, klinikte, nefreti gözden yitirmemek ve bir yansıtma hareketi meydana geldiğinde her seferinde onun da ortaya çıkışını beklemek bana önemli gözükmektedir.

Sınır işleyişlerde yansıtma, ya yadsımanın veya yarılmanın ağır bastığı bir sistemde ya da sınırların aşılmasında ortaya çıkar. Yansıtmalı boşalımlar, özneyi ve ötekini daha açık şekilde tanımlamanın yinelenmiş girişimlerinde ortaya çıkarlar: iç/dış sınırlarının kırılganlığından ve ondan ileri gelen karışıklıktan dolayı sürekli başarısız olan girişimlerdir bunlar. Yansıtma sıklıkla, yeterli derecede içsel destek bulmayan dürtüsel hareketlerin eylem olarak dışarı vurulmasıyla, dışsallaştırmayla (externalisation) karışmaktadır.

Zıtlık, özne/nesne farklılaşması yönünde ele alınabilecek bir tavırda ortaya çıkar ama bu tavır yönünü yitirerek bocalar veya yansıtmalı özdeşimde olduğu gibi sınırları yitirerek zıvanadan çıkar. Bu bağlamda, olumsuzlama (négation) iç ve dış dünyanın açık biçimde tanınmasını sağlayacak yapıcı işlevini göremez. Yeri, ruhsal işleyişi bütünüyle bölerek bir tutarlılık biçimi sağlamaya çalışan yadsıma (déni) ve yarılma (clivage) tarafından doldurulmuştur.

Yarılmaya bağlı yansıtma, dış gerçeklik algısına çok yapışık aşırı uyumlu anlar ve bu gerçekliğin bozulduğu, sınırsız ve aşırı bir biçimde yorumlandığı aşırı yansıtmalı anların birbiri ardına geldikleri geçirgen olmayan süreçleri açıkça ortaya koyar. Bu iki tip tavır arasında bir uzlaşma gerçekten olanaksızdır.

Cinsellik Sorunsalı: Mazoşizm

Sınırları gözenekli olan bir benlik için (ilginç bir yoğunlaştırma içerisinde, sınır patolojilerden bahsetmekteyiz) daha sağlam sınırlar koymaya çalışan farklılaştırıcı çıkarımlarının ötesinde, psikoseksüel düzenin oluşumunda dürtüsel hareketlere bir hayli başvurulur. Tehlike ya da gizli engel, hangisi olursa olsun, gerileyici arzular tarafından bütünüyle düzenlenmiş gibi gözüken bir söylem tarafından kurulmuş olan tuzağın içindedirler. Burada, bağımlılık annesel olanla karışır, görünür cinselliksizleştirme (désexualisation) dürtüsel şiddeti maskeler ve görünür "çocuksu" konumlar, Oedipus'un cinsel bağlantılarında ortaya çıkan aşk ve nefret hareketlerini belirsiz bir yere doğru uzaklaştırır. O halde, cinselliğin kurucu eksenlerini korumak, çıkmazı engellemek için cinsellikten dürtüsel destekleri çekmemek gerekir. Bu çıkmazda, analistin kendisi, gerilemeyle hayli kuvvetli bir biçimde eklemlenen bir istek yüzünden körleşmiştir. Bu istek cinsel mesajları silecek ve bunu bir narsisistik aşk arayışının ekranında görülebilecekleri bahanesiyle yapacaktır. Unutmayalım ki, narsisizmin kendisi de cinselliğe olanak veren akıbetler sunmaktadır ve sınır işleyişlerin mazoşist düzeninde şaşılacak kadar yer alır ve o denli katıdır.

Şimdi, Freud'un çalışmalarından başlayarak, sınır öznelerde mazoşist düzenlemenin özgün özelliklerini kısaca ortaya koymak istiyorum.

Burada izlenecek yol yine ikili dürtüselliktir ve onun sorunsalın çeşitli alanlarında ele alınmasıdır. Sanırım, böyle bir tavır alışın dirençleri harekete geçirmeye elverişli olmasına karşın, mazoşizmi insan cinselliğinin temel düzenlemesi olarak değerlendirmek konusunda uzlaşabiliriz. Öncelikle düşsel düzlemdeki temel yer ki bu 1919'daki "Bir çocuk dövülüyor" metninde gösterilendir. Dövülen çocuğun düşlemi, sıradandır ve sık rastlanır, günlük özdoyumsal düşlemleri oluşturur ve Oedipusla ilişkisi Freud'un önerdiği açılımlarda bütü-

nüyle açıktır. Freud sapkınlığın (pervertion), çocuğun cinsel hayatında yalıtılmış olmadığını söyler, çocuğun ruhsal gelişim süreçlerinin devininiminde ortaya çıkar. *Çocuğun Oedipus karmaşasının içinde, ensestiyöz aşk nesneleriyle bile ilişki içindedir.* Oedipus karmaşasının çöküşünden sonra kalan tek şeydir, libidinal yükünün mirasçısıdır ve ona bağlanmış suçluluk bilinciyle borçlandırılmıştır.

Dövülen çocuğun düşleminin gelişmelerini ayrıntılı bir şekilde ele almayacağım. Yalnızca şunu anımsatacağım birinci evrede, dövülen çocuk, düşlemi yazan değildir, çocuk düşlemin yazarı tarafından da dövülmemiştir, bir erişkin tarafından ve kızlar söz konusu olduğunda baba tarafından dövülmüştür. Freud tarafından önerilen düşlemin anlamı şudur: "baba çocuğu dövüyor... benim tarafımdan nefret ediliyor".

İkinci evrede, baba tarafından dövülen çocuk düşlemin yazarıdır. Freud, ensestiyöz hazzı ve onun cezasını yoğunlaştıran bu ikinci evrenin sonuçlarının en önemli ve en ağır olanlar olduğunu söyler. Ancak, bu evre hiçbir zaman gerçek var oluşa sahip olmamıştır, bir yeniden anımsamaya bağlı olarak ortaya çıkmaz, analiz sırasındaki bir yapılanmadır. *İkinci evre düşlemi genellikle bilinçdışında kalmaktadır.*

Benim varsayımıma göre bazı "sınır" hastalarda bu düşlem yetersiz derecede bastırılmıştır. Bazen düzenli biçimde eyleme konmuş, yinelenmiş mazoşist durumlar olarak yineleme biçiminde yeniden ortaya çıkar (örneğin ciddi yeme bozukluklarında ya da kendine zarar verici davranış bozukluklarında).

Her halükarda, tedaviler sırasında görülen düşlemin üçüncü evresine geçilememedir, bu evrede bastırma ile çok daha fazla adsız kılınmıştır. Üçüncü evre, aslında, suçluluğun yatıştırılmasına ve yalnızca uyarılmışlığın (excitation) değil aynı zamanda düşleme bağlı hazzın da ortaya çıkışına olanak verir.

Bastırmanın bu eksikliği, ahlaki mazoşizm konusundaki 1924 tarihli "Mazoşizmin ekonomik sorunu" başlıklı metinde Freud tarafından ele alınmıştır. Ahlaki mazoşizmin cinsellikle gevşek bir ilişkisi bulunmaktadır; başka olgularda (erojen mazoşizm, feminen mazoşizm) mazoşist acılar sevilen kişiyle ilgiliyken, bu koşul ahlaki mazoşizmde yerine gelmemektedir çünkü burada önemli olan acının ken-

disidir. Bu durumda, cinselliğin narsisistik akıbetiyle karşı karşıya kalırız. Freud, söz konusu kişilerin ahlaki olarak aşırı derecede tutuk oldukları izlenimini verdiklerini söyler, ama ahlakın bilinçdışı uzantısı ile ahlaki mazoşizm arasındaki fark, ahlaki mazoşizmin ebeveynsel güçlerin cezasını dileyen benliğin kendi mazoşizmine dayanmasıdır. Oysa der Freud, baba tarafından dövülme arzusunun onunla edilgin cinsel ilişkiler kurma arzusuna yakın olduğunu biliyoruz, dövülme arzusu, onunla cinsel bir ilişkiye girme arzusunun yalnızca gerileyici bir biçime doğru değişmesidir: "Eğer bu açıklamayı ahlaki mazoşizmin içeriğine eklersek, gizil anlam görünüre dönüşür. Oedipus karmaşası aşıldığından ve cinselliksizleştirildiğinden, bilinç ve ahlak ortaya çıkabilmiştir; *ahlak, ahlaki mazoşizm tarafından, yeniden cinselleştirilir, Oedipus karmaşası yeniden ortaya çıkar, ahlaktan Oedipus karmaşasına doğru gerileyici bir yol açılır.*" (Freud, 1924, s.296)

Böylece, ahlaki bilincin önemli bir bölümü, mazoşizmin yararına kaybolmuştur. Bu da öte yandan "günah" işleme eğilimini doğurur ki kaderin cezalandırmasıyla, bu büyük ebeveynsel güçle, günahının bedelini ödemek zorunda kalır.

Bu önermeden yola çıkarak, ahlakın ve ahlaki mazoşizmdeki üst-benliğin dışsal olarak konumlanmasının altını özellikle çizmek istiyorum. Bu elbette sınır işleyişlerin özelliği olan içselleştirme düzeneklerinin güçsüzlüğü durumlarında görülür. Bu da şüphesiz daha önce önerdiğim dürtüsel çifte değerliliğin ele alınmasındaki ve nefretin kaynaştırılmasındaki güçlükler konusundaki varsayımımı destekler.

Daha önce söylediğim gibi, spekülatif özelliği tartışılabilir görülebilen bu satırlardan sonra, Freud'un (yine 1924'te) ahlaki mazoşizmin kesinlikle patolojik olan aşırı biçimini oluşturduğunu söylediği olumsuz terapötik tepkiyle damgalanmış bir tedavinin bir bölümünden söz etmek istiyorum.

Olumsuz Terapötik Tepki

Kuramsal ve klinik bir değerlendirmeden yola çıkarak sınır işleyişlerin tedavisinde sıklıkla ortaya çıktığı düşünülen ve zor tedavilerin özel anlarında oluşan olumsuz terapötik tepkideki ruhsal acının yeri konusunu sorgulamak istiyorum. Bu elbette, ilk bakışta analizin ya-

rarlarının, bütün "olumlu" hareketler gibi, hasta için katlanılmaz olduğu düşüncesiyle mazoşizm ve özveri sorunsalına gönderme yaparak yorumlanabilir. Aslında, olumsuz terapötik tepki, aktarımsal bağlamlarda ortaya çıkan analitik sürecin bir ürünü gibi analiz edilip anlaşılabilir. Bu aktarımsal bağlamlarda tedavinin terapötik boyutu sorgulandığı için analist açısından hayli zorlayıcıdır.

Bir analizin bitimine doğru, analizanın gittikçe daha kötüye gittiği, analistin çalışmasına olumsuz olarak tepki verdiği ve analisti terapötik zorunluluklara boyun eğdirterek analizin yönetimini sorgulamaya ittiği saptanabilir. Böyle durumlarda acıya başvurma analizan için olduğu kadar analist için de özel bir konuma ve işleve sahiptir. Neden olduğu düşünce süreçlerini felç eden dona kalma sayesinde bir anlamda analitik süreci durdurur.

Aslında, mazoşist bir hazza bağlı hoşnutsuzluğu ya da ıstırabı ve ne haz ilkesinin ne de mazoşizmin tam olarak sorumluluğunu yüklenemediği acıyı birbirinden ayırt etmek gerekli gözükmektedir. Haz/hoşnutsuzluk ilkesinin ötesinde, bağ kurma etkinliklerini felç eden aşırı bir uyarılma (eksitasyon), bir taşma nedeniyle ortaya çıkan acı her şey bir yana, "iç kanama"ya bağlı bir acı değil midir? Analiz tarafından özgürleştirilmiş, aktarım tarafından harekete geçirilmiş ve dayanılmaz bir narsisistik deliğe, boşluğa, yitiğe yol açan bir nesne yatırımının aniden ortaya çıkmasına bağlı aşırı bir uyarılmadır söz konusu olan.

Acının ortaya çıkışını aktarımın sonucu gibi değerlendirerek ve Léa'nın analizinin bazı anlarını aktararak bu sorunsala yaklaşmaya çalışmak istiyorum.[1] Bu anlar, olumsuz terapötik tepkinin ortaya çıkışıyla tedavinin geleceği için hem endişe verici hem de çok önemli anlardır.

Otuz yaşındaydı. Ama genç irisi sakar bir küçük kız görünümü, renksiz ve kişiliksiz giysiler içinde paketlenmiş, biçimsiz bir bedeni vardı. Ancak Léa evli ve iki çocuk annesiydi. Geleceği yokmuş gibi düşünüyor, yaşamı sağa sola savruluyordu. Ona kötü davranan kocasından ayrılmaya karar vermişti. Sancı gibi saplanan düşüncelere

[1] Bu olgudan *Revue Française de Psychanalyse*'de yayınlanan ve olumsuz terapötik etki konusuna yer verdiğim "Narsis'in gölgesi" (L'ombre de Narcisse) başlıklı yazıda söz edilmiştir.

bağlı tehlikeli bir kaygıdan kurtulmayı umut ediyor, "kötü bir anne" olmaktan korkuyordu.

Ergenliğinde bir psikoterapiye gittiğini ve o sayede liseyi bitirip evlenebildiğini söylemişti. Bugün her şey gizil bir depresyonda lime lime oluyordu: üniversite sırasında sınavlarında başarılı olamıyordu; eşiyle ilişkileri sözcüklerin ve darbelerin şiddetinden yıkılıyordu. İki kez anne olmak onu tatmin etmeliydi, ama ikinci kızının doğumundan beri, sıkıntıyı alkolle önlemeye çalıştığı umutsuz ve karanlık bir gündelik yaşantıya saplanıp kalmıştı.

Bana çocukluğundan söz ederken mutsuz olduğunu anlattı. En büyük kız olarak annesini tatmin edemediğini düşünüyordu. Annesi hızla gebeliklerini çoğaltmış ve arzularının canlılığı ve başarılarının ışıltısıyla tüm yeri işgal etmiş sapasağlam üç erkek çocuğun doğumundan sonra gözle görülür bir şekilde neşelenmişti.

Léa, bu erkek kalabalığının içinde kaybolmuş halde, baştan çıkarıcı ve şehvetli eşi tarafından kıskanç bir şekilde gözetilen, uyarıcı ama pek de var olmayan bir babaya yapışmıştı. Ancak babası, onun sıkıntılarına karşı dikkatliydi ve zor durumlardan onu kurtarıyor, ona bütünüyle destek oluyordu.

Léa seanslarına oldukça düzenli geliyordu: değiştirilemez nirengiler olarak kabul ettiği seansları, sonsuz sitemleri için bir alan gibi kullanıyordu. Konuşması monoton sayılabilirdi. Günlük yaşamının sahnelerini, bazı çocukluk anılarını, ender olarak düşlerini hep aynı tekdüze tonda dile getiriyordu. Divana uzanır uzanmaz, neredeyse aşırı gerçekçiliğe varan bir ayrıntılılık içine dalıyor ve kırk beş dakikanın sonunda duruyordu. Öykünün akışını bir sonraki sefer yeniden sürdürüyordu.

İlginç olan şey beni sıkmıyor olmasıydı. Bunun nedeni belki de söyleminin sıkıcılığının, çiğlikleri ve görsel somutlukları neredeyse varsanısal bir aşırılıktaki yaşamının iğrenç gerçekliğini gösteren imgelerin hoyratça ortaya çıkışıyla düzenli olarak delinmiş olmasıydı. Léa günlük sefaletini benimsemiş görünüyordu ve onun sözlerine çok dikkat ediyordum. Bunlar bir işlemcesel düşüncenin (pensée opératoire) belirtileri olmaktan çok Léa'nın kendine vermeye bunu da bana göstermeye çalıştığı bir iç dünya tasarımının görsel dayanaklarını oluştu-

ruyorlardı. Aslında, karanlık, yapışkan ve çamurlu düşleri de yaşamının yoksul gerçekliğinden ortaya çıkıyorlardı. Léa, günlerinin tatsız ve hüzünlü gölgesinde erimekten söz ederken, aslında batıyordu.

Bu tekdüze evrenin ötesinde, yine de, yanlışlıkla yapar gibi, çok hızlı söndürdüğü bazı ışıltıların kaçmasına izin veriyordu. Bu ışıltılar bana, Léa'da parlaklıklarını karartmak için uğraştığı bazı mücevherlerin saklı olduğunu düşündürdü: babasının işgal ettiği yüksek görevler nedeniyle ailesinin sahip olduğu ışıltılı yaşama kaçına kaçına değiniyordu; kristallerle, değerli porselenlerle ve gümüşlerle dolu ve mahzende kilitli (böylece bana bir hazinenin varlığından söz ediyordu) olan çeyizindeki sandıkları korumak için annesiyle tartışmıştı. Çaldırmaktan korktuğu için babası tarafından verilen değerli taşları takmayı (bazı seansları dışında!) reddetmişti.

Gölgelenmiş ya da değeri bilinmemiş prenses bana düşlerini yitirmiş bir külkedisini düşündürüyordu. Ve kendi kendime analizin onun en derinine sakladığı olanaklarını sonunda tanımasına ve özgürce onlardan doyum sağlamasına yarayıp yarayamayacağını sorguluyordum. Ama o bir vaftiz annesi istemiyordu.

Yıllar boyunca Léa için bir özgün varoluşu olmadığını hissediyordum. Beni bir şekilde kendine katıyor ve o/ben olgusu ile dışarısı arasında düşmanlık görme yansıtmalarıyla sürekli sağlamlaştırdığı bir ayırım engeli çiziyordu. Buna kanıt olarak, bana düşünmek veya yorumlamak için az yer bırakmasını ve seyrek müdahalelerime verdiği çok ani tepkileri sayabilirim. Bunlar bazen semptomların, özellikle bedensel olanların aniden kayboluşuna yol açıyorlardı. Sözün büyüsü mü vardı? Büyük olasılıkla değil. Sanıyorum ki Léa, onun ve benim aramdaki bütün farklılığı silmek amacıyla sözlerimi kendisininkiler yapmak için onları bedenselleştiriyordu (incorporer). Onun üstünde herhangi bir etkim olması söz konusu değildi: hiçbir eylem bana geri dönemezdi. Monoluğunu, sıkıntılarının uzun uzun söze dökümünü durmaksızın, nefes almadan, duraksız sürdürebilmesi için hareketsiz, sessiz ve var olmayan olarak kalmalıydım.

Gerçekliğe başvurunun korunması ve yoğunluğu, dışsallaştırmaya bu ölçüsüz eğilim beni uyardı. Kendi kendime iç ve dış arasındaki bu ısrarlı ayırımın ve sınırlara bu aşırı yatırımın, bir iç yıkım tehdidini

önlemeye karşı bir zorunlu savunmacı düzenlemenin kanıtı olup olmadığını sorguladım. Gerçekliği ve tehlikeli nesneleri dışarı yerleştirmeyi Federn'in (1952) terimini kullanırsak "benlik sınırlarını" korumak için kullanıyordu. Ya da H. Deutsch'un (1942) "gibi" (as if) kişiliklerde tanımladığı işleyişlere benzer düzenekler söz konusuydu. Léa belki gerçekliği iç alanının boşluğunu gidermek için kullanıyordu: kendi ruhsal sahnesini dışarıda buluyor ve bir biçimde "var olduğunu hissedebilmek için bir sahneye koyan" arıyordu (J-B Pontalis 1977a).

Aktarımın oluşum niteliklerine gelince, bana bunlar Kestermberg'in geliştirdiği (1978) nesneyle fetişist ilişkiyi, yani nesneyi farklı olarak tasarımlamadan veya figüre etmeden içeren bir öz doyumsal düzenlemeyi anımsatıyordu. Fetişist ilişki, nesnenin özne tarafından dışarı, kendi dışına, atılmasının kanıtıdır. *Ama kendinden farklı olmayan nesnenin dışarıda varoluşu kendi varoluşunun da kanıtı olmaktadır.* Bu fetiş nesne, öznenin aynası değildir ama onun idealliğini ve varlığını doğrulamaya yarayan bir dış ikileşmesidir. Bu açıdan, dışlanmış, dışarı atılmış nesne öznenin narsisistik güvencesi olarak kendini ortaya koyar.

Léa'da, fetişist ilişkinin yer aldığı bu aktarımsal biçimlerin kuruluşu benim hareketsizliğime (immobilité) tutunuyor gibi gözüküyordu. Daha sonra anlayacağım gibi, bu hareketsizlik onun için gerekliydi çünkü benden gelen her hareketin ve böylece benim onun üzerindeki varoluşumun ve özellikle benim canlı var oluşumun, olumsuzlanmasıyla bir kökten dışlama gerçekleştirmekteydi.

Ölü bir anne, (A. Green tarafından 1980'de analiz edilmiş karmaşaya gönderme yapıyorum) işte benim olmam gereken buydu, şikâyetlere ve isteklere karşı sağır olan bir anne, dilsiz, müsait olmayan bir anne.

Yine de değişiklikler vardı: Léa cezalandırıcı kocasından/babasından ayrıldı, sınavlarında başarılı oldu ve bitirme diplomasını aldı, hizmetçi odasından kurtularak daha geniş ve rahat bir daireye geçti, bunların hepsi aynı sürekli değersizleştirme eylemi çerçevesinde anlatıldı.

Aniden değiştiğini fark ettim: yıllardır onu saran torba elbiselerden kurtuldu ve bir gün onu narin, hoş, makyajlı, güzel giyimli genç bir kadın olarak görmeye başladım. Kısacası, kökten bir değişimdi

bu. Neyse ki ondaki bu değişikliği gördüm, çünkü eğer dikkatimi ondan çekseydim, eğer yalnızca onu dinlemekle kalsaydım, söyleminde yer alan mutlak umutsuzluk içerisinde kaybolacaktım. Söylemi seanstan seansa yoksullaşıyordu, tüm değişim kabullenmelerine ve bütünüyle çölleşmiş ve ölü evreninin zorunlu hareketsizliğini tartışma konusu yapacak her türlü hareket belirtisine karşı şiddetli bir hınç içindeydi.

Benimle olan ilişkinin izleri Léa'yı özellikle etkilemeye başlamıştı: gittikçe daha güçlenen duyumlar tarafından dokunmuş olan bu izler, daha sonra ortaya çıkan olumsuz terapötik tepkinin öncüllerini (daha sonra işaretleri olduklarını düşündüm) oluşturuyorlardı. Léa her yerde parfümümü duyuyordu. Seansta makas sesleri duyduğunu söylemişti ve seans sırasında dikiş işleriyle uğraştığım konusunda ikna olmuştu. Divanda şiddetli bir işeme isteği hissediyor ve evine kadar tüm yol boyunca tutuyordu. Benim canlı varlığımın bu duyusal (ve duyumsal) izleri görselin tüm müdahalesini dışlıyordu. Sanki analitik çerçeveye bağlı görünmezlik diğer duyusal biçimlere aşırı yatırıma yol açmış gibiydi. Olumsuz terapötik tepki analizin olası olumlu etkilerinin anlamlı ve belirgin bağlamında gelişecektir. Léa, 35 yaşındayken, diplomasına uygun bir iş buldu, babası tarafından bakılmayı bırakarak bir sevgili edindi.

Analizde ise trajik bir biçimde aşırı olumsuz bir sistemin içinde yitip gidiyordu. Yaşayamayacağını, var olamayacağını hissediyordu. Léa, şikâyetini hayret uyandıran bir şiddetle abarttı. Acısı seansların alanını ve zamanını, ruhunu ve bedenini ezen çok büyük bir kaya gibi kaplıyordu. Ortada yalnızca kapsayamayan ve şiddetli bir acının ağırlığı kalıyordu. Ağlayıp sızlanmaları, yalnızca her zaman sıfır olduğunu söylediği, yani kesin olarak başarısızlığa uğramıştı, dışarıdaki yaşamına dayanmıyordu. Ama içinde kaybolduğu çıkmazı ve analizde en küçük bir teselli, teskin bulamayışını vurgulayarak, analize de hücum ediyordu. Geri kalan her şey için olduğu gibi, analiz de, başkaları için iyi olabilirdi ama onun için hiçbir yararı yoktu.

Bu yüzden, Léa düzenli olarak ve şiddetle bir biçimde kendini öldürmeyle tehdit ediyordu, ölüm projesi tüm seanslarını işgal ediyordu çünkü başka çıkış olmadığını söylüyordu. Analizin başarısızlığı

her şeyin bir gün değişeceği umudunu ondan aldı götürmüştü, yapacak hiçbir şey yoktu. Léa'nın ruhsal hareketsizliği neredeyse doruk noktasındaydı: düş, çağrışım ve hiçbir düşünce uğraşı yoktu, yalnızca hiçbir tasarımın bağlanamadığı dayanılmaz bir acıdan dur durak bilmeyen bir yakınma vardı. Acısının kara ve yoğun kitlesi, bir anlamda saf bir üzüntü (éprouvé) olarak, onu tam anlamıyla divana çivilemişti.

Aktarımsal hareketlerin buraya kadar bastırılmış olan sarsıntıları, aşırı bir uyarılmaya neden olmuş gibi görünüyorlardı, o nedenle etkilerinin acilen durdurulması ve hatta dondurulması gerekmişti. Acıya başvuru, ölüm dürtülerinin sarmalaması ile desteklenen ve A. Green'in tanımladığı (1984) *nesnesizleştirme* etkileri nedeniyle başvurulan ruhsal devinimsizliğe ulaşma olanağı sağlayabilirdi.

Olumsuz terapötik tepkide, analitik süreç tarafından kurulan nesneye olan bağları iptal etmek çabasını, bu nesnesizleştirme arayışını bulmuyor muyuz? Önceleri Freud (1916) olumsuz terapötik tepkiyi ödipal suçluluğa ve mazoşizme bağlamışsa da, 1937'de onu ölüm dürtüsüne bağlar. Aşırı bir suçluluğun ötesinde, aslında bu olumsuz terapötik tepkinin temelini oluşturan narsisistik ve anti-nesnesel bir sorunsaldır. Yani asıl sorun analitik ilişkinin *kısır kalması* ve analist ve analizana ait ortak bir çalışmasının kanıtı olabilecek, elle tutulur bir ürünün ortada olmadığıdır. Analitik süreç, *tüm dış dönüşümler iki birey arasındaki etkili bir ilişkinin görünür işareti olduğunda* ancak verimli olarak değerlendirilebilir. Olumsuz terapötik tepki analiste karşı nefret dolu bir saldırı değil, ama olumlu etkilerinin büyük ölçüde reddiyle analitik bağı iptal etme çabasıdır. Öyleyse, söz konusu olan başarının önüne bir başarısızlık koymak çabası kadar, ortaya çıkardıkları aşırı uyarılma nedeniyle kabul edilemez görülen baştan çıkarılma düşlemlerine bağlı iç hareketleri boşa çıkaracak şekilde oluşacak tüm değişimlerin kökünü kurutma çabasıdır.

Eylem/tutku, olumsuz terapötik tepki işte bu zıtlar çiftine gönderme yapar. Analistin hangi etkisine bir tepkidir bu? Engellenemez bir baştan çıkarma etkisine, ötekinin sözüne bağlı bir coşkunun yol açtığı değişimin etkisine ki bu şaşırtıcı bir düşlemselliği harekete geçirmiştir. Düşlemselliğin narsisistik ve ensestüel boyutu gerileyici konumlara şiddetli bir kapanmayı gerektirir. Bu gerileyici konumlar ruhsallı-

ğın içinde bir değişmez kötü anne imgesini koruyarak bir geçici çıkış yolu, fetişist ilişkiyi yeniden oluşturmayı sunabilir ki yerinden kımıldatılamaz anne figürüne ister istemez bağlı yoğun bir ruhsal acıyı da peşinden sürükleyecektir.

Burada, "kötülüğüyle" karikatürsü bir anne imagosu tasarımının engellenemez ve neredeyse sapkın bir kullanımı vardır ama bu hastayı bu fetişist tasarımı değiştirmeye yol açabilecek aktarımsal hareketlerden korur. Böylece, neden bu hastaların şiddetli bir şekilde analistlerine bağlı oldukları anlaşılabilir ve bu açıdan, durumlarının ağırlaşması ve sürdürdüğü acı sayesinde bu tutunmanın korunduğunu dikkate alarak bu takılmanın gerekliliği kavranabilir.

Narsisistik sistemin çöküşü acının indirgenemez deneyiminin ortaya çıkmasına neden olur. J.B. Pontalis (1977b), "akıl almaz ve sözle anlatılmaz, katıksız bir üzüntü," diye yazmıştır.

Hiç şüphesiz, acı hoşnutsuzluktan ayrılır çünkü sınırların aşılmasını içerir ve içerdiği nesnesel kopmayla birlikte son derece narsisistik bir şekilde ortaya çıkar. Uyarılmayla ilişkileri ve indirgenemezliği Freud tarafından 1895'te ortaya atılmıştır.

Daha sonra, *Tutukluk, Semptom ve Kaygı* (1926)'da, ruhsal ve fiziksel acıyı belirten sözcüklerin farklılığı korunmuştur; burada nicelik ve korunma düzeneğindeki önlenemez gedik üzerine yapılan vurguyu ve bu fışkırmanın müdahaleci özelliği üzerindeki ısrarı görürüz.

Ama 1926'da, Freud acı sorunsalını daha net terimlerle ele almıştır: nesneden ayrılmanın etkileri üzerine sorgular ve özellikle, böyle bir deneyimin mutlaka acı verici olan özelliği bir kez ortaya çıktığında, kaygı, acı ya da yas kadar birbirinden farklı tepkilere neden olanın ne olduğunu kendi kendine sorar. Böylece, acı ve nesne kaybı arasındaki bağlar sorusu ortaya çıkmış olur.

Yeni doğan için travma öncelikle annenin yokluğunu açıklamasının ya da anlaşılmasının olanaksızlığına bağlıdır: kaygının ortaya çıkışına neden olan nesnenin gerçek yitimi gibi yaşanan *nesnenin algısının yitimidir*.

Daha sonra, yineleyen hoşnutluk deneyimleri "bir gereksinim söz konusu olduğunda yoğun bir yatırıma uğrayan ve "nostaljik" diye isimlendirebileceğimiz" annenin yani nesnenin, oluşumuna izin verir.

Freud acıyı bu duruma bağlar: acı, bir uyarılma aşırı yoğunluğundan dolayı, hiçbir eylem onu sonlandıramadığında ve uyarım kalkanlarını aşacak şekilde sürdüğünde ortaya çıkar.

Eksik nesneye nostaljik olarak aşırı yatırım yapılması durmadan artan yatıştırılamaz bir uyarılmışlık durumu oluşturmuştur; öyle ki bu acının ekonomik koşulları bedensel acıyı yaratanlarla eşdeğerdir. Şu temeldir: "Bedensel acıdan ruhsal acıya geçiş narsisistik yatırımın nesne yatırımına dönmesine karşılık gelir. Gereksinim tarafından güçlü biçimde yatırım yapılmış nesnenin tasarımı uyarılmışlık artışı tarafından yatırım yapılmış bedensel bölge rolünü oynar" (Freud, 1926).

Ruhsal çaresizlik durumu "bu süreçlerin tamamlandığı bağ ve yatırım ilişkilerinin yükselmiş düzeyi" tarafından harekete geçirilmiş bir yatırım (bir uyarım) bolluğunu durdurmanın olanaksızlığıyla oluşmuştur. Bu durum, sürekliliğinde o kadar ısrarlıdır ki, kaygının ötesinde, hoşnutsuzluğun ötesinde ve nihayet bir acı etkisine indirgenemeyen bir etki oluşturur.

"Nostaljik" nesne yitimi ve acı arasında Freud tarafından önerilen çağrışımın sonuçları burada ortaya çıkar ve yokluğun "deliği" dayanılmaz bir ruhsal acıya neden olur. Analistin ayrı nesne olarak tanınması Léa gibi bazı hastalarda aşırı bir acı deneyimi olarak ortaya çıkar: o ana kadar öteki için olan arzuyu yadsıyan narsisistik engeller, yerlerini nesne yokluğuyla tüm etkin karşılaştırmaların özünde olan ruhsal çaresizliğe bırakarak yıkılmışlardır. Biraz kısaltma yapmak olsa da, "nostaljik" nesneye, yani olmayan bir nesneye yatırım yapma kapasitesinin, bu yatırıma bağlı bir ruhsal acıdan ve bunun yarattığı bir uyarımdan geçtiği düşüncesi öne sürülebilir: acı ruhsallıktaki parmak izidir, damgadır, onun kalıntısıdır.

Elbette, acının birçok akıbeti olabilir. Burada iki seçenekten söz edeceğim:

- Ya, yineleme zorlantısı acıyı ele geçirir ve otomatik bir hareket içerisinde hapsolur. Bu durumda yineleme zorlantısı birincil mazoşizmin ve ölüm dürtülerinin baskın olduğu bir nesnesiz (anobjectale) işleme yol açar.

- Ya da acıya başvurma, ona bağlı olan uyarılma ve şiddetin düzenlemesinde temel bir yer tutarak bir özveri anlamını kazanır.

G. Rosolto tarafından (1987) önerilen özverinin analizi, temelde, "hazır ve nazır" ve o nedenle baskıcı hatta buyurgan bir anne figürünün zorunlu kıldığı bir onarma gereksinimini ortaya koyar. Bu da onu zorunlu kılan yıkıcı düşlemlerin önemini gösterir.

Eğer onarım her zaman etkin olarak olası değilse de, özellikle günah ödeme (expiation) sayesinde *zihinsel* olarak gerçekleştirilebilir: kendiliğe dönmüş ceza "kendini cezalandırmak için yok etmeye kadar giden tümgüçlü (tout-puissant) zihinsel bir onarım aracı" haline dönüşür. (G. Rosolato, 1987)

Günah ödeme tarafından desteklenen acı, ötekine olan aşk için özveri, önceden kurtulmaya çalıştığı nesnesel hedefleri yeniden ele geçirebilir. Istırabın yeri, ötekine ya da özneye aidiyet sorunsalının tam olarak sorulmadığı geçişsel bir alana denk gelir.

Ara bir alana/zamana kazılı acı, gözle görülür, elle tutulur gerçeklik olan ve aynı zamanda da bir simgeleştirme hareketi içinde anlam açılımı sağlayan bir beden-ruha çelişkili bir yatırıma yol açar.

Analizde aslında, bana nesnenin varlığında yalnız olabilme kapasitesinin kurucusuymuş gibi görünen, ötekinin varlığında acı çekme kapasitesi sınanmaktadır. Yani, ruhsal acıda, şimdi ve burada, bir yüksek düzey uyarım yaşamak kapasitesini bir zamanlar taşıdığı gasp ve taciz tehditlerinden arınmış olan ötekinin varlığına karşın hoş görülebilir bir narsisistik geri çekilmeyle yaşayabilmek. Yalnızlığı ve ötekinin varlığında yokluğu yaşayabilmek kapasitesi, aynı yolla yanılsamada (illusion) yok olan ötekinin varlığını yaratmaktır ve burada düşüncenin ve onu canlandıran tasarımların yeniden nesneleştirilmesi (ré-objectalisation) hedeflenmektedir.

Son olarak değineceğim, Léa'nın bir düşünün anlatımı: Bana göre bu düş onun olumsuz terapötik tepkiden kurtulduğunu gösteriyordu. "Geçen gece, seansımdan sonra, şaşırtıcı bir düş gördüm. Bu net bir düştü. Bu ilk kez başıma geliyordu. Bir tür çöldeyim, ama çok güzel ve çok sakin bir çöl. Kendimi bir çadırın eşiğinde buluyorum. Sabah erken saat olmalı ama şimdiden kumun üzerinde altın rengi yansımalar var. Kendimi çok yalnız hissediyorum ve korkuyorum... Çadırın içine doğru yöneliyorum, beyaz bir örtünün altında uzanmış bir ka-

raltı var. Şüphesiz bir kadın. Onun yanında uyumalıydım". Ve Léa ekler: "Örtünün rengi ve dokusu divanınkiyle aynıydı..."

Kaynakça

Chabert, C. (1991) "L'ombre de Narcisse: à propos de la réaction thérapeutique négative", *Revue Française de Psychanalyse*, 55, 2, s.409-423.

Deutsch, H. (1942) "Some forms of emotional disturbance and their relationship to schizophrenia", *Psychonalytic Quaterly*, 11, s.301-321.

Federn, P. (1952) *La psychologie du Moi et les psychoses*, Paris, PUF, 1979.

Freud, S. (1895) "Esquisse d'une psychologie scientifique", içinde *Naissance de la psychanalyse*, PUF, 1979, s.309-371.

Freud, S. (1916) "Quelques types de caractère dégagés par le travail psychanalytique", içinde *L'inquiétante étrangeté*, Paris, Gallimard, 1985, s.139-170.

Freud, S. (1919) "Un enfant est battu. Contribution à la connaissance des perversions sexuelles", içinde *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1981, s.219-243.

Freud, S. (1924) "Le problème écnomique du maschisme", içinde *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1981, s.287-297.

Freud, S. (1925) "Le négation", içinde *Résultalts, idées, problèmes*, Paris, PUF, 1985, s.135- 141.

Freud, S. (1926) "Angoisse, douleur et deuil", içinde *Inhibition, symptôme et angoisse*, Paris, PUF, 1978, s.98-102.

Freud, S. (1937) "L'analyse avec fin et l'analyse sans fin", içinde *Résultalts, idées, problèmes*, Paris, PUF, 1985, s.231-268.

Green, A. (1980) "La mère morte", içinde *Narcissisme de vie, narcissisme de mort*, Paris, Éditions de Minuit, coll. "Critique", 1983, s.222-253.

Green, A. (1984) "Pulsion de mort, narcissisme négatif, fonction désobjectalisante", içinde *La pulsion de mort*, Paris, PUF, 1986, s.49-59.

Kestemberg, E. (1978) La relation fétichique à l'objet", *Revue Française de Psychanalyse* "Le fétiche", 42, 2, s.195-214.

Pontalis, J.-B. (1977a) "Naissance et reconnaissance de soi", içinde *Entre le rêve et la douleur*, Paris, Gallimard, s.159-191.

Pontalis, J.-B. (1977b) "Sur la douleur psychique", içinde *Entre le rêve et la douleur*, Paris, Gallimard, s.255-271.

Pontalis, J.-B. (1987) "Perdre de vue", içinde *Perdre de vue, Paris*, Gallimard, 1988, s.275- 298.

Rosolato, G. (1987) *Le Sacrifice*, Paris, PUF.

Winnicott, D.W. (1971) *Jeu et réalité, l'espace potentiel*, Paris, Gallimard, 1975.

psikanalizin sınırlarında: margaret ı. little'ın winnicott ile yaptığı analiz

Talat Parman

Ağaç

Annem ağacın altında ağlıyor
ağlıyor
ağlıyor
Ben onu öyle tanıdım
Bir gün dizlerinin üzerine uzanmışken

Bugünkü gibi ölü ağaçta
Onu güldürmeyi
Gözyaşlarını durdurmayı
Suçluluğunu ortadan kaldırmayı
İç ölümünü tedavi etmeyi öğrendim
Onu yeniden canlandırmak
beni yaşatıyordu

Donald Woods Winnicott[1]

Giriş

"Sınır olgular", "sınır durumlar" ya da bu sayıda yer alan yazısında C. Chabert'in yeğlediği tanımlama ile "sınır işleyişler", eskiden olduğu kadar günümüzde de, belki daha da çok artan bir öneme sahip olarak, psikanalizin gündemindedirler. Önceleri açıkça nevrotik ve açıkça psikotik olmayan hastaları tanımlamak için kullanılan bu "tanı" giderek içeriği ve çağrıştırdıkları ile önemli bir tartışma ala-

[1] The Tree

Mother below is weeping
weeping
weeping
Thus I knew her
Once, stretched out on her lap

As now at dead tree
I learned to make her smile
To stem her tears
To undo her guilt
To cure her inward death
To enliven her was my living

Winnicott'un 67 yaşındayken kayınbiraderine gönderdiği şiir. Winnicott'un çocukluğunda ağaçlara çıkmayı derslerini ağacın üzerinde yapmayı sevdiği bilinmektedir. Bu şiiri aktaran Winnicott'un biyografı A. Philips bu şiirde bir yandan Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine, öte yandan da Winnicott'un ikinci adı olan Woods'un (ağaçlık, orman) annesinin kızlık soyadı olması nedeniyle anneye bir özdeşleşme olduğunun altını çizer. (Aktaran Denys Ribas, *D.W. Winnicott*, PUF, 2000, Paris, s.10.)

nı oluşturmaya başlamıştır. Her şeyden önce sınır ne demektir, söz konusu olan neyin sınırıdır? Bu soru nozografik, kuramsal ve teknik alanlarda ayrı ayrı sorulabilir. Analizanın ruhsal yapısında sınırlılıklar ya da daha doğrusu sınırsızlıklar mı söz konusudur? Yoksa psikanaliz tekniğinin sınırlılığından mı söz edilmektedir? Ya da analiz edilebilirlikteki tek sınır, analiste ait olan yani karşı-aktarımsal sınır mıdır?

J.B. Pontalis, *Yeni Psikanaliz* dergisinin 1974 tarihli 10. sayısına yazdığı sunuşta bu soruyu analistin karşı-aktarımından yola çıkarak yanıtlamaya çalışır. "Öyleyse orta karar genellemelere başvurulabilir: Analist karşı-aktarımını tanımalıdır, *hayır* ona karşı kendini savunmak için değil, *ama* ondan yararlanmak, onu bir *efendi* gibi değil bir hizmetkâr olarak kullanmak için vs... Oysa psikanalistlerin zor olgularından söz ederken kullandıkları imgeler farklı bir şeyi söylemektedir. Dile getirilen sözcükler "sıkıntı", "felç olma", "dehşete düşme", "bombardımana uğrama", "çaresizlik"tir. Bunlar belirsiz bir güçsüzlük anlamında değil, analistin yardımsız ve imdatsız kalması durumunun itirafı anlamına gelmektedirler, analist *bedeninde* saldırıya uğramış (gibidir). Analisti oluşturan yorumcu ve aktarımın dayanak nesnesi olarak, ikili işlevidir, ikincisi tüm alanı kaplamaya başlar ve böylece anlamı da derinlemesine değiştirir. Analist yalnızca, gerçeklikte kendisinden farklı olarak algılanacak basit bir dayanak değildir, *gerçekten* hedefteki odur. Sonuçlar *onda* bir süre sonra, fiziksel olarak ve zihinsel olarak ortaya çıkar, bu "ve" fazladır, çünkü çağrışımsal hareketlerinde olduğu gibi bedensel hareketlerinde de kendini donmuş hisseder. Bir zorlamaya maruz kalma, kendiliğindenliğin engellenmesi izlenimi öyle noktalara varabilir ki, hareket etmekten, öksürmekten ve bir sigara yakmaktan uzak durulabilir. Düşünce göreceli olarak özerk bir eylem olmaktan çıkar, zihin bir beden organına dönüşmüş gibidir, bütünüyle bloke olur. Seansın kendisi bir *acting-out*'a benzer, oysa dışarıda hastanın davranışları genelde gayet uyumludur. "Gibi" yoktur, sözler anlamları ne olursa olsun eylemlerdir, mermilerdir. Anı ve tasarım, bir figür, bir öykü, bir yapı biçimini alabilecek belirgin bir çizgi oluşturamazlar ancak tüm ilişkiyi işgal ederler. Düşlem bilinçdışına kayıtlı bir an, bir cümle olarak düzenlenemez, dışsallaşır ve seansın güncelinde *beden bulur*. Bu analistte içine kapılmak duygusu uyandırır

ve bunun sonucu olarak da fobik tepkiler oluşur. Örneğin sürekli "aktarımı" yorumlamak gibi, oysa aktarımdan çok, hissedilen boşluğa, boşaltılmaya yanıt veren bir yorumsal doldurma çabası olarak eyleme dökülmüş bir yineleme söz konusudur.[2]

Pontalis bu satırlarda yalnızca bir tür karşı-aktarımsal yaşantıyı dile getirmektedir. Oysa bir başka karşı-aktarım, tam tersi biçimde ortaya çıkar. Şöyle sürdürür: " Bir başka tam tersi karşı-aktarım biçimi tanımlamak gerekir, bu kez fazla içleştirmeye (inclusion) değil, bir dışlaştırma (exclusion) duygusuna, hastadaki bir tasarım fazlalığına yanıt söz konusudur. Burada gönderme yaptığımız, yalnızca takıntılı olanlar değil, ama düşüncenin ağır bastığı hastalardır. İlk bakışta analizin, koşar adımlarla gitse de, iyi ilerlediği düşünülebilir: düşler, çocukluk anıları, çağrışım zincirleri büyük bir beceriyle iç içe geçirilirler; uyuşum kapasitesi, bazen beklenmedik ama hemen bütünleştirilen utangaç duygusal ortaya çıkışlar ve hızla devreye sokulan algılanan yorumlar. Ne iyi gidiyor! Bunun nedeni zorunlu koşul aygıtın sürekli işlemesidir; o da sürekli anlam üretmekte ve bu anlamı git gide boşaltmaktadır: yukarda değindiğimiz olguların tersine, burada *beden bulmasın diye anlam kazanmak* gereklidir. Ve şüphe yok ki analiz, "her şeyi" söylemeyi devreye sokarak, bu tür bir zihinsel işleyişi, yaratmasa da, destekler. Bu bence, Winnicott'un "false-self" derken sözünü ettiği, sıklıkla analistin bilgiççe yorumsal kodla ayakta tuttuğudur; bizim bu zihinselleştirme zoruntusu içinde, öznenin dağılmasının ancak kapalı bir sistem içinde çalışabilen erken biçimini belirlememiz gerekir. Bu biçimde, boşluğu kuşatmak ve kaosun öncülü olan "şekilsiz"i önlemek için yalnızca figürler ve göstergeler oluşabilir. Bu durumda karşı-aktarım bence şu imgesel hedefle beslenir: bu yaşamda kalanı canlı kılmak, onu eninde sonunda kendine doğurtmak. Oysa bir önceki olguda, hedef şöyle dile getirilebilirdi: hastaya yalnızca var olabilmek olanağını vermek."[3]

Bu iki farklı karşı-aktarım biçimi, sınırlar sorunsalı için analiste yol gösterebilir. Pontalis şöyle sürdürür: "içleştirme-dışlaştırma, bir yanda nesnenin hem idealleştirilmesi hem de bir hiçe indirgenmesi, yani nesnenin yoğun bir biçimde yarılması (clivage); öte yanda öznedeki,

[2] J.-B. Pontalis "Bornes ou confins", *NRP*, No: 10, Gallimard, Paris, 1974, s.13.

[3] A.g.y., s. 14.

hemen küçültüldüğünden neredeyse algılanamaz olan çatlak; analiste başvuru birinci olguda onu birey olarak yok eden fazla bir kaynaşmaya karşı bir tür çelik zırh gibidir veya ikinci olguda olamayan olarak kendini hissettirene doğru sürekli bir açılımdır. Birinde yorumlar bedenselleştirilip veya dışa atılırken, ötekinde çağrışım ağına bir ilmek eklenir vb."[4]

Böylece Pontalis iki tür sınır durum tanımlar: "Birinciler, klasik olarak böyle tanımlananlar, iç-öznel ruhsal alanın *berisinde* yer alırlar; ikinciler (faux-self tipi, bazı narsistik biçimler) ise *ötesinde* yer alırlar."[5] Her ikisi de nevrozun sınırlarının dışındadır ancak aynı kıyıda değildirler. Yukarıda açıklanan nedenlerle, analist üzerindeki etkileri de aynı olmayacaktır. Ancak analiz, tanımı gereği, kimyada olduğu gibi parçalarına ayırmak, çözmek demektir. Ama sınır olgularda ilişki gereklidir. "Birincilerde nesneyle ilişki her ne pahasına olursa olsun korunmalıdır, çünkü ayrılık kaygısı ağır basar. İkinci olgularda, tasarımlar arasındaki ilişkilerin hiç kopmayacağının garantisi sağlanmalıdır ki bu boşluk kaygısı maskeler; ilişkisizlik hemen yeni bağları yardıma çağıracaktır."[6]

Fransız psikanalizinin bu çok önemli adı, J.-B. Pontalis, sınır olguları bu şekilde analistin karşı-aktarımından yola çıkarak tanımlıyor. Analitik "tanının" ancak analitik süreç boyunca, yani aktarımsal ve karşı-aktarımsal "hamleler"den yola çıkılarak yapılabileceğini düşünenler için şaşırtıcı değildir bu yaklaşım. O yüzden bir analitik süreç öyküsünden yola çıkmak sınır olgular/durumlar/işleyişleri anlatmak için uygun olacaktır.

René Char'ın dediği gibi gerçekliğin iki kıyısı vardır. Biz analitik sürecin öznel gerçekliğinde de bunu aktarım -karşı-aktarım, yani analist- analizan kıyıları olarak düşünebiliriz. Ancak analistin de bir zamanlar analizden geçtiğini (belki de halen sürdürmektedir analizini) yani bir analizan olduğunu da eklersek, psikanalitik süreci oluşturan kıyıların fiyortlarınkiler kadar karmaşık olduğunu kabul etmemiz gerekir.

[4] A.g.y., s. 14.
[5] A.g.y., s. 15.
[6] A.g.y., s. 15.

O nedenle burada bu karmaşıklığı azaltmak yerine tersine özgünlüğü içinde korumak yeğlenecek ve Margaret I. Little'ın D.W. Winnicott ile olan analizine, kendi aktardığı şekliyle yer verilecektir. Aktarım kıyısı hakkında bilgi verecek bu satırlardan sonra yazının son bölümünde, İngiliz psikanalizinin yine çok önemli bir başka adı Winnicott'un karşıaktarımından damıtarak geliştirdiği kavramsal önermelere değinilecektir. Böylece Pontalis'in sınır olguları karşı-aktarımdan yola çıkarak ikiye ayıran yaklaşımına; Manş denizinin öteki kıyısından açıklık getirilmiş olacaktır.

Bir Kıyı

"Psikanaliz ya dinamiktir, ya da hiçbir şey".[7] Margaret I. Little Winnicott ila yaptığı analizi kaleme aldığı yazısına bu cümleyle başlar. Ve şöyle der: "(psikanaliz) insanın dürtüleri ve onlarla birlikte ortaya çıkan kaygılarıyla ilgilidir. Devrimci bir insani etkinliktir ve gelişimi her zaman sakin olmamıştır."[8]

Britanya Psikanaliz Kurumunda Melanie Klein ve Anna Freud taraftarları arasında yer alan "orta grup"un (middle group) üyesi olan Little psikanalizin yenliklere açık bir dinamizm içinde olması gerektiğini, ancak yeni görüşlerin hemen her zaman derin bir kaygı yarattığını belirterek sürdürür yazısını. Sözünü ettiği Melanie Klein'ın çalışmalarının Britanya Psikanaliz Kurumunda yarattığı tartışmalardır.

S. Freud 1913'de ödipal konuma gönderme yapan kaygıların yani kastrasyon, bedeninin bir bölümünü yitirme, sevilen nesneyi yitirme veya kendine saygıyı yitirme kaygılarının, analizde aktarım nevrozu ile oluşabileceğini ve bu şekilde tedavi edilebileceğini vurgulamıştır. Ancak yine Freud'a göre kaygılar daha çok varoluş, yaşamda kalabilme ve kimlikle ilintiliyse (narsisistik nevrozlar ve psikozlar) aktarım nevrozu gelişmemekte ve psikanaliz, en azından klasik biçimi ile etkin olamamaktadır.

Little zamanla psikotik kaygıları olan hastaların da psikanalizle tedavi edilebileceğinin görüldüğünü ve M. Klein'dan öğrendiklerini uy-

[7] M.I. Little "Winnicott's Working in Areas Where Psychotic Anxieties Predominate- a Personal Record" *Free Association*, No: 3 Londra, 1985. "Un témoignage. En analyse avec Winnicott" Fr çev. Colette Seiler, *NRP*, No: 33, Gallimard, Paris, 1986. s. 281-310. Bu metinde Fransızca çeviri temel alınacaktır.

[8] A.g.y., s. 281.

gulayan Winnicott'un çalışmalarının buna örnek olarak ele alınabileceğini belirtir. Böylece Margaret Little analisti Winnicott'un çalışma yöntemini anlatmaya doğrudan kendi deneyiminden yola çıkarak girişecektir. Burada hareket noktası Winnicott'un "standart" tekniği uyguladığı ancak bu olguların çoğunun meslektaşları, formasyondaki analistler ya da ünlü kişiler olması nedeniyle söz konusu analizler hakkındaki notlarını yayınlayamadığıdır. O nedenle onunla yaptığı analizi kaleme alarak bu eksiği gidermek istediğini belirtir.

S. Freud kendi oto-analizini, düşlerinin yorumunu yazıp yayınlamışsa da, psikanaliz tarihinde kendilerinden ve özellikle analizlerinden söz eden analistlere genelde rastlanmamaktadır. Bunun nedeni şüphesiz açıklık ya da samimiyet eksikliği değildir. Asıl neden analitik süreç içersinde gelişen aktarım ve karşı-aktarım ilişkisinin hiçbir zaman bütünüyle sonlanmamasıdır. S. Freud için analisti olmadığından görece olarak daha kolay olan bu yazıya dökmenin, onu izleyenler için her zaman kolay olmamasının nedeni budur. Kendi analizini yazıya dökmek ve bunları yayınlamak, kişinin kendi analistiyle yeniden hesaplaşması demektir. Bunun her zaman kolay olmadığını söyleyebiliriz. Analizin bitimi ile yazıp yayınlaması arasında belli bir zaman da geçeceği düşünülürse bunun bir "sonradan tamamlanan" olacağı açıktır. Kimileri için belki de aktarım nevrozunun "çözülmesi" böylece "tamamlanmış" olmaktadır.

Yeniden, kendi analizinden söz ederek Winnicott'un çalışmasına bir örnek oluşturmaya çalışan Margaret Little'a dönelim. Little böylesi bir çabada bir yandan bellek yanılmalarına yol açan bilinçdışı düzeneklerin, öte yandan narsisizm ile teşhirciliğin, tutuklukların ve tereddütlerin hayli etkin olacağının da farkındadır. Ancak yine de yazdıklarında kendisi olmaya çalıştığını ve söz konusu olanın insanlar, kadınlar ve erkekler üzerine, onların iyi veya kötü olarak yapabilecekleri üzerine, insan olmak konumları ve ilişkileri üzerine bir anlatı ortaya koyduğunu belirtir. "Burada belirtmeliyim ki, zorluklara karşın, insanoğlunun sınırlılıklarına karşın, Winnicott ve ben vardığımız sonuçtan çok tatmin olduk ve bu sonuç için ben ona çok minnettarım."[9]

[9] A.g.y., s. 283.

Bu satırların yazarı, 1945'te Britanya Psikanaliz Kurumuna (BPS) "eğitim" analisti olarak kabul edilen ve Winnicott gibi M. Klein ve A. Freud gruplarına girmeyenlerden oluşan "bağımsızlar" veya diğer adıyla "orta grup"a dahil olan Margaret I. Little kimdir?

1901 İngiltere doğumlu Margaret I. Little pratisyen hekim olarak çalıştığı yıllarda, aynı evi paylaştığı bir kız arkadaşının analize başlamasından yola çıkarak ilk analitik deneyimini 1936'da bir Jungcu psikanalistle yaşar. İlk üç hafta yoğun korkusu nedeniyle ne bir sözcük söyleyebilen ne de bir hareket yapabilen Little'a göre analisti onun "ılımlı bir nevrotik" olgu olmadığının farkındadır. Ayrıca onu "işgal eden" gerginliğinin de farkındadır ve onu sakinleştirmeyi bilir. Bunu da "karnını yavaşça ovarak" ve ona "çekici bir kadın olduğunu ima ederek" yapar. Aynı zamanda onu bir psikoterapi formasyonu yapmak üzere Tavistock kliniğine yönlendirir. 1936-1938 yılları arasında haftada üç kez ve divanda geçen bu süreç, Little'ın ona yapışan ve tahakküm eden kız arkadaşıyla olan ilişkisinden kurtulmasını ve onunla farklı bir ilişki kurabilmesini sağlar. Little, Dr. X olarak adlandırdığı, adını açıklamadığı bu ilk analistinin ona bir gün "Hep ötekileri düşünüyor ve var olduğunuzdan özür diliyor gibisiniz: sanki var olmaya hakkınız yokmuş gibi."[10] Margaret Little için bu ilk analizi çok önemlidir çünkü "kendi olmaya" ilk adımlarını atacaktır. Bir Noel tatili öncesi analisti ona şöyle der: "Tanrı aşkına kendiniz olun" Little şöyle yanıtlar: " Ben kendim olmayı bilmiyorum. Kendim ne? onu da bilmiyorum".[11]

Dr. X'le olan tedavisi, 1938'de, analistin ona artık bir analize gereksinimi kalmadığı ama bir sentez yapmasının iyi olacağını önermesiyle sorunsuz bir biçimde sonlanır. Little'ı bu amaçla arkadaşı olan Britanya Psikanaliz Kurumu üyesi Ella Sharpe'a gönderir. Little ilk görüşmeyi bir felaket deneyimi olarak anlatır. Sharpe'ın gri saçlarını bir örümceğin ağları gibi görmüş ve paniğe kapılarak ve koşarak oradan uzaklaşmıştır. Ancak gittiği anda bile Sharpe'a geri döneceğini bilmektedir. Nitekim 1940'da bir hastasına tutulduğunu fark edip tedaviyi sonlandırdığında yeniden bir destek almaya karar verir ve Dr. X'in o sıralarda uygun zamanı olmaması nedeniyle "tanıdığı tek ana-

[10] A.g.y., 284.
[11] A.g.y., 284.

list olan" Ella Sharpe'a başvurur. Ancak analiz onun için "bütünüyle bir yok oluş" anlamına geldiğinden hem korku hem de arzu duymaktadır. Sharpe'ın zamanı vardır ve Little hemen ikinci analizine başlar.

Divana ilk uzandığında yine tek bir söz söylemez ve hareket edemez. Analisti de sessiz kaldığı için birden "Bu gerçek değil, bu olası değil" diye haykırır. Örümcek varsanısı yeniden canlanmıştır gözünde. Seansın sonunda Sharpe onu koltuğa oturmaya davet eder ve korkusunu kastrasyona bağlar. Çünkü onu kendisine Dr X. göndermiştir ve ortaya çıkan büyük olasılıkla ödipal bir sorundur. Ancak Little bu yorumun korkusunun yoğunluğunu açıklamaya yetmediğini ve hissettiğinin klasik üstbenliksel bir korku olmadığını belirtecektir. "Benim korkum, sonsuz yıkımdan korkuydu, bedenimin parçalanmasından, tedavi edilemez bir biçimde delirmekten, yok olmaktan, dünya tarafından unutulmaktan ve sanki hiç var olmamışım gibi terk edilmekten korkuyordum."[12]

Little ilk seanstaki kaygısının aktarım nevrozuna bağlı olmadığını, kökenleri çocukluğuna dayanan bir aktarım psikozu olduğunu ancak çok sonraları anladığını yazacaktır. 1940 ve 1947 yılları arasında süren analizi sürekli bir savaşım halinde geçmiştir. Çünkü ona göre, analisti onun söylediklerini çocuk cinselliğine bağlı bir iç ruhsal çatışmanın unsurları olarak yorumlamakta, oysa o bunların var oluş ve kimlikle ilgili sorunlar olduğunda ısrar etmektedir. Zira ona göre kendi olmayı bilememekteydi. Kendi varoluşundan, yaşamda oluşundan ve kimliğinden emin olamadan da cinsellikten söz etmek söz konusu olmaz.

Analizinin altıncı ayında, kendisi de analist olmaya karar veren Little'ın bu isteğini analisti destekler. Little, BPS başkanı Dr. Glover ve eğitim komisyonu başkanı Dr. Payne ile görüşmeler yapar ve formasyona kabul edilir. Analisti, formasyonu ve çalışmaları konusunda onu desteklemeyi sürdürmektedir. Oysa analizdeki savaşımlarında bir değişiklik olmaz. Little'ın ben kendim olmak istiyorum, olmayan kendim olmak istemiyorum sözlerini, Sharpe cinsel ilişkide ve üreyicilikte annenin yerini almak, bedensel olarak annenin yerinde olmak arzusu olarak yorumlar. "Oysa ben annemin ya da kendisinin (bu da

[12] A.g.y., 286.

sonunda anneme geri dönüyordu) sıradan ve soluk bir kopyası olmaktan dehşete düşüyordum ve ona bir türlü bunun gerçekten olabileceğini anlatamıyordum. Anne-babamdan söz ettiğimde bunlar onun için düşlem düzeyinde şeylerdi, gerçekliğe her göndermem düşleme karşı bir savunmaydı."[13]

Ancak bu arada Little, yalnızca aktarımsal nedenlerle değil, tıbbi bir formasyonu da olduğundan, siyanoz gibi belirtilerden analistinin kalp hastalığı olduğunu fark edecektir. Bundan söz ettiğinde ve yanıt alamadığında, analizde gerçekliği dışarıda bırakmak gerektiğini anlar. 1945'te babası ani bir hastalık sonucu ölür. Bir hafta sonra da BPS'ye kabul edilmek için koşul olan raporunu sunmak zorundadır. Bunu ertelemek ister, ancak analisti buna karşıdır. Boyun eğer. Sunum ve peşinden yapılan tartışma iyi geçer. Little Britanya Psikanaliz Kurumuna kabul edilir. Ancak babanın ölümü ile ilgili yas süreci ve bu ölüm nedeniyle ailesinde ortaya çıkan kriz yeterince ele alınamamıştır. Analisti raporu okumak istememesini suçluluk duygusuna ve anne babanın cinselliğine, üreyebilirliklerine karşı bir haset olarak yorumlamıştır.

Nisan 1947'de Little ve Sharpe yaz geldiğinde analizi bitirmeye karar verirler. Ancak mayıs ayında Paskalyadan sonraki yortu tatili sırasında Sharpe aniden ölür. Bu sırada Little savaş sonrasının ilk Avrupa psikanaliz kongresine katılmak üzere Amsterdam'a gitmiş, yeni dostlar edinmiş ve ilk kez bir erkeğin kendisi ile ilgilendiğini fark etmiştir. Dönüşünde analistinin öldüğünü öğrenir.

Little babasının ölümüyle yaşadığı travmanın yinelendiğinin ve yas çalışmasını bir türlü yapamadığının farkındadır. Analizi bitmemiştir ve acil olarak Dr. Payne'e başvurur, onun divanı üzerinde sürekli olarak ağlar. Seansın sonunda Dr. Payne "Siz çok hastasınız" diye bağırır. "Ben de aynı şeyi altı yıl boyunca Ms. Sharpe'a söyledim" diye yanıtlar Little. "Gerçek sorunlarımın hiç ele alınmadığını biliyordum: empati yerine dil karışıklığı vardı (Ferenczi). Her zamankinden fazla kişi olmadığımı hissediyordum, öncekine göre kendimin ne olduğunu daha çok bilmiyordum, psikotik kaygımla bir kez daha karşı karşıya kalmıştım, öfke, suçluluk, güçsüzlük ve umutsuzlukla boğulu-

[13] A.g.y., 287.

yordum."[14] Dr Payne onu kendisi gibi formasyonda bir analist olan Marion Milner'e gönderir. Onunla kısa bir süre çalışan Little Winnicott'un zamanının uygun olması üzerine onunla üçüncü analizine başlar. Bu arada evi ve muayenehanesini ayırmış, ilk kez yalnız yaşamaya başlamış ve yine ilk kez, 48 yaşında, bir erkekle cinsel ilişkide bulunabilmiştir.

Little, böylece 1949'da, ilk analitik çalışmasının başlangıcından 13 yıl sonra Winnicott ile analize başlar. Ancak Winnicott'la daha önceki yıllarda ilk karşılaşması ile ilgili anısı oldukça ilginçtir. "Britanya Psikanaliz Kurumunun organize ettiği bilimsel toplantılara ilk kez katılıyordum. Birkaç dakikada bir bombalar düşüyor, herkes kendini patlamayla birlikte yere atıyordu. Tartışmanın tam ortasında sonradan adının D.W. olduğunu öğrendiğim biri ayağa kaktı ve: "dikkatinizi şu olgu üzerine çekmek istiyorum, hava bombardımanı altındayız" dedi ve sonra yerine oturdu."[15] Ella Sharpe ile analizinde gerçekliğin bu denli dışlanmasından şikâyetçi olan Little için Winnicot'un gerçekliğin altını çizişini ilk karşılaşma anısı olarak saklaması elbette önemlidir.

Ancak analizin başında Winnicott ile de aynı şey yinelenir. Margaret Little ilk seans divan üzerinde bir top gibi yusyuvarlak olur ve bir tek söz edemez, tek bir hareket yapamaz. Seansın sonunda Winnicott ona 'Bilmiyorum ama öyle bir izlenimim var ki, bilmediğim bir nedenle beni dışarıda tutmak istiyorsunuz' der. "Onun bilmediğini söyleyebilmesi ve olası bir zıtlığı kabullenebilmesi beni rahatlatmıştı."[16]

Ancak analizin sonraki seanslarında çaresizlik duygusunun ve umutsuzluğun artışı dayanılmaz ölçülere ulaşır. Little odada dolaşmakta, kendini pencereden atmak istemekte, tüm kitapları fırlatmayı düşünmektedir. Bunları yapmaz ama bir seansta içinde beyaz leylaklar olan bir vazoyu kırar ve üstünde tepinir. Winnicott odadan dışarı çıkar ve seansın bitiminden hemen önce geri gelir. Little yere dökülenleri temizlemektedir. Winnicott ona şöyle der: "Bunu (kırmak? veya temizlemek?) yapacağınızı düşünmeliydim, ama daha sonra."[17]

[14] A.g.y., 289.
[15] A.g.y., 290.
[16] A.g.y., 290.
[17] A.g.y., 291.

Sonraki seans beyaz leylaklar ve vazo yerli yerindedir. Analiz bittikten yıllar sonra Little kendisine sürekli zarar veren bir hastası hakkında Winnicott'a danışırken bir ara ona "ben de size zarar verdim" der. Winnicott bunu onaylar "ancak bu yararlı oldu" diye ekler.

"D.W. holding (tutma) sözcüğünü hem metaforik hem de gerçek anlamıyla kullanmaktadır. Metaforik olarak, desteğini vererek, hasta ve çevresinde her düzeyde olup bitenle ve onunla ilişkisinde bağını koruyarak "durumu elde tutmakta"dır. Gerçeklikte ise ellerimi uzun seanslar boyunca, sanki bir göbek kordonu gibi ellerinin içinde tutar, oysa ben divana uzanmış ve çoğunlukla bir örtünün altına gizlenmiş olarak, sessiz, hareketsiz, kapanmış, paniklemiş, öfkeli, gözü yaşlı, uykulu veya kimi zaman düş görür halde olurdum. Onun da kimi zaman uyukladığı, hatta uyuduğu ve sarsılarak uyandığı ve buna benim öfkeyle tepki gösterdiğim olurdu, dayak yemiş gibi korkardım. Kendisi de bu tür seansları yazmıştı. Çok sıkılıyor olmalıydı, bu uzun seanslar boyunca çok tükenmiş ve hatta elleri acıyor olmalıydı. Kimi zaman bunları sonradan onunla konuşurduk."[18]

Margaret Little, Winnicott'la analizini anlattığı yazısında onun nasıl çalıştığını, kavramlarını nasıl oluşturduğunu ve sınadığını, kendi öyküsünden yola çıkarak aktarmaktadır. "Çok az yorum yapardı, onları da içeriği bilincimin eşiğinde uç vermeye başladığında yapardı. O zaman yorum elbette çok uygun düşerdi. 'Yanılmaz' değildi, ama sıklıkla önermelerde veya varsayımlarda bulunurdu: 'Düşünüyorum, belki de...' , 'Sorguluyorum acaba...' veya 'Denebilir ki....' Böylece onun sözlerini tadabiliyor, hissedebiliyordum ve sonra onları kabul etmekte ya da reddetmekte özgürdüm. Yorumları simgesel düzleme gönderme yapmıyordu, zaten simgesel düzene erişemiyordum."[19]

Little bu uzun soluklu yazısında Winnicott'un analitik süreç boyunca hastanın ruhsallığının tüm düzlemleriyle ve kendisiyle de nasıl bağ kurmayı sürdürdüğünü kimi zaman onunla birlikte ağladığını, kimi zaman anlattıklarına karşı öfkesini dile getirdiğini aktarır. Onun için kendisini hasta hissetmek ve bunun kabulü çok önemlidir. Winnicott, Ella Sharpe gibi onun hastalığını yadsımayacaktır. Bu arada bir gün Winnicott da hasta olacak ve bu elbette Little'ın gözünden

[18] A.g.y., 291-292.
[19] A.g.y., 294.

kaçmayacaktır. Winnicott'un hastalığı, yine bir kalp rahatsızlığıdır söz konusu olan ve bunun üzerine konuşulanlar analitik süreçte bir dönemeç oluşturacaktır.

"Daha önce benim hakkımda şunu söylemişti: 'Evet, siz hastasınız, ama sizde tam bir akıl sağlığı da var'. Bende hemen kaygılı bir tepki oluşmuştu. Sonra sürdürdü: 'Ama bu daha sonrası için, şimdi önemli olan, hastalık'. Hastalığımın yadsınmasından ve gözden kaçırılmasından korktuğumu anlamıştı. Daha sonra beni 'beyni hastalıktan etkilenmiş bir mültiple skleroz hastası'na benzetmişti. Bu imge benim 'sınırda' durumum ve ona aktarımımın betimlenmesi açısından çok ilginçti. Çünkü mültiple skleroz hastalığında lezyonlar dağınıktır ve beyinde parselli ruhsal bozukluklar ortaya çıkar, hastalık ve sağlık 'parselleri' oluşur, ben de bunu biliyordum."[20]

Little'ın analizi ciddi depresyon ve bedenselleştirme ataklarıyla sürer. Bunlardan birinde ağır bir gastroenterit krizi geçirip seanslarına gidemeyecek duruma geldiğinde, Winnicott onun evine gelir ve 90 dakikalık seanslar yapar. Little'ın çoğu kez yalnızca ağladığı ve şikâyetlerini dile getirebildiği bu seanslarda onun ıstırabını dinler ve bu süreçte ona eşlik edebileceğini gösterir.

"Onun için, 'ruhsallık ve beden' birbirinden ayrılmamalıydı, temelde aynı gerçekliğin birbirinden bağımsız unsurlarıydı. Benim fiziksel durumumla her zaman ilgiliydi. Elinin altında stetoskop, tansiyon aleti ve derece bulundurur ve onları kullanırdı. Gerekli olduğunda bir hekime, bir uzmana gitmemi önerirdi, ama benim sağlığım hakkında söylediklerime de güvenirdi. Bir seferinde, hafif bir bronşit geçiriyordum, bana bir hekime gitmemin gerekip gerekmediğini sordu, ama ben ona 'ben hasta değilim, mutsuzum' dedim. Bu ona yetti."[21]

Kimlik ve kendilik sorununun Little için ne denli zorlu olduğunu anlamak için Margaret I. Little'in ikinci adının Isabelle olduğunu, ama onun uzun süre bu adı tam açılımıyla değil ama yalnızca ilk harfiyle I (İngilizce'de "ben") olarak yazmayı yeğlediğini ve ancak anali-

[20] A.g.y., 294.
[21] A.g.y., 297.

zinin sonuna doğru onun deyimiyle bu "benmerkezcilikten" vazgeçtiğini belirtmek gerek.

"D.W. benimki gibi bir analizin onu nelere zorladığını, analizin başarılı olmasını bir koşul olarak koymadan tatmin etmesi gereken zorunlulukları, anlamamı sağlıyordu. Kaygıya, acıya ve ıstıraba, kararsızlığa ve zayıflığa, *güçsüzlüğe*, katlanmalıydı. Katlanılmaz olana katlanmalıydı. Zıtlık veya çifte değerlilik karşısında ne hastada ne kendisinde hiçbir savunma yoktu."[22]

Bir analitik sürecin iki kıyısı olduğunu ve analizanın olduğu kadar analistin de bir değişim geçirdiğini şu satırlarla dile getirir: "Onda oluşan değişimleri fark ediyordum; olgunlaşma, gelişme, çalışma biçiminde değişiklikler, ancak ortaya çıktıktan sonra görülen algılanamaz şeyler. Bir gün, ona daha önce gelmediğime üzüldüğümü söylediğimde, benim analizimi daha önce yapamayacağını söylemişti."[23]

Bu satırlar bizi öteki kıyıya taşır. Winnicott karşı-aktarımında Little gibi zor analizanları ile neler yaşamıştır? Bunları onun yapıtlarından, kuramsallaştırmalarından çıkarabiliriz.

Öteki Kıyı

Winnicott 1945'de "Birincil duygusal gelişim" başlıklı yazısında dış nesneye ve çifte değerliliğe ulaşabilen hastanın, hastası ile aşk içinde çalışan bir analist düşlemleyebildiğini ve nefretini ise nefret edilebilecek şeylere yansıttığını belirtir. Bu, nevrotik hastanın analizdeki konumudur. Oysa depresif hasta analisti farklı bir karşı-aktarımsal çalışmaya zorlayacaktır. Analist kendindeki depresyonla (suçluluk ve kendi aşk duygusundaki yıkıcı unsurların acısı) karşı karşıya kalmasının zorluğunu görecektir. Yani analist kendi çifte değerliliği ile yüz yüzedir. Daha çok zedelenmiş, daha çok yoksunluk (carence) yaşamış, "birincil ilişkide, nesnelere karşı predepresif ilişkide kalmış hastalarla, analistin yer değiştirmemiş ve bir arada bulunan aşk ve nefreti, aynen hasta tarafından hissedildiği gibi, görebilmesi gerekir. Bu tür olgularda seansın sonu, analizin sonu, kuralların harfiyen uygulanması, bunların tümü nefretin önemli dışavurumları ola-

[22] A.g.y., 304.
[23] A.g.y., 305.

rak rol oynarlar, tıpkı iyi yorumların, iyi besin ve iyi bakımın simgeleri olması gibi."[24]

Winnicott'un bebeğin yalnızca iç ruhsallığına değil annesel bakıma da önem vermesi onun kuramında gerilemenin (regression) konumunu değiştirmiştir. Böylece gerileme, bağımlılığa doğru bir gerileme olur ve bir umut eğilimi taşır. Bağımlılığa gerileme o zaman çevrenin tutumuna gerileme olarak anlaşılmalıdır. Söz konusu olan yalnızca birincil süreçlere gerileme değil, aynı zamanda kendi kendini tedavi etme potansiyelidir. Winnicott'a göre gerileme hasta bireyin iletişiminin bir parçasıdır. Psikotik birey için ise gerileme çevrenin daha önce başarısız kalan bazı unsurlarının yeniden yaşanması umududur. Çevre bu kez işlevini başarıyla yerine getirerek, bireyin kendini geliştirme ve olgunlaşabilme gibi doğumsal eğilimlerini kolaylaştıracaktır.

Winnicott Little'ın analizini aktarırken sözünü ettiği gibi, hemen hiç yorum yapmadan hastasının gerilemesine izin vermektedir. Bu arada, hastasına sunduğu yeni çevre gerilemeyi taşıyabilecek bir sağlamlıkta olmalıdır. O nedenle bunun karşı-aktarım üzerine zorlu ve acılı bir çalışmayla ancak söz konusu olduğunu da belirtmektedir. Zaten Little'ın da belirttiği gibi "bağımlılığa gerileme"yi bir anda birkaç hastasıyla aynı anda yapamamakta ve onların bir anlamda sıraya girmesini istemektedir. Onu asıl ilgilendiren gerileme öznenin kendisinin bir aşırı başarısı ya da travmatik bir başarısızlığı sonucu libidinal bir takılmaya (fixation) gerilemesi değil, çevrenin başarısızlığına geri götüren gerilemedir. Bağımlığa gerilemeyi sağlayan budur.

Ancak birincil narsisizmin dışavurumunu sağlayan uygun koşullar oluştuğunda gerçek self ile ilişki kurulabilecek ve benliğin yeni konumu birincil yoksunluğa bağlı öfkenin şimdide yaşanması ve söze dökülmesine olanak tanıyacaktır. Gerileme durumunda divan analisttir, yastıklar memelerdir. Böyle bir bağlamda hastanın eyleme vurumları hoşgörülmeli, ve daha sonra, çevreden bir beklenti olarak dile getirilmelidir. Çevre geçmişin yoksunluğunu yorumlamakta ve hastanın öfkesine izin vermektedir. Böylelikle analist başarıları için değil, yoksunlukları için kullanılmaktadır. Winnicott'un yorumuyla "nesnenin

[24] D. W. Winnicott "Le développement affectif primaire" içinde *De la pédiatrie à la psycahanalyse*, s. 35. Payot, 1969.

kullanımı" işte budur. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak çerçeve hastanın gerileme gereksinimine uyum sağlamalıdır.

Burada bir parantez açarak Winnicott'un "self" kavramına yer vermek, böylece yazının başında Pontalis'in göndermesine de bir açıklık getirmek açısından yararlı olacaktır. Winnicott kitaplarını Fransızca'ya çeviren Jeannine Kalmanovitch'e yazdığı bir mektupta[25] Self'i olgunlaşma süreci sırasında temellenen bir bütünlük olarak tanımlar. Self'in aynı zamanda onu oluşturan çeşitli bölümleri vardır. Bu bölümler bu süreç boyunca insani çevrenin de gerekli olan yardımı ile içerden dışarı doğru birbirine yapışırlar. Self doğal olarak bedende bir yere sahiptir, ancak bazı koşullarda ondan ayrılabilir, bunun tersi de olabilir. Self var oluşunu öncelikle annenin gözlerinde ve yüzünde tanır daha sonra da annenin yüzünü temsil eden aynada. Winnicott'a göre Self ancak bundan sonra içselleştirme ve bedenselleştirmelerden kaynaklanan özdeşleşmelerle anlamlı bir ilişki kurabilir. Gerçek Self budur. Oysa false-self çevrenin uygun olmayan müdahalelerine açık bir boyun eğişin sonucudur. Winnicott'a göre false-self'in gelişimi gerçek Self çekirdeğini korumak için geliştirilmiş en başarılı savunma düzeneklerinden biridir. Bu sağlıklı refleks yoksunluğu dondurarak, ruhsal gerilemeye izin verecek uygun bir çevreye gerileme umudunu, bilinçdışı olarak şüphesiz, canlı tutar. Ancak bir yandan da kişide en doyurucu yaşantılar yaşasa bile yaşamla ilgili olarak nafilelik, gereksizlik duygusu uyandırır. Yalnızca gerçek Self ile kurulacak bağ, kısmi de olsa, yaşamın gerçek, yaşanmaya değer, kişinin hissettiklerinin olumsuz da olsalar gerçek oldukları duygusunu uyandırabilir.

Winnicott 1971'de "sınır olgularda" yüzeysel yani yalnızca nevrotik düzeyde yapılacak bir analizin bitmeyen analizler ortaya çıkardığını belirtir. Bu tür çalışmalarla elbette intiharların önlenebileceğini, çünkü hastanın yaşlandığı için ya hastalıktan ya da kaza sonucu ölmesi olasılığının arttığını, o bilinen mizahı ile öne sürerken aslında bunun doyurucu bir sonuç olarak kabul edilmemesi gerektiğini de belirtir. Burada yorumun işlevini tartışmak önem kazanmaktadır. Ona göre analistin zekâsının kanıtı olan ve onu tatmin eden yorumlar işe

[25] Aktaran Denys Ribas, *Donald Woods Winnicott*, PUF, 2000, s. 79.

yaramaz. Çünkü asıl önemlisi hastanın kendi yaratıcılığının ortaya çıkmasıdır. "Şimdi ben bundan, kendimi zeki göstermekten aldığımdan daha çok haz alıyorum. Sanırım yalnızca hastaya anlayışımın sınırlarını göstermek için yorum yapıyorum."[26] Öyleyse psikanalitik yorumun nesnesi ruhsal içerikler veya dürtüsel unsurlar olmaktan çıkar ve hastanın analisti öznel olguların dışına çıkarabilme kapasitesi olur. Winnicott'un analisti kullanma kapasitesi işte budur.

Burada ruhsal gelişimin yaşamsal bir evresine değinmek gerekir. Bu evre çocuğun nesne ilişkisinden (öznel nesneyle dürtüsel ilişki), nesneyi kullanmasına (ve ötekilik-alterite deneyimine) geçişini sağlar. Bu öznenin nesneyi yıkma (destruction) evresidir. Kendini nesneye bağlayan özneden, nesneyi tahrip eden özneye geçiş olacaktır. Böylece nesne dışarıda var olabilir. Bu aşamadan sonra özne tarafından yıkılmaya dayanabilen, buna karşın yaşamda kalabilen nesne söz konusudur. Bir nesneyle iletişimde bulunabilmek olasılığı, onu aşkla tahrip edebilme olasılığı Winnicott için özneye bilinçdışı düşlemin ve yaşamda kalabilen nesneyi kullanabilmenin yolunu açar.

Yıkım Winnicott için gerçekliğin zorlaması sonucu dürtüsel engellenme nedeniyle oluşmaz, tersine "nesneyi kendiliğin dışarısına" konumlayarak gerçekliğin yaratıcısı olur. Böylece bu sürece gerekli koşulları sağlaması gereken annesel ya da analitik çevrenin çok önemli rolünü görmüş oluyoruz. İlk koşul, yaşamda kalabilmek yani intikam almamaktır. Bir kez nesneyi kullanabilme kapasitesi ortaya çıktığında artık engellenmeye bağlı öfke hissedilebilir. Ancak nesneye söz konusu gerçek içeriğini veren yıkıcılıkta öfke yoktur. Buna karşın nesne yaşamda kaldığında neşe ortaya çıkar.

Winnicott'a göre "sürekli yıkılmakta olan nesne" düşlemi, çevre ve onun yaşamda kalabilme eğiliminin düzenlenmesine izin verdiğinde, aşkı ve yıkıcılığı temel bir biçimde birbirine bağlar. Dış nesnenin yanıtı ilk dürtüsel oluşuma neden olurken aynı zamanda iç nesnenin ortaya çıkışını ve dış nesnenin ötekiliğinde tanınmasını da sağlar. Oysa sınır olgularda iç nesneler işlevselliklerinden uzak görünmektedirler ve bu kişilerde dış nesneler kararsız veya düşmanca davranırlar. Winnicott'un bu yaklaşımı çok erken dönemlerde ortaya çıkan ruhsal

[26] D.W.Winnicott "L'utilisation de l'objet" içinde *Jeu et réalité*, Gallimard, PUF, 1975.

gelişim sorunlarının psikanalizle tedavi edilebilirliğinin yolunu açmıştır. Psikanalist bunu ancak kendi karşı-aktarımı üzerine sürekli bir çalışma ve çok sağlam bir iç çerçeveyle yapabilir. Denis Ribas analistin edinmesi gereken bu tutumu Francis Pasche'ın "artan bir anti-narsisistik bileşen" olarak tanımladığını ve Bion'un "hastanın lehine kapsayan bir işlevle kendini yavaş yavaş silme" olarak adlandırdığını anımsatır.[27]

İki Kıyı Bir Arada

Margaret Isabelle Little'ın Donald Woods Winnicott ile yaptığı analizi anlattığı yazısının son bölümüne yer vermek, sınır olgularla çalışırken sürecin iki kıyısının kimi kez birbirinden ne denli uzak, ama kimi kez de ne denli yakın olduğunu göstermek için önemlidir.

"Ölümünden kısa süre önce yayınlanan kitaplarından birine yaptığı ithaf ayırt edicidir: 'Beni inşa etmek için bana para ödeyen hastalarıma'. Onun yapıtının kilit taşı bir annenin bebeğinden öğrendiği gibi hastalarımızdan öğrenmemiz gerektiğinin önemidir, çünkü bilenler onlardır, bizler değiliz."[28]

Kaynakça

Little M. I. (1985) "Un témoignage. En analyse avec Winnicott" *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, No 33, Fr çev. Colette Seiler, Gallimard, Paris, 1986.

Pontalis J.-B. "Bornes ou confins", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, No: 10, Gallimard, Paris, 1974.

Ribas D., *Donald Woods Winnicott*, PUF, 2000.

Winnicott D.W. (1971) *Jeu et réalité*, Gallimard, Paris, 1975.

Winnicott D.W. (1958) *De la pédiatrie à la psychanalyse*, Payot, Paris, 1969.

[27] Denys Ribas, *Donald Woods Winnicott*, PUF, 2000, s. 90.

[28] Little A.g.y., s. 308.

ruh ve beden arasında sınır kavramı; dürtüler ve psikosomatik kuramda akıbetleri

TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ

Bu yazıda klasik Freudyen kuramda dürtülerin aldığı yoldan kısaca bahsettikten sonra, psikosomatik psikanalitik kuramda dürtülerin nasıl açıklandığını özellikle Pierre Marty'nin düşüncelerini aktararak göreceğiz. Bu da bir anlamda sınır kavramının en çok düşünüldüğü somatik hastalarda ruhsal dünyanın izlediği yolu bize gösterecektir.

Dürtüler kuramı metapsikolojinin en spekülatif ve en soyut yanı olarak karşımıza çıkmaktadır. S. Freud da bunun farkında olup, 1933'te dürtüler kuramının mitolojimiz olduğunu söyler (Freud, 1933). Önemli ve mitolojiktir çünkü çocuk cinselliğinin keşfini belirgin hale getirir ve aynı zamanda cinselliğin sadece genital olarak açıklanamayacağını da bir anlamda gösterir. Dürtüler kuramı psikanaliz tarihi boyunca gelişim içerisinde olmuştur. Freud ilk olarak W. Fliess'e 1897'de yazdığı mektupta dürtülerden bahsederken aynı yıl içinde başka bir yazısında da düşlemlerden söz eder. Tabii burada her iki kavramın da histerik hastaların tedavisindeki yerini düşünürsek birlikteliklerini anlamak kolaylaşacaktır.

Öncelikle birinci dürtüsel ikilikte (dualism); açlık ile aşk gibi benliğin kendisini koruması ile cinsel olanın karşı karşıya gelmesi söz konusudur. Yani temelde cinsel olmayan bedensel bir temelin karşısına cinsel olan bir durumu getirerek çatışma açıklanmaktadır. Klinik açıdan bunu desteklemek gerekirse, savunmasal çatışma ön planda olup, somatik semptomlar ile kendisini gösteren erojen bölgelerin ro-

lü ortaya konur ve bu erojen bölgelerden hareketle sembolik yer değiştirmeler kendisini gösterir. Eğer bedenin kendisi cinsel dürtülere bir zemin olarak dayanak hazırlıyorsa ve daha sonra da bastırılan tasarımlar ifade ediliyorsa ruhsal çatışmanın bedeninin kendisiyle erojen beden arasında olduğunu söyleyebiliriz.

Tabii narsisizmin keşfiyle Freud'un benliğin dürtüleriyle cinsel dürtülerin karşıtlığını koruyarak derin bir karşıtlığı daha ortaya koyduğunu görmekteyiz: dışarıya, dıştaki nesneye yönelen bir libido ile benliğe yönelen libido karşıtlığı. Burada değişime neden olan ise Freud'un artık klinikte benliğin kendisini koruma dürtüsünün bastırmayı oluşturabilecek kadar bir gücü olmadığını görmesidir. Bu işi daha çok narsisistik libidoya yüklemeye başlar. En iyi örnek de Freud'un Kurt Adam'ın babasına karşı olan pasif tutumunda penisine olan narsisistik yatırımının bastırmayı en iyi açıklayan durum olduğunu görmesidir.

Bu durum Freud'un dürtü kuramındaki ikili karşıtlığı sorgulamasına ve ardından da kurama son halini vererek çatışmaların yaşam ile ölüm dürtüleri arasında olduğunu açıklamasına yol açar. Hayata ait olan birleştirici, bağ kurucu yaşam dürtüleri ile bu bağların kopmasına, yıkılmasına neden olacak ölüm dürtülerini karşı karşıya getirir. O ana kadar açıkladığı kendini koruma ve cinsel dürtüleri yaşam dürtülerinin yanına koyup, onların cinsel ve narsisistik yanlarını gösterir. Tabii böyle olunca da ölüm dürtüsü ile ilgili hipotezleri çok yeni olup klinikte bir dizi yıkıcı ve saldırganlıkla gerçekleştirilen düzenekleri de açıklar.

Dürtü kavramı her zaman nesne ile olan bağından hareketle anlatılır yani nesne olmadan dürtü olmaz ve kaynağını hep vücudun (soma) içerisinde bulur. Nesnenin vazgeçilmezliği doyum için olmazsa olmazdır. Dürtüyü nesneleri olmadan tasarlamak olası olmadığından özellikle psikosomatik psikanalitik kuramda bu durumun yeri önemlidir. Bir çocuk doğarken işte bu dürtüsel dünyanın yani anne ve babasının dürtü dünyasının içerisine doğmaktadır. Bu düşüncemizden hareketle hayatın başından itibaren ruhsal dünyanın dürtülerden beslendiğini dikkate almalıyız.

Freud'un dürtü kuramına Paris Psikosomatik Okulu kurucularından Pierre Marty önemli katkılar sağlamıştır. Psikosomatik hastalarla 1950'li yıllarda "Psikosomatik Araştırma" dediği yöntemle uzun görüşmeler yapan P. Marty, dürtü gelişimini anlatırken dürtüleri birbirinden ayırarak açıklamaktadır. Onun eserlerinde özellikle Freud'un sıklıkla kullandığı "libido" kavramını hiçbir şekilde görmeyiz. P. Marty özellikle libido kavramını kullanmaktan kaçındığını, bunun psikanalize çok uygun bir kavram olmasına rağmen, psikosomatik yapılanmalarda enerji bazındaki açıklamalarda kullanılamayacağını söyler (Smadja, 1991).

Burada önemli olan dürtülerin doğasıyla ilgili kalite sorunudur. Gelişimsel bir kuramcı olan Marty, dürtülerin gelişimsel olarak değişim gösterdiğinden bahseder. Cinsellik, erotizasyon, gibi nevrotik hastalar için kullanılan terimleri psikosomatik hastalara gelince sıklıkla heyecan (excitation) kavramı ile yer değiştirerek açıklar. Nevrozu açıklarken libido ve erotizasyondan ne kadar bahsedebilirsek, iyi zihinselleştirmenin olmadığı somatik işleyişe sahip kişilerde heyecan kavramını daha sıklıkla kullanmaktayız. Klinikte psikosomatik işleyiş içerisindeki hastalarla karşılaştığımızda genellikle dürtüsel yolun gelişimsel olarak nasıl düzensizleştiğini görmekteyiz.

Freud'un dürtüsel ikilik kuramına karşı P. Marty'nin hasta gruplarının farklılığından ötürü bilinçdışı olguların gelişimsel oluşumuna göre yapılandığından bahseder. Ruhsal dünyaya ait olduğu kadar nesnel gerçekliğe ait bir alanın da işin içine girdiğinden söz eder. Psikosomatik kuram sadece ruhsal alan ve onun organ üzerindeki etkisi ile sınırlı kalmamaktadır. Psikosomatik hastalar psikanalizdeki hastalardan farklıydılar; cinselliğin nevrozdaki gibi bastırılmış veya bozulmuş olmasına benzemeyen, fakirleşmiş bir durum söz konusuydu. Bunun yanı sıra tedavide yüz yüze görüşmeler ön plandaydı. Hastaların gittiği bir doktorları ve ilaç tedavileri olduğundan lateral aktarım ön plandaydı ve seansların çerçevesi aynı olsa da içerik olarak farklılıklar bulunmaktaydı. Aynı nevrotik hastadaki çalışma ve yorum ile kısıtlanamayacak değişiklikler, dürtülere bakışı da değiştirmişti.

P. Marty'nin özelikle üzerinde durduğu ekonomi kuramına baktığımızda hayat ve ölüm dürtüleri ile gelişimsel kuramını açıkladığını

söyleyebiliriz. Kişinin gelişimsel yaşam öyküsü içerisinde önemli olan dürtülerin enerji içeren yanı ve daha sonra ölüm ve yaşam dürtüsü arasındaki bağlantıydı (Smadja, 1991) S. Freud dürtülerle itkileri birbirinden ayırmazken P. Marty için bu iki kavram birbirinden ayrı düşünülmekteydi. İtki ve dürtü kaynağını benden almakta ama P. Marty için itkiler tek ve belirgin bir nesnenin itici gücü iken, dürtü kavramı daha çok nesnesi değişebilen itici güçtür. Tabii burada bahsedilen dürtünün yer değiştirme kapasitesinin belirginliğidir.

P. Marty'nin geliştirdiği ekonomik modelde önemli bir başka alan da dürtülerin bozulması yani travma yaratıcı durumlar karşısında kişinin gelişimsel işleyişinin durması, aksamasıdır. Fazlasıyla heyecanları karşılamayan kişi zamanla düzensizleşmenin kurbanı olmaktadır. Herkesin travmatik olaylara karşı olan direnmesi, reaksiyonu farklıdır. Buradan da ölüm ve yaşam dürtülerini açıklamaya gidilebilir. Heyecanların miktarı fazlalaşırsa ve devamlı kişinin hayatında olmaya başlarsa düzensizleşme baş gösterir. Yaşam dürtüsü sürekli gelen bu heyecanları benliğin içerisinde düzenli hale getirmeye çalışırken, ölüm dürtüsü yıkma ve düzensizleştirmeye çalışır. Aslında P. Marty'nin fikirlerine bir bütün olarak bakarsak; heyecanın da kaynağı bedensel ve cinseldir. Bu da olumlu ve olumsuz yani yaşam ve ölüm dürtüsü olarak yaşanır. Ama burada Freud'dan ayrılması sadece yaşam dürtüsünün aktif olup düzenlemeye yönlendiğini, ölüm dürtülerinin özerk olamayacağını söylemesidir. Yani yaşam ve ölüm dürtülerinin karşılıklılığı yoktur.

Psikosomatik hastalarda heyecanlardan bahsetmek doğru olacaktır. Tasarımlara bağlanamayan bir anlamda serbest dolaşan heyecanlar, dürtüleri ve akıbetlerini belirleyememektedir. Bildiğiniz gibi heyecanlar sadece tasarımlara bağlanabildiği ölçüde dürtüleri besleyebilirler. Bu sağlanamazsa enerji gibi birikir, hastalık veya davranışa yönelme olarak boşalıma gider. Heyecanların fazlalığından kurtulmak isteyen benlik bir dizi savunmayı harekete geçirir. Bunlar Anne Deburge'un deyimiyle dürtü dışı (a-pulsionel) olarak adlandırılabilir (Deburge, 2008). Ruhsal dünya bu düzenekle fakirleşir, libidinal değeri azalır.

Ruhsal dünyanın Michel de M'uzan'ın deyimiyle olağanüstü icadı olan dürtüler, aslında heyecanlardan tamamen bağımsız değildir. Freud ve Marty'nin ortak yanlarına baktığımızda psikanaliz kuramı içerisinde gelişmeler yıllar içerisinde yapılsa da yeni bir keşif hiçbir zaman kendisinden öncekini devre dışı bırakmamaktadır. Öncelikle cinsel heyecanlardan bahsedilirken dürtülerin varlığından bahseden Freud biyolojik olandan ruhsal olana geçer. Tabii ki heyecanlardan izler her zaman dürtünün içerisinde kalmıştır. S. Freud heyecan kavramını bırakıp dürtüye geçse de dürtünün heyecanların mirasçısı olduğunu da unutmamıştır. Dürtülerin heyecanları içerdiği, her bir dönemin kendisinden önceki dönemin izlerini taşıdığı psikoseksüel gelişim gibi heyecanların da dürtülerin içerisinde izlerini taşıdığını bilmek psikosomatik kuramı anlamamıza yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak dürtü bir montaj yani bir puzzle gibi düşünülmelidir. Dürtüler eğer ruhsal dünyaya ulaşamazlarsa P. Marty'nin deyimiyle düzensizleştirmeye (desorganisation) gidilmektedir. Bu da son derece şiddetli olumsuzlanan bir düzenek olup psikosomatik hastalıkların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Kaynakça

Freud, S. (1933) *Nouvelles Conferences Sur La Psychanalyse*, s.130.

Smadja, C. (1991) "Le Concept de Pulsion; Essai d'Etude Comperative chez Freud et chez P. Marty", *Revue Française de Psychosomatique*, No 1, PUF, Paris.

Deburge, A. (2008) "Excitation et issues de l'excitation dans la cure de patients somatisants", *Revue Française de Psychosomatique*, No 33, PUF, Paris.

sınırsız olana doğru çekim: okyanussal duyum, psikoz ve zamansallık*

LILIANE ABENSOUR**
ÇEVİREN: NESLİHAN ZABCI

Sonsuzluk, hem ilham hem de sıkıntı veren bir kendini aşma umudu içinde, büyüler, aynı zamanda da endişelendirir. Ne kadar da insanoğlu sınırsızlığı esrarengiz güçlerle ve tanrısallıkla özdeşleştirse veya onu bir keşif nesnesi gibi benimseyip denetlemeye ve sahiplenmeye kalkışsa da, sınırsızlık sonsuzluğun ölçüsüz boyutundan çok daha ötesine taşar; sınırsızlık tanımlanamayana, etrafımızdaki belirsiz olana, bizde yarım kalana gönderme yapar.

Freud ve Romain Rolland[1] arasındaki yazışmalar oldukça tuhaftır çünkü birbirlerine besledikleri hayranlık ve sevgiye rağmen ne kadar az yazıştıklarını gün ışığına çıkarır. Freud Romain Rolland'a "Bir yanılsamanın (illusion) geleceği"ni yazar, Rolland ise çok genç yaşından beri hissettiği ve dini duygularıyla, inançlarıyla veya hayalleriyle ilgisi olmayan bir duyuma (sensation) dikkat çekecektir.

R. Rolland'ın müdahalesi Freud'un düşünce biçimiyle o denli az örtüşür ve onun için o kadar rahatsız edicidir ki, Freud Rolland'a ancak iki yıl sonra "Kültürün Huzursuzluğu"nda (*Le malaise dans la culture*) yanıt verir. Burada, arkadaşı Romain'in rahatlıkla "sonsuzluk" duyumu olarak adlandırabileceği, neredeyse "okyanussal", sı-

* "L'attraction vers l'illimité: senasation océanique, psychose et temporalité" *Revue Française de Psychanalyse*, Cilt LXXI, 4, PUF, Paris, 2007, s.1061-1076,

** Psikanalist, Paris Psikanaliz Kurumu (SPP) üyesi.

[1] Henri ve Madeleine Vermorel, *Sigmund Freud et Romain Rolland Correspondances* (Sigmund Freud ve Romain Rolland Yazışmalar) 1923-1936; Fr. Çev., Paris, PUF, 1993.

nırsız bir duygudan bahseder.[2] Freud duyum olarak ortaya çıkanı duygu gibi ele alır; bu duyum kaçaktır, kesintilidir; bir deneyimi andırır çünkü dünya ile ilişkide hem bedeni hem de zihni devreye sokar. Okyanussal duyum, sonsuzluğa ve sınırsızlığa duyulan bu çekim, Romain Rolland için özel bir deneyime, "yaşamsal coşkuya" ve Yüce Herşey ile birleşmeye gönderme yapar. Mistiklerin ve şairlerin de tanıdığı bir duyumdur söz konusu olan.

Oysa Freud için, okyanussal duyum bir bilmeceyi temsil eder; bu bilmeceyi çözmek için de "psikanalitik çıkarımlar"da bulunacaktır. Bu duyum olgunlaşmamış bir benliğin patolojik görünümünü alır; gerileme (regression) ve kökensellikle de bağlantılıdır.

Sınırsızlığa çekim acaba mutlaka içeride bir harekete, anne memesine geri dönüş arzusuna mı denk gelir? Her zaman yarılmaya uğramış olarak kalacak bir ilkel haz-Benliğin tuzağına mı karşılık gelir? Eğer benliğin yarılması (splitting) söz konusu ise bile, her zaman aynı nitelikleri mi gösterir? Psikotik hastalar bir uçurum, bir boşluk veya çok fazla uyarılıma maruz kaldıklarında, bir hayatta kalma veya kendini yitirme durumu söz konusu olduğunda, sonsuzluğa doğru çekim onlar için dehşet vericidir ve benliğin dengesini bozar. Tem tersine, acaba okyanussal duyum Romain Rolland'ın "Hatıralar"ında bize söylediği gibi, hiçliğe ve ölüme karşı bir savaş olarak düşünülemez mi? Sonsuz bir kendini ve dünyayı yaratma, kendini dünyada yaratma gereksinimine yönelik olarak, insanı sürekli ileri taşıyan bir çelişkili durumu ifade etmez mi?

Canlıcılık ve Gerileme

"Bastırmalar su baskınına karşı koyan bentler gibidir".[3] Su ve suyun şiddeti eğretilemesi Freud'un yapıtlarında sıklıkla dile gelir ve dürtüsel şiddetin engellenmesi gerekliliğine gönderme yapar. Özellikle Schreber ile ilgili olarak "libidonun geriye doğru ilerleyen akımının (régression-gerileme)" nasıl bir "yan güçlenmeyi" veya "öncesinde bir birikmeyi" tetiklediğini tanımlar: "daha önceden açık olan yollarla bo-

[2] S. Freud (1930) "Le malaise dans la culture" (Kültürün Huzursuzluğu) *Oeuvres Complètes* (Toplu Yapıtları Fr çev.) cilt XVIII, Paris, PUF, 1994, s.249 ve 251.

[3] S. Freud (1937) "Analyse avec fin, analyse sans fin" (Biten analiz, bitmeyen analiz), içinde *Résultatsi idées, problèmes*, Fr. Çev., Paris, PUF, 1985, s.241.

şalabilmek için fazla şiddetli bir genel libido artışı ve bu nedenle yapılanmanın zayıf olduğu bir noktada mendireğin yıkılması".[4] Nevrozda bastırmanın sağladığı sınırlar psikozda ortadan kalkar; onun yerini kopma, sınırların ortadan kalkışı, kendinden geçme ve taşkınlık alır.

Sigmund Freud'un Romain Rolland'a bir örneğini gönderdiği "Kültürün huzursuzluğu"na yaptığı ithafa "Okyanussal büyük dostuna. Kara hayvanı Sigmund Freud, 18 03 1931"., bakarak okyanussal duyumdan söz ederken şüphesiz Ferenczi'nin 1919'da "Thalassa"da önerdiği okyanussal yaşam tanımın aklında olduğu düşünülebilir. Burada Freudcu bir bakışla filojenezi yineleyen bir ontojenezden söz edilmektedir. Lamarkcı evrimci bakış açısından hareketle Ferenczi çok zengin ama bir o kadar da maceraperest bir biçimde yarı benzetmeli, yarı tarihsel olarak evrenin yaradılışını inceler. Buna göre, tüm zamanların en başında kökensel bir felaket yer alır o da suların kuruması ve karadaki organik yaşamın ve insan yaşamının, embriyon halinden erişkin genital yaşama dek, gerçekleşmesidir. Ferenczi'ye göre "denizsel gerileyici eğilim doğum sonrasında da etkindir ve erotik yaşantıda özellikle de cinsel ilişkide kendini ortaya koyar".[5]

Böylece süreklilik ve yineleme türün ve bireyin insani kaderini, insanlık ve dünya ölçeğinde hem biyolojik, hem mitik, hem düşlemsel bir kökenler kuramı olarak yönetir, bu da başlangıcın yinelemesi olarak ortaya çıkandan doğrulanan bir kesintisizlik içinde gerçekleşir. Bu tırmanışta tehlike sonsuza kadar giden bir gerilemedir, ancak kökenler sorusu Freudcu düşüncede her zaman var olmuştur ve kökensel düşlemler tutunma noktaları oluşturabilir. Laplanche ve Pontalis ilk sahne düşleminin bireyin kökeninde nasıl yer aldığını gösterirler, baştan çıkarılma düşleminin cinselliğin kökeninde, kastrasyon düşleminin cinsler farklılığının kökeninde olması gibi.[6]

---

[4] S. Freud (1911) "Remarques psychanalytiques sur un cas de paranoia décrit sous forme auto-biographique" (Otobiyografi biçiminde yazılan bir paranoya olgusu üzerine psikanalitik açıklamalar) *TY*, Cilt X, s.284.

[5] S. Ferenczi (1924) "Thakassa. Essai sur la théorie de la génitalité, (Thalassa, genitalite üzerine bir deneme), *Psychanalyse 3*, in *Oeuvres Completes*, Cilt III, Fr. Çev. Paris, Payot, 1974, s. 292.

[6] J. Laplanche, J-B Pontalis (1964) *Fantasme orignaire, fantasmes des origines, origines des fantasmes*, Paris, Hachette, 1985; *Temel Düşlem, Kökenlerin Düşlemi. Düşlemin Kökenleri*, Tr. Çev. Talat Parman, Bağlam Yayınları, 2002, İstanbul.

Okyanussal duyum Freud'da, tanımadığını söylediği bir durum olması dolayısıyla bir rahatsızlık yaratmasının ötesinde, iki düşünceye yol açar: biri gerileyici bir yönelimle canlıcılık (animisme) düşüncesine bağlanır ötekisi ise daha sorgusaldır ve gelişimci bir dinamik izleyerek benlik işleyişiyle bağlantılanır.

Acaba Freud bu sonsuzluğa doğru çekim duyumunu metapsikolojide nasıl konumlandıracaktı? Olsa olsa çocuklukta filizlenen özellikle de koruyucu bir ebeveyne yönelik bir inanma ve güvence gereksinimine gerileme olarak konumlandırırdı herhalde. Bu da sonunda ilkel insanda ve çocukta var olan korkular ve kaygıların dış dünyaya yansıtılması gibi canlıcılık düşüncesinden kaynaklanabilirdi. Freud Kültürün Huzursuzluğu'nun ilk bölümünü denizin derinliklerindeki "korkunca", "geceye", "dehşete" karşı uyaran Schiller'in gezintisine yaptığı birkaç anlama çekilebilen göndermeyle bitirmedi mi?

Freud'un kaleminde sonsuz Roma ile benzerlik ve onun çeşitli yapılanmaları ve arkeolojik dönemleri söz konusu iken, Romain Rolland'da anne-doğa ile birlikteliğin romantik temasını söz konusudur. Canlıcı düşünce evrenin gelişimine Freudcu bakışta dini düşünceden önce gelir. Ancak bu Romain Rolland'ın sorduğu soruya yanıt vermek için yeterli değildir: çünkü o yaradılışın kökenindeki endişe duygularına değil haz duyumuna gönderme yapar.

"Sınırsız bir narsisizmin yeniden canlanmasını isteyen" okyanussal duygunun rolünü bir tarafa iten Freud, din duygusu ile ancak sonradan oluşabilecek bir bağdan bahseder: "başka şeyler arkada gizli kalabilir ancak sis onları geçici olarak örter".[7] Düşüncesini geliştirebilmek için alanı serbest bırakarak temkinli davranmaktadır.

Freud için sorgulama Benliğin oluşumundan itibaren başlar: "... başlangıçta Benlik her şeyi kapsar, sonra dış dünyayı kendisinden ayrıştırır. Dolayısıyla bizim şu anki Benlik duygumuz, aslında çok daha fazla sarmalayıcı olan daha geniş bir duygunun pörsümüş artığından başka bir şey değildir. Bu daha geniş duygu içindeki Benliğin, çevreleyen dünya ile daha mahrem bir bağı vardır".[8] Şaşırtıcı olan, 1924'de Freud'u ziyaret etmesinden sonra aynı ifadelerin Romain

[7] Huzursuzluk, s.258.
[8] A.g.y., s.253.

Rolland'da da belirmesidir: Freud onu ikna etmiş gibi görünmektedir. Rolland, *İçsel Yolculuk*'ta başlangıçtaki "aşırı büyük benliğin" yaşamla birlikte nasıl daraldığını yazar. "İlk günlerin okyanussal doygunluğunu asla bulamaz."[9]

Freud Benliğin kökeni konusuna yoğunlaştığında, sınırsız veya sınırları iyi belirlenmemiş ilkel benlik kavramını ortaya atar. Öte yandan, sağlam, sabit, dış dünya ile sınırları açıkça belirlenmiş bir Benliğin varlığını dayanak noktası olarak alır. "... Normal olarak, bizim için hiçbir şey kendilik duygumuz, kendi öz Benliğimiz kadar güvenceli değildir. Bu Benlik bize özerk, bütün ve diğer her şeyden iyi ayrışmış olarak gözükür".[10] Freud için benlik sınırları çok da belirgin olmayan bir biçimde dışarı doğru bilinçdışı bir canlıcı varlık olarak devam etmekteyse de tersine aşk durumu ve patolojinin dışında sınırının net ve açık olduğunu kabul eder.

Aslında buradaki kafa karıştırıcı soru, haz ilkesinden gerçeklik ilkesine geçişte ilkel Benliğin varlığını sürdürüp sürdürmediğidir. "Eğer bu ilkel Benlik duygusunun birçok kişinin ruhsal yaşamında -büyük ölçüde korunduğu hipotezini ortaya atarsak, bu duygu sanki onun yanına asılıymışçasına Benlik duygusunun ki olgunluk Benliğidir, hemen yanı başında yer alacaktır... Kendisinden doğan sonrakinin yanında, kökendekinin de yaşamını sürdürmesi gibi."[11] Benliğin bu iki işleyiş biçiminin -İlkel Benlik ve olgun Benlik- yan yana gelmesi ve sonuçta bölünmesi (splitting) düşüncesi bir süre korunmuş olsa da sonrasında terk edilmiştir. Burada Freud daha sonra peşinden gitmeyeceği bir hipotezden söz etmektedir.

H. ve M. Vermorel bu düşünceyi yeniden ele alırlar ve ilginç bir biçimde geliştirirler. Benliğin hareket eden sınırları ve Freud'un Huzursuzluk'tan "Akropol'de bir bellek yanılması"na[12] kadar izlediği, onu birkaç yıl sonra yine okyanussal duyuma gönderme yaparak bölünme kavramı (splitting) ve bir bölümü zorunlu olarak eskiye gönderme yapan bilinç bozuklukları üzerinde düşünmeye sevk eden izlek

[9] H. ve M. Vermorel a.g.y., s.338.

[10] Huzursuzluk, a.g.y., s.251.

[11] A.g.y., s.253.

[12] S. Freud "Un trouble de mémoire sur l'Acropole" (Akropol'de bir bellek yanılması", *Résultats, idées, problèmes*, Cilt II, Fr. Çev., Paris, PUF, 1985.

üzerinde dururlar. Buna göre Benlik ancak iki biçimde bölünebilir: birincisi dış gerçekliği yadsıyarak ki bu gerçeksizleşme (déréalisation) olgularına neden olur; ikincisi kökensel duyumlara kendini bırakmak ki bu da kişiliksizleşme (dépersonnalisation) olgularına yol açar.

Düşüncesinin bu aşamasında Freud'un, Romain Rolland'a Akropol için coşku ve hayranlık duymamasının kendisini şaşırttığını yazdığını unutmayalım. Oysa tersine, gördüğü gerçeklik ile ilgili şüpheye düştüğünü söyler: bu şüphe babasına duyduğu rekabet duygusu ile ilgili suçluluğa gönderme yapan bir şüphedir. Bozukluk yani gerçeklikle ilişkinin bozulması olgusu böylece anlam kazanmaktadır.

Kişiliksizleşme (dépersonnalisation) olguları, dış dünyadan gelen duyumlardan daha eski olan ilk duyumlarla bağlantılıdır. Kök (origine) ve kökenselin (originaire) karıştırılmadığı bu yolda, Freud, birincil (primaire) bastırma hipotezini öne sürer. Bu hipotezle birlikte, bu karanlık bölge ilk duyumların ve ilk tasarımların kavşağı, "bilinçdışının çekirdeği" haline gelir. Bilinç tarafından reddedilen bu duyumlar ve tasarımlar, "çok eski travmatik olayların artıkları"[13] filogenetik izlerden yola çıkarak bilinçdışında tutulur. Birincil bastırma uyarılma ve karmaşıklıktan kaynaklanan çok şiddetli dürtüsel hareketleri frenlemekte ilk evredir. Ancak aynı zamanda günceli ve eskil (archaique) olanı birleştiren bir çekim noktasıdır.

O halde okyanussal duyum, birincil bastırmadan hareketle, ilk birleşime, anne ile erken dönem ilişkisine yeniden geri dönüşe işaret ediyor olabilir. Bu duyumun özünde, Benliğin onu çevreleyen dünya birleşmesine duyduğu özlem ve rahim içi yaşama dönme isteği söz konusu olabilir. Yetişkin Benliğin sınırlarının değişimlerinde, bu ilk birleşime doğru duyabileceği çekimin farklı göstergelerinden biri de okyanussal duyumdur.

Okyanussal duyuma yeniden değinmeden önce, anne ile gerileyici birleşme arzusuna gönderme yapan ile belirsiz, sonsuz ve önceden kestirilemeyene doğru çekilmek, sürüklenmek arasında bir ayırım yapmak gerekir.

[13] S. Freud (1926) "Inhibition, symptôme, angoisse" (Ketlenme, semptom, kaygı) içinde *TY*, Cilt XVII ve "Analyse avec fin, analyse sans fin" (Biten analiz, bitmeyen analiz), *Résultats, idées, problèmes*, Cilt II, Fr. Çev. Paris, PUF, s. 231.

Psikozda Sınırsızlık

Bastırma psikanalitik kuramda -Schreber dahil olmak üzere, hatta psikoz üzerine olan 1924 yazılarında bile- o denli baskın olur ki Freud, bölünmeden ayrı düşünülemeyecek olan yadsıma düzeneklerine yaklaşsa bile, psikozu birincil bastırmanın damgasını vurduğu altbenliğin içine yerleştirir.

Freud'dan sonra, M. Klein, Bion ve diğer başkalarının ilkel, gerileyici işleyiş biçimine oturttukları psikoz üzerine olan düşünceleri ve kuramları işte bu ilk kaynaktan, onun gizeminden ve çekiminden hareketle filiz verir. P. Aulagnier psikotik potansiyel kavramı ile psikozda kökensel biçimin süregelmesi ve birincil ve ikincil biçimler üzerinde kendilik ve dış dünya arasında farklılaşmanın gerçekleşmemesi üzerinde durur.

Fark edileceği gibi, psikoza olan ilgi birçok yazarı bu en baştaki zamanın pek bilinmeyen alanına, insanoğlunun temeline daha yakından bakmaya teşvik etmiştir, çünkü bastırmanın etkisiz oluşu sonucu bu ilk zamandaki çatlak ve zayıflıkların yeniden ortaya çıkışına tanıklık ediyoruz. Sanki psikozun veya psikozların şiddetine engel olmak için, bu çatlakları ilk dürtüsel güce dahil etmek, hareket noktasını bilinmeyenin ve geçit yapılamayan ilk zamanın içine -yeniden ortaya çıkacağı yer altı kaynağının içine- yerleştirmek gerekir. Tutarlı ve gerekli bir kuramsal yapıdır bu. Ancak klinikte fark edilen, psikotik hastaların hiçbir geriye yönelik harekete dayanamadığı ve herhangi bir nirengi noktası, bir nedensellik olmadığında sınırsızlığa doğru çekimin hastaları kaosa ve düzensizliğe sürüklediğidir. Psikotik hastalar için gerileme (régression) dayanılmazdır.

Freud'a sadık kalan Federn, bu durumu iyi anlayarak Benliğin sınırlarının yitimi durumunda, hastaya yaklaşımın nevrozda olduğundan farklı olması gerektiğini söyler: "Nevrozlarda bastırmayı ortadan kaldırmak isteriz; psikozlarda ise bir yeniden-bastırmayı yaratmak isteriz".[14] Federn aynı zamanda, klasik analizin teşvik ettiği gerileme ile gizil bir psikozu uyandırma riskinden söz etmiştir. Benim hastalarımdan birine de aynen böyle olmuştu; bu hasta analizinin sonunda

[14] P. Federn (1943) "La psychanalyse des psychoses" (Psikozların psikanalizi), *La psychologie du Moi et les psychoses*, Fr. çev. Paris, PUF, 1979, s.144.

her zaman daha ileriye giden bir araştırmanın neden olduğu kaygı ve korkusunu ifade etmişti: "her zaman daha ileri, daha ileri". Bu hasta endişe verici belirtiler gösteriyor bunların analizinin sonlanmasına engel oluşturduğunu düşünüyor ve kendini daha da fazla "kaçık" hissediyordu.

Federn için topik, ekonomik ve dinamik kavramlar aynı ise de, serbest çağrışım kuralı veya hastalara verilen yorumlarda olduğu gibi aktarım da aynı şekilde değerlendirilmez.

Yetişkin psikozunun sıklıkla ergenlikten çıkışta, yeniden canlanma döneminde, bedenin dönüşümü ve eylemsel cinsellikle karşılaşma, Benliği cinsel dürtülerle karşı karşıya bırakan çatışma sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir. Böylece Winnicott'un Çöküş korkusu'nda tanımladığı, ilk zaman diliminde oluşan ve hiçbir şekilde önceden beklenmeyen bir çatlak kendini gösterir veya yeni bir kopma, hastayı aniden o zamana dek yaşamadığı bir yok olma endişesiyle karşı karşıya bırakır. Buradaki korku sınırları olmayan bir boşluk tarafından yutulma korkusudur.

Burada söylemine birçok seans boyunca karmaşıklığın hakim olduğu bir hastadan söz etmek istiyorum. Anlattığı öykülerdeki farklı kişilikleri ayırt etmek bir yana, kardeşlerinin kimliğini bile takip edemezken hastam bana bir gün, anne-babasını düşünmenin onun için onlarla arasında olan boşluk tarafından emilme, ortadan yok olma, silip süpürülme korkusu ile eşdeğer olduğunu söylemişti.

Yalnızca şimdide yaşayan ve "delik", "çukur", "hiçlik" gibi terimlerin geri dönüş yaptığı psikotik hastalardaki bu bağ ve zamansallık eksikliği, dolayısıyla öykü eksikliği daha iyi nasıl ifade edilebilir ki? Bu terimler hiçbir şekilde düşünce boşluğuna gönderme yapmazlar; tersine düşüncenin coşkunluğuna, işgalciliğine karşılık gelirler. Tüm zamansal vektörler ortadan kalkmıştır bu hastalar bir başlangıç düşünemezler; kaotik olmayan veya sonsuz bir arayışa sevk etmeyen bir ilk sahne düşlemi onlar için olanaksız hale gelir. Başlangıç ve son birleşir, aynı felaketin içinde birbirlerine karışırlar. Gerileyen veya bilinçdışlarına yakınlaşan insanlar olduklarını düşünmeye izin vermezler.

Öyküleri sıklıkla durumlarının başlangıcındaki felaketle sınırlanmıştır. Bu felaket ele alınamaz ve uzun süre anlaşılmaz kalan bir açı-

lış anı işlevi görür. Bir kopma, çöküş, kırılma anıdır; hastalar bunu kendilerine açıklayamazlar yalnızca umutsuzluk, veya tersine uyarılma ve dağılma içinde acıyla yaşadıklarını bilirler. Hastalar "Tek bilmek istediğim, bu başıma geldiği gün ne olduğunu anlamak" diye yineleyip dururken, çocukluk öyküleriyle veya en azından ailesel öyküleriyle bir bağ kurmak nasıl olası olur? Bir hasta uzun bir sessizlikten sonra şöyle demişti: "Size ne hissettiğimi söyleyemem çünkü benim hangi kısmımın yanıt verebileceğini bilmiyorum."

Böyle olgularda gerileme terimi ile yani anne ile bağ veya narsisizm bağlamında düşünmenin dürtüsel yoğunluğun önemini yadsımakla eş değerdir. Dürtüsel yoğunluk içten olduğu kadar dıştan da travmatik etki yapar ve bir yırtılma, patlama yaratarak Benliğin düzenini bozar. Freud'un da tanımladığı gibi, dürtünün itkisel gücüyle Benlik deforme olur, bazen de yırtılır. Böylelikle - yırtılmış, kurumuş veya aşırı şişmiş olma durumlarına bağlı olarak-bedeli yüksek olabilecek bazı çözümlere gider. Öznelliğin tümüyle eksik olduğu psikotik hastalar, iç ve dışın, önce ve sonranın, kendileriyle ve dünyanın birbirine karıştığı bir sınırsızlıkta kaybolurlar.

Onları bu kırılma alanlarında yakalayan baş dönmesinin farkında olmak gerekir. Bu kırılma alanları bireyden bireye değişir ancak her zaman için sonsuzluğa ve sınırsızlığa olan çekime karşı duyarlıdırlar.

Bazen hiçliğin sonsuzluğu onları çeker, annenin veya kardeşlerden birinin ölümü bu yalancı-kavuşma arzusunu tetiklemesi nadir değildir. Sonsuzluk ve çözülmenin baş döndürücülüğü, yaşam ve zaman karşısında hiçlikle ve dürtüsel ilişkisizlikle kazanılmış bir zafer gibidir. Bazense baş döndüren, şüphelerle, kimi zaman da kesinliklerle bezenen sanrılardır (délire).

Sanrı çatlakları doldurmak, dünyaya bir düzen getirmek ve dünyada kendisi için bir gereklilik bulmak için bir çözüm olarak ortaya çıkar. Burada Scheber'in sanrısından ve kökenlerle ilgili kuramından söz etmek gerekir. Schreber, sürekli olarak yeniden düşünülmesi ve yapılandırılması gereken aslında tuzaktan başka bir şey olmayan bir başlangıcın peşindedir: Tanrıya, Güneşe, gökyüzüne, ruhlara, yaşamsal olmayana, çözülmeye ve olası olan her türlü birliğin (unité) çözülmesinde veya patlamasında sonsuzluğa, elle tutulamayana, bedenden

ayrılışa doğru bir çekim vardır. Öyle ki onu toparlayacak olan "kendi kendiyle cinsel ilişki" düşünür. Ancak Schreber durmaksızın parçalanır ve kendi kendini dölleme (auto-engendrement) değil de, daha doğru bir tespit yapan Racamier'ye göre "döllenememişlik" (inengendrement) sanrısı geliştirir: ne ondan önce ne de ondan sonra hiçbir şey yoktur, dünya adeta yalnızca onunla varolmaktadır. "Döllenememişlik", soy zinciri ve soyağacı kavramlarını tümden hükümsüz kılar.

Çünkü her iki durumda, yok olma veya sanrıda, kökensizlik ve düşlemsel dayanaktan yoksun bir varoluş baş döndürücü bir etki yapar. Bir dayanak, bir hareket noktası veya bir tasarım yokluğunda sınırsızlık büyüler ve tüm denetim çabalarına karşın, yaşam ve ölüm dürtülerinin bağlarının kesilmesine yol açar. Delice bir hareketle hızlanan bir mekanik düzenek gibi tüm sınırların ötesine geçer; kendinden geçmeye ve dehşete neden olur. O an herşey olasıdır ve tümgüçlülükle karıştırılan bir kopuşa yol açar. Tümgüçlülük için nesne ilişkisinden vazgeçmeyen bir Benliğin varoluşu gerekir. Psikotik hasta söz konusu olduğunda, denetim bir tuzaktır. Sınırsızlığa çekim denetime tercih edilir, buna sözcüklerin sınırsızlığı da dahildir. Bir psikotik hasta o gün yaptığı herşeyi ve başından geçen tüm olayları, bitmek bilmez bir uğraşla kaydetmek için gece-gündüz demeden bilgisayarının başına oturuyordu. Makine veya kendisi arasında tümgüçlü olan makineydi, o makineye tabiydi. Sınırsız kayıt olanağı sunan ve insanın kırılganlık ve eksikliklerinden muaf olan makine daha fazla denetime sahipti.

Bilinmeze doğru sürüklenme ve kendi sınırlarının silinmesi psikotik kişide dürtüsel bağlantının kesilmesine yol açar.

Okyanussal Duyum, Aşırı Dürtüsel Yatırım, Yaratım

Freud, Huzursuzluk'da biraz da ironi katarak yoga yapan bir arkadaşından bahseder. Arkadaşının kendisine anlattığı "doyurulmaz" merakından ve yaşadığı "sıradışı" bedensel deneyimlerinden söz ederken, aynı zamanda tüm bunların onu "herşeyi bilen" konumuna taşıdığının da özellikle altını çizer. Arkadaşı yoganın kendisinde "yeni duyumlar ve evrensel duygular uyandırabildiğini ve kendisinin

bunları ruhsal yaşamın, üzeri uzun süre örtülü kalmış çok eski durumlarına gerileme olarak nitelendirmek istediğini"[15] söylüyordu. Ancak burada söz konusu olan acaba gerçekten ruhsal yaşamın sonradan aşılan ve "üzeri örtülü" kökensel durumları mıdır?

Freud, ruhsallıkta hiçbir şeyin silinmediğini ve kaybolmadığını belirttikten sonra çekinceler koyar.[16] Bu duygunun süregelmesi sorusunu başka bir yöne yönlendirir; daha doğrusu bunun kökenine değinmek için Romain Rolland'ın önerdiği dini duygu düşüncesine karşı çıkar. Ona göre dini duygu sonradan etkiyle, çocuğun babanın korumasına yönelik gereksinimi ile bağlantılı olarak gelişir. Freud okyanussal duruma çift yönlü yaklaşır: "üzeri örtülü " durumların filogenetik iletimi (acaba "kökensel" olarak mı anlamak gerek?) ve narsisistik psikopatoloji. Ancak okyanussal duyumu "transa geçme ve kendinden geçme gibi ruhsal yaşamın karanlık değişimleri"ne de bağlayarak meseleyi açık uçlu bırakır.

Gerçekte "okyanussal" nedir? Duygu mudur, duyum mudur yoksa deneyim midir? Acaba yaygın dinsel açıklamayla açıklanamayan ve Freud'un daha ileri bir sorgulama yapamadan yalnızca mistiğe yakın bulduğu sonsuzluğa doğru bir çekim midir?

Mistik dinsel pratikten bağımsız olarak, tanrısal olan ile birleşme olarak da anlaşılabilir. Şiirsel bir yönü vardır; örneğin Gerçeküstücüler bir modern mit yaratma arzusu içinde gizemli, ulaşılmaz, dünyanın gizli düzenine dair bir ilke arayışının peşine düşmüşlerdi. İnsanoğlunun varoluş ilkesi ile çok yakın olarak bütünleşme arzusu, onu ileri iten ve yaratmaya teşvik eden özel bir ruhsal eğilimdir. Bu arzu, psikoz ve dürtülerin ilişkisizleşmesi riskinin tam tersine, her zaman varlığını sürdüren yok olma tehdidine karşı sağlanan zaferin en mükemmel ifadesidir.

Romain Rolland kendisini bir "tümtanrıcı (panteist) mistik" olarak ilan eder ve yaşadığı deneyimlere en yakın olanı Hint düşüncesinde arar. Kendisini Hıristiyan inancından koparıp, Hint düşüncesine yönelten evrimden burada bahsetmek yararlı olacaktır. Romain Rol-

[15] Huzursuzluk, s. 259.

[16] "Eski birçok şeyin, kural olarak ya da istisnai olarak, silinmiş veya yutulmuş olması olasıdır. Hiçbir süreç onu yeniden canlandıramaz ya da tamir edemez. Bu olasıdır, ama bu konuda hiçbir şey bilmiyoruz (Huzursuzluk, s. 257).

land, Ramakrishna, Vivekananda, M. ve daha sonra M. Gandhi ve daha birçok başka kişinin biyografilerini yazar ve R. Tagore ile tanışır ve hayran olduğu yazarla arkadaşlık kurarak onunla yazışmaya başlar; böylece geleneksel Hint düşüncesi onu çekmeye başlar. Şüphesiz, XIX. yy. sonu ve XX. yy. başında yaşamış birçok okur-yazar ve sanatçı gibi, batının dini düşüncesine tamamen yabancı bir felsefik düşünceyi keşfetmek onun için de büyüleyicidir. Teosofi'nin[17] kurucusu Mme Blavatsky tarafından Avrupa'da takdim edilen ve biraz da olsa batı düşünce biçimine uyarlanan bu düşünce, insanoğlunun bedeniyle ve evrenle olan ilişkisinde uyum, denge gibi yepyeni kavramları öne sürüyordu. Beden ile ruhsallık, ruhsallık ile evren arasında bir süreklilik vardı; bu sürekliliği bireysel nefes ritmini ve evrensel ritmi bütünleştirerek bedensel ve ruhsal olarak geliştirmek söz konusuydu: evren içindeki insanın devamlılığı ve yeri başka bir biçimde, süreklilik içinde bir iç ve dış olarak düşünülüyordu.

Bir psikanalist için, Hint düşüncesinde ortaya çıktığı şekliyle Birlik, "tanrısal Anne" gibi kavramlar karmaşa yaratır; bunun nedeni bir psikanalist için bu kavramların ister istemez her bireyin uzaklaşması veya gerilemesi (regression) beklenen bir önceye, bir ilk gelişime, kökene, ilk olana gönderme yapmalarıdır. Oysa Hint düşüncesi, tam aksine, insanoğlunun henüz ulaşmadığı bir duruma yönelir. Aşkınlık dışarıda değildir, özde aranır ve orada bulunacaktır. Böylece Romain Rolland, yoğun olarak yaşadığı sezgilerine yanıt veren bu düşünce biçimine sarılır ve Freud'a hem kendine dönüş hem de dünyaya açılımı sağlayan bu Benliğin tamamlılığı deneyimini anlatır.

Freud'un "Masoşizmin ekonomik problem"inde açıkladığı süreklilik ilkesiyle (principe de constance) bir ölçüde akraba olan Nirvana ilkesi arasında hiçbir yakınlık görmemesi şaşırtıcıdır. Uyarılımın artan ve azalan yoğunluk hareketleri bizi niceliksel doyum olgusuna götürür. Ancak Freud için Nirvana ilkesi haz ilkesinin eşdeğeri olmadığı gibi, organik olmayan duruma çekimle ilgili olduğundan ölüm dürtüsünün yanında yer alır ve haz ilkesine ters düşer. Haz ve hoşnutsuzluk, gerçeklik ilkesine geçişle ve dış dünyanın etkisiyle, niteliksel bir dönüşüme uğrarlar. Freud bu geçişi daha fazla açıklayamadığını be-

[17] Teosofi, özellikle XIX. ve XX. yy.'larda Batı'da dinsel düşünceyi etkilemiş mistik eğilimli dinsel felsefe (ç.n.).

lirterek, bunu yaşam ve ölüm dürtüsünü bağlayan ve zamansallığın bir biçimi olan üçüncü bir kavram sayesinde yapabildiğini belirtir: "uyarılımın boşaltılmasının geçici olarak ertelenmesi ve hoşnutsuzluğun yarattığı gerilime karşı geçici bir hoşgörü".[18]

Böylece, okyanussal duyumun niteliği üzerine sorgulama yanıtsız kalır. Freud *Huzursuzluk*'ta şöyle der: "Bu çok zor anlaşılabilir konular üzerinde çalışmanın rahatsızlığını bir kez daha itiraf ediyorum."[19]

Aynı rahatsızlığı Lou Salomé ile yazışmalarında da ifade eder. Freud Salomé'ye sentezeolan merakı, hemen genelleştirmeye yönelik anlayışı ve onu Jung'a hatta Adler'e yakınlaştırabilecek düşünce biçimi nedeniyle serzenişte bulunsa da, 13 Temmuz 1917 tarihli mektubunda ona şöyle yazar: "Benlik libidosu ile çalışma şeklimi anlamış olmalısınız. Adım adım, illa bir sonuca ulaşma gerekliliği yaşamadan, her zaman için öncelikle ortaya çıkan bir sorunun yöneltmesinden hareket ederek ve olguları ele alırken sırayı takip etmeye özen göstererek düşüncemi oluştururum".[20] Lou Salomé, Freud'un ikili düşüncesine saygı gösterir, her ne kadar kendini evrenselliğe yakın hissetse de narsisizmin ikili yönelimini benimseyerek Jung'dan uzaklaşır: "Bana göre narsisizmin ikili yönünün altını çizmemek bir tehlike oluşturur; eğer narsisizmi yalnızca kendine aşk gibi ele alırsak bir çözüme ulaşamayız. Benim ortaya çıkartmak istediğim narsisizmin diğer yönü, Benlik bilinci için gölgede kalan, Herşey ile sezgisel özdeşimde olan ve libidonun temel olumlu amacı olarak ortaya çıkıp Herşey ile bütünleşmek isteyen yönüdür."[21]

Salomé'nin Herşeye olan ilgisini iyi bilen Freud, 30 Eylül 1915 tarihli bir önceki mektubunda ona şöyle yazmıştır: "Bana öyle geliyor ki bu dünyanın birliği kendi kendine ilerliyor, bundan bahsetmek bana yersiz geliyor. Beni ilgilendiren, ilk bulamacın içinde kaybolacak olanın ayrılması ve nasıl düzenlendiği."[22] "İlk bulamaç" tan ne anla-

[18] S. Freud (1924) "Le problème économique du masochisme" (Mazoşizmin Ekonomik Problemi), *Névrose, psychose, perversion*, Fr. çev., Paris, PUF, 1973, s.289.

[19] Huzursuzluk, a.g.y., s. 258.

[20] Lou Andréas-Salomé (1921) *L'amour du narcissisme*, Fr. Çev. Paris, Gallimard, 1980, introduction de Marie Moscovici, *Une femme et la psychanalyse*, s.23.

[21] A.g.y., s.135-136.

[22] Lou Andreas-Salomé (1958), *Correspondance avec Freud* (Freud ile yazışmalar) Fr. çev., Paris, Gallimard, s.43-44.

mak gerek? Şüphesiz Freud'u endişelendiren bu karanlık kısım, ilk anne-çocuk birliği, taşıyan, içinde toplayan, "bir yapan" kadına ait kısım. Ancak daha fazlası var. Salomé'ye yazdığı aynı mektupta Freud, Grabbe'dan bir bölüme gönderme yapar: "Bu dünyadan düşmeyeceğiz..."; "bu güvence ne denli acı verici olsa da... Benliğin sınırlarından vazgeçmenin yerini alamaz.". Freud, Huzursuzluk'da daha açık bir şekilde bu "kopmaz bağ duygusuna ve dış dünyanın bütününe ait olma duygusuna"[23] karşı çıkar.

Winnicott'a baktığımızda ise, o Tagore'dan alıntı yaparak bu dünya ile birlik konusundan çok zengin bir okuma önerir: "sonu olmayan dünyaların kıyısında, çocuklar oynarlar".[24] Bu imgenin onu uzun süre takip ettiğini belirttikten sonra, alaycı bir üslupla "iyi bir Freudcu" yorumun denizi ve kıyıyı erkek ile kadın arasındaki "sonu olmayan cinsel birleşme" olarak veya kıyı üzerinde doğan anne ve çocuk olarak yorumlamak olabileceğini ifade eder ve şöyle devam eder: "Bu arada anladım ki oyun ne içsel gerçeklikle ne de dış gerçeklikle ilgili değildir". Hem birlik hem de ayrılığın yeri olan oyun, bir üçüncü olarak ortaya çıkar ve kapalı, anne-çocuk arasındaki yer-zamanın sınırları arasında sıkışmış bir alan değildir. Tam aksine her insanda, çocukluğun ötesinde, yaratıcılığın, kültürün ve kişisel deneyimi aşan bir sürekliliğin alanıdır".

O halde R. Rolland'ın 3 Mayıs 1931'de Freud'a yolladığı mektubu nasıl yorumlamak gerekir?: "Kendimde şunların ayrımını çok açıkça yapabiliyorum: 1) ne hissediyorum? 2) ne biliyorum? ve 3) ne arzuluyorum?. Ne hissettiğimi size söyledim ve Ramakrishna'nın başlangıç bölümünde ifade ettim: Okyanussal'ı hissediyorum. Bildiğim, Montaigne'in "Ne biliyorum?"u. Son olarak da arzuladığım, hiçbir şey... Hiçbir şeye dinlenmeye, bütünüyle ve sonsuz bir ortadan silinmeye olduğu kadar özlem duymuyorum."[25] Okyanussal duyumda olduğu kadar silinme arzusu ve şüphede de söz konusu olan sonsuza doğru olan bu çekilim nedir?

---

[23] Huzursuzluk a.g.y., s.250.

[24] D.W. Winnicott (1971) *Jeu et réalité. Espace potentiel*, Fr. çev. Paris, Gallimard, 1975, s.132-133. *Oyun ve Gerçeklik*, Tr. çev., Tuncay Birkan, Metis, İstanbul, 1998.

[25] H . ve M. Vermorel, a.g.y., s. 348-349.

Romain Rolland'ın 1939 yılında yazdığı ve genç yaşından itibaren tuttuğu *Günlük* ile *İçsel Yolculuğu* da içine kattığı "*Hatıralar*" oldukça aydınlatıcıdır. Okyanussal duyum ile ilgili Freud'un şüphe etmediği bir şey varsa, o da psikotik hastaların yadsıma ve bölünme gibi savunma düzenekleri ile tanıdıkları bağlantısızlığa doğru çekimin tersine, bu duyumun bir özel işleyişe, geriye dönüşü olan ancak karmaşık, zıt hatta çelişkili bir işleyişe tekabül ettiğidir. Yaşam ve ölüm dürtüsünün, "birlik" ve "karma"nın[26] coşkunluğu içinde, sıkı sıkıya bağlandığı bir zamandır bu. Benliğin ortaya çıkış olasılığı olarak bir gizli anlaşmadır.

Romain Rolland'ı okursak şöyle dediğini görürüz: "1884 yılının tümü (o zaman 18 yaşındadır) hiçliğe veya herşeye, kendinden geçmeye çekimle geçti".[27] Kendinden geçme, bir araya gelemez karşıtlıkların ötesinde, en büyük dikkatle ve tümgüçlülük içinde bir arada tutulması gereken duyusal ve tinsele, hem kendinde, hem kendinin dışında olana, hem hiçliğe hem herşeye, hem yaşama hem ölüme gönderme yapmaktadır.

Birkaç satır sonra ise şöyle der: "İki Benlik, bu yapışık ikizler, birlikte bağlanmışlardır ve birbirlerini katlederler: gelecekteki savaşların benliği ve savaşların, mücadelelerin ötesindeki Benlik." Tanımlanan bölünme burada farklı bir renk kazanır. Bir ayrılık, parçalara ayrılma veya yırtılma değildir. Nefretin ve yıkıcılığın sürekli, kontrollü, tümgüçlü olumsuzlanmasıdır. Romain Rolland önsözünde şöyle yazar: "Nefret edilen yalnızca Benlik olmasa yaşam onsuz nasıl olurdu? O yaşamı ayaklandıran yem, onu yıkılmaktan uzak tutandır. Yaşam onsuz arzusuz olurdu, onsuz yaşamın gözü olmazdı ve yokluğun ikiz kardeşi olan biçimi olmayan Varlığın içine dalardı."[28]

Böylece, bütünlüğün ve hiçliğin birbirine kavuştuğu kendinden geçme hali (extase) engellenmiş ve hareketsiz kılınmış libidinal birikmeyi dünya ölçeğinde dışarı taşır ve tersine dönüşümü ile yaratımın başlama noktasının, verili bir biçimden biçimsizin algılanmasını olanaklı kılar. Yaratıya elverişli, anlık bir uzlaşıyla birlik Benlikte yeniden bulunur. Sanki bu kendinden geçme, okyanussal duyum anları,

[26] S. Freud, "Le problème économique du masochisme" a.g.y., s.291.

[27] Romain Rolland (1939) "Mémoires", Fr. çev. Paris, Albin Michel, 1956.

[28] Romain Rolland, a.g.y., s.14.

tamamlanmamışlığın getirdiği hayal kırıklığının ötesine geçerek, devam etmeyi ve kendiliğin yaratılmasını haber verir.

Başlangıçta Romain Rolland için çocuğunu yitiren ve onun yasını tutan, (gerçi depresyonda demez ama bunun yerine ölüme karşı sürekli savaş hali der, çünkü ölüm "hazinesini, küçük kızını ondan almıştı") bir anneye özdeşim akla gelmelidir. Annesi ile ilgili olarak, Romain Rolland şunu ekler: "... beni kendisiyle birlikte betonarme bir yere kapatıyordu. Ama beni savunan duvarlar benim için ölüm demekti; ölüm orayı kuşatıyordu". Bu bir koruyucu anne memesine geri dönüş arzusu değildi; doğum ve ölümden ayrı düşünülmeyecek bir gizli anlaşma içinde, ölümcül olabilecek bir savaşta onu koruyacak ve ileri götürecek bir kaleyi korumaktı. Çelişki işte buradadır.

Romain Rolland annesinden ayrılır ayrılmaz, özellikle Roma'da kaldığı sürece her gün ona yazmaya başlar: "Kendimi ondan uzaklaşmış hissediyordum, ona daha fazla bağlanmıştım... İki şeyi düşünüyordum: Benlik ve başka bir Benlik... Böylece ikisi konuşmaya başlıyordu ve günlerin nasıl geçtiğini anlamıyordum... Ne dün ne de yarın vardı, her gün bugündü, her bugün sonsuzluğun bir parçasıydı... zamanı unuttum..."[29]

Sonsuz şehir Roma, Romain Rolland ve Freud arasındaki bağ mıydı acaba? Yoksa yanlış anlaşmaya işaret eden rastlantısal bir yakınlaşma mıydı bu? Bir tanesi için Roma geçmişin yeniden belirmesiyken, diğeri için zaman tehdidinin ertelendiği şimdinin coşkunluğu anlamına geliyordu. Roma Freud için, insanoğlunun katmanlarının arkeolojik eğretilemesiydi; Romain Rolland için ise "Müjde"yi,[30] yaratıya adanması gereken bir yaşam bildirisini aldığı, bunun yeri ve zamanını, tarihini tam olarak söyleyebileceği, kendinden geçtiği yeri ifade ediyordu. Emir şuydu, ancak yaşamını yaratmak şartıyla yaşamalıydı. Böylelikle bir yaratı yaşamı ile bir yaşamı yaratma birbirine karışıyordu. "Hayır, yaratının bu yaşamı bir neşe kaynağı değildir çünkü yatıştırılamaz bir acıdan doğar... olma arzusu, olma ve olma..."[31]

[29] A.g.y., s.75.

[30] Annociation. Müjde. Hıristiyan inancına göre Cebrail'in Hazreti Meryem'e gebe kalacağını müjdelemesi. (ç.n.)

[31] A.g.y., s.110.

Romain Rolland *İçsel Yolculuk*'ta, deneyimlediği görünüm değiştirme anlarını tanımlar. Bu anlarda bir an için de olsa uzlaşmaz güçlerin başarılı, yoğun bir alaşımı yapılmakta, bir aşırı kaynaşma, "dürtüsel aşırı bağ kurma" ortaya çıkmaktadır. Sonsuz birlik ve birleşme anları, Benliğin aşırı bir gerilimle toplanması söz konusudur. Benlik hem dünyayı kapsamakta hem de kapsanmaktadır ve bu nedenle bir tür kendiden geçen bir bölünmelerle aşılmaktadır.

Anlaşılıyor ki okyanussal duyum acının, nefretin, ölümün yadsınmasından ve dış dünyaya yansıtılan aşırı şişmiş bir Benlikten ibaret değildir. Daha çok, tüm bunları diyalektik olmayan bir oluşla yıkabilmek için dahil eden çelişkili bir pozisyonun ortaya çıkması ile ilgilidir. Beden ve zihin, iyi ve kötü, yaşam ve ölüm, Cennet ve Cehennem arasında ikili bölünmeleri oluşturan dinsel bir düşünceyle de, dünyasal olma koşulunun ötesinde hiçbir ortak noktası yoktur. Okyanussal duyuma hâkim olan mantık, alt üst eden bir mantıktır. Onda, karşıtlıkların ve zıt kavramların rastlaşması, çelişkiler ve geriye dönüşler hükmünü sürdürür.

Okyanussal duyum, yaşamın dayattığı kopmaları ve yaraları hesaba katan bir tamamlanma çabası gibi ortaya çıkar. Söz konusu olan bir narsistik kendine kapanma değildir; her ne kadar bireysel olarak gerçekleştirilip, kişi kendini kendine merkezileştirse de bunu evrenin ortasında yapar. G. Rosolato ölüm/anne/yabancı üçgeniyle ilgili mistik düşüncede ve ona eşlik eden kaygıda, ölümü, ayrılığı ve yabancıyı yok sayma çabasının nasıl da ilk nesneyle kavuşma ve soyutlama hazzı olarak ölümün idealizasyonuna dönüşerek ortaya çıktığını göstermiştir.[32]

Ancak her ne kadar yaşanan travmanın koşulları farklı olsa da, Ferenczi tarafından tanımlanan "travmatik ilerleyiş" veya "prematürite" de akla gelmektedir.[33] Şüphesiz ki, erken dönemdeki bir travmatik deneyimini maskeleyen ve sanki dünyayla sonsuz birleşirmişçesine tersine hareket eden bir okyanussal duyum da vardır; öyle ki bu durumda her zaman için yenilenen ve sınırları olmayan bir yaratı gereksinimi yaşanır.

[32] G. Rosolato, "Présence mystique" (Mistik varoluş) *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, Paris, Gallimard, No: 22, "Résurgences et dérivés de la mystique", Sonbahar 1980.

[33] S. Ferenczi (1932) "Confusion de langue entre adultes et l'enfant", Psychanalyse IV, Fr. Çev. Paris, 1982, s.133. "Erişkin ve çocuk arasında dil karışıklığı" Tr. çev. Alp Tümertekin, *Cogito*, Sayı 9, Güz 1996, s.109-117.

Veya P. Aulagnier'nin geliştirdiği özdeşimsel istek yanıtsız kalır. Bu durumda özne bu yanıtı tek başına bulmak zorunda kalır ve Aulagnier'e göre "ideal bu zorunluluğun güvencesidir". Ancak nesne desteğinden mahrum kalan "özne-ben (je)", biçiminin sürekliliğini sağlayamaz. Böylece çelişkili bir durum ortaya çıkar: Öteki olmak istenir ancak bu öteki kendi hesabına başka projelere gönderme yapar ve böylece sonu gelmez bir devinim sürüp gider".[34] Aulagnier'e göre, bu durum gerileyici hareketin tersine işler; boşluğu doldurmak ve "özne-ben"in varlığını onaylamak için yaratı sonsuza kadar yeniden başlatılır.

Okyanussal duyum, yalnızca psikoz durumunda, sınırsızlığa doğru çekim yaratırken düzeni bozan ve yıkıcı bir duyum olarak nitelenebilir. Diğer durumlarda, bitimliliğin ve zaman bilincinin ötesinde özel bir zamansallığın içinde yer alır; bu zaman ötesi değildir, zamanın bir an için askıya alınmasıdır ya da bir yaratının geleceğine doğru uzanan ve genişleyen bir zamansallıktır.

Analitik tedavinin çift yönlülüğüne -gerileyici ancak aynı zamanda ilerleten- pek değinilmez. Psikotik hastalarla ilgili olarak psikanalizin onlara şimdiye kadar bilinmeyen veya engellenmiş yenilikçi deneyimler sunduğu söylenebilir; bunlar tedavi sırasında anında yaşanan anlardır. Bir hasta bana konuşmaktan çok beni görmek için geldiğini söylemişti. Görülmek ve bu varoluştan hareketle okyanussal duyuma, dünya içindeki varlığını onaylayan bir duruma yavaş yavaş ilerlemek. Psikanalitik psikodramanın sağladığı boyutlardan biri de budur.

Freud'un "bazı mistik uygulamalar" ile "psikanalizin terapötik çabaları" arasında önce yakınlık kurduğu sonra da bundan uzaklaştığı bilinmektedir: "Onların niyeti Benliği güçlendirmektir; onu üstbenlikten daha bağımsız kılmaktır, algı alanını genişletmek ve alt-benliğin yeni parçalarını kendine mal edebilmesi için Benliğin örgütlenmesini sağlamlaştırmaktır."[35] Okyanussalın ilkesinden hareketle buna şu da eklenebilir: "evrenin yeni parçaları". Sanatsal yaratı, özellikle de şiir, okyanussal kültürle ve farklı bir dünya düzenine duyulan istekle ilgili değildir de nedir?

[34] P. Aulagnier, *Un interprète en quête de sens* (Anlam arayışında bir çevirmen), Paris, Ramsey, 1986, s.186.

[35] S. Freud (1933) *Nouvelles conférences d'introduction à la psychanalyse* (Psikanalize yeni giriş konferansları) Fr. çev. Paris, Gallimard, 1984, s.110.

isimsiz bir hastalık*

MARIANNE BAUDIN**

ÇEVİREN: BURÇİN ALSANCAK SÖNMEZ

İnes'in yüzüne yerleştirdiği bez maskeyi yavaş yavaş dokuması için uzun yıllar geçmesi gerekmişti. Alnında bir çizgi ya da kırışıklık görünmüyordu. Gözlerinin ya da dudaklarının kenarında çökkün bir ifadesi yoktu. Ona doğru giderken tek bacaklı bir bedenin üstündeki donuk bir ergen figürü ile karşı karşıya kaldığımı gördüm. Birbirini izleyen ampütasyonlar sonucunda sol bacağı kısalmıştı. Tekerlekli sandalyede oturan bedeninin üst kısmını çevreleyen görünür bir ayrılma çizgisi, gülümseyen bakışını bozuyordu. Beyaz sargılarla çevrilmiş bu mumya, hayalet parça, bana ayağın ölmüş olduğunu gösterebilirdi: İnes'e gelince, o bu olasılıkların üstünde yüzüyordu. Onu koltuğuna sabitlenmiş bir şekilde kımıldamaz bir halde, ya da sık olmayan zahmetli yer değiştirmeleri sırasında bastonuna sıkıca tutunmuş şekilde bulduğumda, zihninin hafifliğini gösterir gibiydi. İhtiyatlı ve nazik bir şekilde beni karşıladığında ben onun mermer gibi pürüzsüz ve soğuk olduğunu hissettim. Gizemli bir gülüşü olan, ulaşılamaz bir heykel. Onda her zaman jübilesini yapan bir şeyi ya da birini hissetmişimdir.

43 yaşındaki bu hastanın yaralarının ameliyattan sonra iyileşmemesi hastanedeki doktorları ve hemşireleri endişelendiriyordu. Hastanedeki farklı bölümlere dağılmış olan İnes'in dosyası zorlukla yeniden oluşturulmuştu. Bir önceki ampütasyon, rahatsızlığını engellemede yeterli gelmediği için yeni bir müdahale gerekiyordu: önemli nekrozlar (doku ölümü) dizin üstündeki bacakta da iltihaba yol açtıkları için bacağını bu kısımdan itibaren kesmek gerekmişti. Haftalar geçmesine

* 15 Mayıs 2007 tarihinde İstanbul Üniversitesinde Erasmus Programı çerçevesinde yapılan konuşmanın metnidir.

** Psikanalist, (Profesör) Paris XIII Üniversitesi.

rağmen yaralar kapanmamıştı ve İnes doktor kontrolünden kaçıyordu. Sonunda hastanın yaralarına ulaşamayacağı bir şekilde kapayıcı pansumanlar yapıldı. Böylelikle yaralar kapandığında oluşacak olan iyileşme, hastanın yaralarında ve bacağının hassas bölgelerinde kendi kendine verdiği ve iltihaba yol açan zararın kanıtı olacaktı.

Bu hastaların sürekli bir tıbbi müdahale talebiyle, hiç şikayetinin olmamasının belirsiz bir şekilde bir araya gelmesi şaşırtıcıdır. Bu farklılığı sezen hastane ekibi iyileştirmeleri gereken patolojideki ciddi somatik gerçeklik hakkında şüphelenmeye başlarlar. Şüphe yerleşmeden önce tanıdık bir durumla karşı karşıyayızdır; hastanın kişiliği ya histerik parfümde geziniyordur, daha basit bir açıklamayı düşündüğümüzde 'la belle indifference'dır (güzel aldırmazlık); ya da hastaneye yatmanın getireceği yararlardan vazgeçmeye yol açan psikolojik davranışlarla, psikolojik zorlukları birleştiren kaynağı psikosomatik olan bazı bozukluklardır.

Ancak, kuşku yerleştiğinde iyileştirenler ve hastalar arasındaki ilk gerçek ayrılma anı, kırgınlık anı oluşmuştur: artık güven yoktur. Acaba hiç olmuş muydu? Şüphesiz ki kendilerinden bir şey saklandığı hissine kapılarak ihanet edilmiş ve aldatılmış olarak hissedenler açısından bir güven oluşmuştu. Ama yalandan hasta olan, yani doktorların iyileştirmeyi becerebilecekleri hastalar gibi davranan bu kadınlar açısından güven oluşmamıştı. Onlar için söz konusu olan ise belirtilerin devam ettiğine dair davranışlar sergileyerek, terapötik eylemleri engellemekti. "*Hiçbir şey yapamazsınız, beni bu durumdan kurtaramazsınız. Her zamanki gibi hiçbir şey anlamıyorsunuz.*" şeklindeki ifadeler patomimlerin (sahte hastalık) sessiz söylemlerini dile getirir gözükür. Söylenmeyenlerin içinde tutulan saldırganlık ve şiddet yeniden ortaya çıkarak, hastalar tarafından kendi bedenlerine, şüphesiz bedenin tamamına değil, bir bölümüne döndürülürler. Ama bu kısmen doğrudur çünkü bu dilsiz boyut servislerde birileri tarafından duyulur; burada dilsiz sessizlik yerini mırıltıya ve anlaşılmaz derecede nefretle ve edepsizlikle dolu bir fısıltıya bırakmıştır. İşte o zaman prensipte hasta ile iyileştiren arasındaki ilişkiye dayanan terapötik ittifak engellenir ya da uyumsuzluk oluşur.

Ekipte çalışanların besledikleri şüphe ve kuşkunun arkasından gelen üçüncü tip davranış "meşru müdafaa"dır. Sırları olan hastalar "*kapamaya*" karşı çıkarlar ve karşılığında da hastane ekibindekiler aldanmamayla tepki verirler. Bunun için de içlerinin rahat etmesi gerekmektedir. İki çözüm düşünülebilir: hastaya itiraf ettirmek (zaten hastanın kafası karışık değil midir?), maruz kaldığı yarayı söyletmek ya da psi'yi yani psikiyatristi ya da psikoloğu çağırmak. Bu şartlar altında da ikilemli şeyler ortaya çıkabilir. Psikoloğa ya da psikiyatriste hastaya itiraf ettirerek düzeni sağlamakla yükümlü ve halkın sesini dile getirecek bir delege gibi yatırım yapılabilir. Hastanın yaşadığı ruhsal acıyı ve gizlenen travmaları herhangi birinden daha iyi anlaması beklense de, zaten dayanılması güç şeylere maruz kalan hasta ve ekip için risk oluşturmadan yapabileceğinin en iyisini yapması beklenilir.

İsmini Ferjol Lasthenie sendromuna veren Barbey D'Aurevilly'nin *İsimsiz Bir Hikaye* adlı romanındaki kadın kahraman gibi kendini kanatmak; ya da reanimasyon servisine koma halinde getirilmek için pıhtılaşma karşıtı ilaçlar içerek kendi kendine ağır kanamalara yol açmak; organlara iletilen kanı yani kan dolaşımını durdurmak için belirli bir organı bağlayarak sıkmak; böylece bir veya iki hatta üç tane ampütasyon (kesme) gibi riskli bir kararı almak; kendi kendine yaralarını oymak; hastanın durumundan endişelenenler ne yaparsa yapsınlar, nasıl bakım verirlerse versinler yaraların kapanmamasını sağlamak. İşte bu saydıklarım şimdiye kadar karşılaştığım patomimlerin belli başlı belirtileridir. Yaşamakta zorlanan kadınların bedenlerine yaptıklarıdır. Tüm bu patomimler kadınlara ilişkindi. Patoloji yaratan erkeklerse genelde ileri seviyedeki tıbbi olayların mucididirler: servis servis dolaşarak yalan efsanelerini yayarlar ve doktorları ya da cerrahları kandırarak karınlarında bir bıçak izi elde etmeyi başardıklarında, bu iz onlar için soyluluk anlamına gelen savaş izidir.

Kadın patomimlerde ise özel bir yer tutan bu gizli eyleme geçişlerin otoerotik boyutu (bu eylemler her ne kadar nesne ilişkilerini yansıtsalar da, burada nesnenin ötekiliği tanınmamıştır), aktarımı ve analitik çalışmayı zorlaştırır. Patomim kadınlar genelde yalnızlıklarında kendi kendilerine fiziksel denemeler yaratırlar ve bedenlerine doğrudan müdahale ederek tahammül edilmesi çok zor olan ruhsal uyarıl-

malara yol açarlar. Bu durumda ötekiler (ebeveynler, yakınlar, hekimler veya cerrahlar) bu eylemlerinin vurgulanmasına yol açanlar veya çaresiz tanıklardır. Kendileri ile birlikte taşıdıkları ve yaydıkları isimsiz hastalığın anlatılması ve ruhsal olarak tasarımlanması için hiçbir kelime olmamıştır. Bu sıkıntı mevcut olan farklı kısımlar tarafından simetrik bir şekilde yaşanmaz. Eğer hastalar bir şey söylemiyorlarsa, en azından şöyle bir hakikate erişmek istemektedirler: Hiç kimse ne olup bittiğini anlayamayacak, hiç kimse onları iyileştiremeyecek ve hiç kimse onlarla ilgilenmeyecektir... İyileşmek isteyenin bedenine bilgi aracılığıyla egemen olmaya ve ihtiyacı olanla güven ilişkisi içine girmeye alışık olan iyileştirenlere gelince, kuşkunun ortaya çıkmasına bir de patomim teşhisi eklendiğinde, onlar da hastaların güvensiz bir şekilde ve iyi niyet beklentisi içinde anlattığı en gizli şeylere inanmazlar: mahrem olanın açıklanması skandal yaratır.

Patomim hastalarla, hasta doktor ilişkisinin son sınırlarına ulaşan bir kayma ortaya çıkar ve bu kayma sonucunda nesne ilişkisinin sapkınlığıyla ve bilinçdışına dair keşfedilenlerle ilgili bir sorgulama ortaya çıkar. Patomimli hastalar tersine çevrilmiş narsisistik ve nesnel ilişkileri doğrultusunda, tıp dünyasına meydan okuyarak narsisistik ve nesne ilişkileri açısından hasta-doktor ilişkisini ters yüz ettikleri için tıp kurallarına göre gözlemlenemezler ve de tam anlamıyla 'aldatanlardır'.

Sır: Bu sözcüğe gönderme yapmış olduk.

Aktarım ve karşı aktarımda patomimlerin bize hissettirdiği sanki derin bir suyun içinde yüzer gibi, her türlü ruhsal işleyişin sınırlarında konumlanan ama yüzeyi rahatsız edecek şekilde çalkalayan sırların karanlık bölgesidir. Patomimler kışkırtıcıdırlar ve hiç kimseyi ya da hiçbir şeyi rahat bırakmazlar. Kişilik olarak gizemli, huzursuzdurlar; yumuşak veya saldırgan bir şekilde isteklerde bulunurlar ve insanı kızdırırlar. Gizlilik içinde kendi kendilerine lezyonlarını ve patolojilerini yarattıkları için, onların 'sahtekar' olduğu söylenir.

Bilinçdışının, eğitimin sırrı... Bu nasıl bir oyundur? Bu nasıl bir acıdır ki birçok kadından daha yoğun bir şekilde sakladıkları gizemin anahtarını gizlediklerinde bile esasında paylaşmak istiyorlardır? Yakınmalarını, acılarını sergilediklerinde, kendilerinde onarma talebinde

bulundukları terapistler (doktor, psikoterapist) neyi temsil ederler? Ne tür bir hazdır bu? Her şeyi söyleyerek esasında hiç bir şey söylemediklerinde, çemberin etrafında bazen bir kedinin bazen de bir farenin yerini alarak herkesin kör olduğu ve sırayla kırılgan, yoksun ve tümgüçlü olduğu bir oyunu sürdürmekten nasıl bir zevk alıyorlardı? Söz konusu olan anlaşılmak mı? Yoksa yalnızca varolma çabası mıydı?

Patomimlerin gizlerini tutmalarında ki anal zevkin boyutu tartışılmaz olsa da, (aynı iyileştirenlerin sırra yatırım yapmaları gibi) bu hastalarla karşılaştığımda Micheline Enriquez'in acının özdeşleşimsel işleviyle ilgili söylediklerini ve "bir ifade biçimi olarak ve aldatıcı ya da keyfi bir şekilde kendisine kabul ettirilen ve **öyküsüne** damgasını vuran izlere karşı sürdürülen bir savaşın sonucu olarak, kişisel izlerin ve bir alanın oluşturulması" ile ilgili olarak söylediklerini uygulardım.

Sökülerek alınan her itirafın onların üzerinde parçalayıcı bir etkisi vardır. Gizli olanın içsel alanından onları yoksun bırakmayı amaçlayan her manevra bu kadınların tüm psikosomatik organizasyonunu, öncelikle kırılgan olan beden tasarımlarını ve güvensiz kendilik imgelerini, sonra da en acılı ve melankolik biçimlere bürünen sevgi ve nefret nesneleri ile olan narsisistik bağlarını tehdit eder.

Patomimlerle olan klinik deneyimi diğer bütün analitik durumlardaki gibi duymak gerekir. Yani rahatlatıcı bir şekilde gizli olanın ortaya çıkması ya da itirafın sağlanması gerekmez. Gerekli olan ise zaman ve sezgidir, ancak bu şekilde aktarım oluşabilir. Aktarımın içinde sır aynı bastırılandaki gibi korumaya çalışılanın anlamını açıklayabilir. Aktarımın içinde, belki de her şeyden önce karşı-aktarımın içinde, bilinçdışında donup kalan nesnenin durağanlığını ve böylece nesneye egemen olarak daha az yapışık olmayı amaçlayan hastaların eğilimlerinin analizi aracılığıyla çalışılır.

Patomim kadınlar klasik nevrotik olarak adlandırdığımız kadınların tersine, bir sırları olduğunun farkındadır. Bunu ifade ederken V. Smirnoff'un "Dolaptaki İskelet" adındaki yazısına dayanıyorum. Smirnoff'un terimlerini yeniden değerlendirdiğimizde, nevrotiğin bir sırrı olduğunu bilmezden gelmesine karşın, patomim kadınlarında yapmacık bir farkındalığın olduğunu söyleyebilirim. Bu sır sayesinde onu hastaneye ya da konsültasyona getiren belirtileri sürdürebil-

diği için yapmacık bir farkındalık taşısa da, patomim hasta kendi içinde taşıdığı yükün ve kendine çektirdiği acıların nedeninin bilincinde değildir.

Yaptığını bilen ve bunu diğerlerinden saklayan ama istediğinde anlatabilen ve Freud'un histerikle kıyasladığı katilin tersine, patomim kadın yaptığını ifşa etmekte bu kadar özgür değildir ve hiçbir şey söylemek istemez. Bu sessizliğin derin nedenleri bilinçdışının derinliklerine gömülüdür. Patomimlere zorla dayatılan her türlü itirafın onlara ne kadar zarar verebileceğini kolayca hayal edebiliriz. Bu manevralar, kadınsı geçirgenliklerine, pasif kadınsı konumlarına, bedenleri ve nesne ile olan sınırlarını kaybedebilecek olmaktan dolayı yaşadıkları kaygıları ile ilişkili olan fantazmatik terörlerine bir anlam verebilmek içindir.

Patomimlerin bende genelinde yol açtığı sorgulamalar ve özellikle bu sorunların kadınsı niteliği karşısında, bazıları ile görüşmeler yaparak Rorschach ile TAT uygulayabildim.

Bu hastalara projektif bir ortamda yaklaşabilmek çok sıradan değildi. Bu durumun barındırdığı ikirciklilik kuşkusuz, hastaların kendilerindeki ikircikliliği yansıtmaktaydı. Belki de onlar beni aynadaki bir imgeleri gibi gördüler ve bu iki "yabancılığımız" birbirimizin aynası oldu. Diğer yandan projektif testlerin kapsayıcı ve tamamen aracılık işlevi çerçevesinde, öznenin dürtüsel itkilerini ve gerçeklik ilkesi ile haz ilkesi arasındaki oyununu ifade etmesine izin vererek, bir "Psi" tarafından gelebilecek her türlü vahşi müdahaleye karşı da bir güvence **sağlamaktaydı**. Böyle bir karşılaşmanın önerildiği patomim hastaların tümü istisnasız olarak bu durumu kabul ettiler ve işbirliği içinde oldular.

Bu hastalardan topladığım Rorschach protokollerinde değişmez olan bir şeyler vardı. Mürekkep lekeleri karşısında akıllarına gelen şey *belki de bizim düşündüklerimiz değildi.* Sıklıkla intrapsişik tasarımların iki zamanda gerçekleştirilen özümlemesiyle karşılaştım. Önce kesin bir şey ileri sürülüyordu, arkasından da tanımamazlık geri geliyordu. Burada retroaktif bir iptalden çok, bir yarılma geçerliydi. Burada negatif hale gelerek yok olabilen bir tasarım vardı. Nesneler güvenilir değillerdi. Projektif durum boyunca hastalar için, erotik bir

uyarılma ve dürtünün sado mazoşist ifadelere bağlanmayı denediği tasarımlar bağlamında, gerginliği arttırmak söz konusuydu. Mitolojik manik konfabulasyon sınırlarında konumlanan tümgüçlülük eğilimlerini gözlemlemiştim. Gerçeklik ilkesinin karşısında haz ilkesinin baskın olduğu çocuksu tümgüçlülüğü merkez alan tümgüçlü eğilimlerdi bunlar. Ayrıca da ötekini değersizleştirme ve tetikte olma gayretini fark ediyordum. Bu da kendi kendine yeten narsisistik bir konum arayışına dair bir şeyi ortaya koymaktaydı. Bazı protokollerde ise belirgin bir duyarlı paranoyak öğe vardı. Histerinin sınırlarında, bu sınır hastaların (sıklıkla) kendileri ve nesneler üzerinde karşı konulmaz bir kontrolü koruma arayışı içinde olduklarının anlaşılmasını istediklerini düşünmüşümdür. Kesinliğin doğrulanmasına olan bağlılıkları sanki testin yapılmasındaki sırrı meydana çıkarmak istercesine, Rorschach'daki simetriyi kararsızlık işaretleri ile doğrulamaya olan bağlılıkları, beni kökenlere, yaşam ve ölümün gizemli sınırlarına, kimliğin ve soy zincirini temellendiren mitlere götürdü. Her ne kadar dil sapkın bir şekilde kullanılmasa da, yeni kelimeler yaratma eğilimi ve tamamen kişisel olan belirtmeler kullanılması, bunlar yalnızca kendilerinin şifresini bildiği delice bir düşüncenin keyfiliğine ve etki altında kalma kaygısının belirtilerine kadar gidebilirdi.

Parmaklarından birinin bağlanması yüzünden lenfodem oluşan patomimlerden birisi derin depresif içerikli bir protokol vermişti. Protokol sırasındaki yoğun kaygı, hem Rorschach hem de TAT'de, patolojik ve belirsiz içerikler aracılığıyla kendini belli ediyordu. Durmak bilmeyen motor ajitasyonu, kartlardaki görünen ve gizil içeriklere dair şaşkın tepkiselliğini açığa vurmakta ve uyarı kalkanının taşmasını göstermekteydi. Hastanın kompülsif bir şekilde çevirdiği Rorschach kartları, hem sabit biçimsel kapsayanların olmadığını, hem de iç ve dış arasındaki konfüzyonu gösteriyordu.

Pıhtılaşmaya karşı haplar yutarak ciddi kanamalara yol açan başka bir hastanın protokolünde, kurbanların sürekli olarak kanatıldığı fanteziler yer almaktaydı. Bu kurbanlarda deri, organlar ve kan için gerekli olan kapsayıcı işlevi yerine getirememekteydi.

II. Kart: Ee bunlar kan şeyleri. Burada bir figür var, kanla birlikte. Ezilmiş bir insan, kaza geçirmiş birisi. Hatta kan çıkıyor. Burada kan-

lar çıkan aynı ezilmiş hayvana benziyor, canlı. Ankette kırmızı detayı vurgular. "Önünden ve arkasından kanlar çıkan ikiye kesilmiş bir figür, deri var. "Sonra da orijinal bir detayı gösterir:"beyazlık, çünkü delik yapmışlar."

III. Kart: Bütün resimleriniz böyle mi? Bu da çirkin. Bu da ölüm. Yine tamamen kanla kaplı, sanki kalp buradan ayrılmış gibi. Bana küçük çiçekler göstereceksiniz sanıyordum. Ankette: "İki kadın. Kalbi çıkmış gibi. Arkalarından onlara vurmuş olmalılar. Her zaman arkadan zarar verilir. Başlarına saldırmışlar. Kalp göğüsten çıkarılmış."

X. Kart: Başka bir şey yok. Kan tamamen gitti. Yalnızca kemik var. İskeletin kemiği. İki kadın olmalı, külleri. Her şey çürümüş. Burada da kan lekeleri var. Kadınların kalçalarında da biraz var, kadınlar öldürülmüşler, kafaları yok. Etleri yıpranmış.

İyileştirmekle yükümlülere meydan okuyan ve kendisine zarar verici davranışlarının niteliğini hiçe sayan patomimlerin sırrını gizlemeye yarayan saydamsız örtünün, histeriğin psikopatolojisini yinelemeyi ve yeniden sorgulamayı sürdürdüğünü kabul etmek gerekir. Patomim kadınlar Charcot'nun klasik histerisinin klinikte artık bize göstermediği bedene çevrilen kadınsı patolojilerin tablosunu sunarlar.

Yukarıda da göstermeye çalıştığım gibi, aktarım ve karşı aktarımın kullanılmasında zorluklarla karşılaşılır. Deri, bedensel, ruhsal zarflara (enveloppe) olan yatırıma, duyumsal acılara ve psikopatolojik yapıya dair hassas sorunları gündeme getirir. Patomim hastaların çoğunluğu sınır patolojiye girer ve birçok sınır hasta gibi, bedenlerini düşünülemez intrapsişik bir çatışmanın bedensele çevrildiği (conversion) bir yer gibi kullanmaktan çok, bedenlerini sınamaya tabi tutarlar. Yani bedenlerini tehlikeye atarak neye maruz kalırsa kalsın, canlı, eşsiz ve bozulmadan kalıp kalmayacağının garantisini almaya çalışırlar. Böyle hastalar nevrotik bir kılık ve histerinin arzusunu maskeleyen yer değiştirmeler olmadan, duyumsala yatırım yaparlar ve brüt bir şekilde duyum arayışı içine girerler. Bu eyleme dökülenlerin silsilesi sahneye koyularak ve nevrotik olarak tiyatrolaştırılarak, organize edilene direnç gösterir. Bu yüzden klinik olarak yaklaşımda bulunabileceğimiz sırrın çağrıları, bizim bu eyleme geçişleri gerçek bir şekilde dinleme havasına ulaşmamızı sağlarlar.

Yine İnes'e dönelim. Bir Sfenks gibi (bedenin üstü bakımlı bir gençlik gibi parıldarken, bedeninin altı canavarsı ve çürümekteydi), bedenini değersizleştirmeye devam etmesini sağlayan anlaşılmaz nedenler gibi, kendisi ve kendisi arasındaki söylemin bir çeşit modülasyonundan başka farklı bir şey söylemeden ve dışarıdan duyulmasını istediğinin tersine ("bunu ben yaptım", "benim bu konuda sorumluluğum olamaz", "bir şey yapması gereken sizsiniz") içsel bir yarılmayı temsil etmekteydi. İnes'in temsil ettiği çift fiziksel görünüş, ikiye bölünmüş içsel sesini temsil etmekteydi. Bana göre kendini bu şekilde sunarken, tahmin etmemize yol açacak bir gizemle yüklüydü.

Gizemi bende yankı bulduğu için ona ihtiyatlı bir şekilde yaklaşıyordum. Bir gün terapi dengesini yitirdi ve başka bir biçim alabildi. O gün odasına girdiğimde İnes'te donuk bir gülümseme vardı. Sonunda yorum yavaş yavaş da olsa, çözümü zor olan bir çatışmayı ulaşılmaz narsistik ikizle, -annesiyle bağlantılandırabildi. İnes annesini sanki yerin altına gömülerek çürümüş ve mermerin altında gibi, ölü ve cansız olarak temsil ediyordu. Sonrasında karşı aktarımımın şiddeti ile ilgili olarak kendimi sorgulamam gerekti. Denge bozulana kadar, bu kadınla terapide, karşı aktarımıma ilişkin şiddetli eğilimler benim haberim olmaksızın, gizlice hareket etmemişler miydi? Bedeninin ayakta durmaması için her şeyi yapan İnes'in bizzat kendisi, belini bükmem için bende bilinçdışı bir istek yaratmamış mıydı? İnes hastaneden çıktıktan sonra da bu ruhsal çalışmaya devam etmeyi düşünebilmesi için, ölümle ilgili olarak ortaya çıkan kaygılarla ilgili olarak çalışmam gerekiyordu.

Tüm patomimler olmasa da, bu hasta ve bu hasta gibileri, analistin hastanın dirençlerini yenmek ve alt benliğin olduğu yerde benliğin ortaya çıkmasını sağlamak gibi bir arzusunun arkasında, analistte gizli bir dilde konuşarak bu dilin çevrilmesini bekleyen ötekinin sırrını ve bilinçdışını anlamanın karanlık arzusunun yattığını düşünmeme neden olmuşlardır. Freud'un kendisi de nevrozların oluşumundaki "büyük klinik sırrı" keşfettiğinde aynı baş döndürücü yanılsama anını yaşamamış mıydı? Eğer hiç gizem, ya da hiç sır olmasaydı araştırmalarımızı, karşılaşmalarımızı neyin üzerine kuracaktık?

freud'dan lacan'a özne*

TALAT PARMAN

Psikanalitik Özne

Felsefede Descartes, Kant ve Husserl'den beri özne kendi düşünceleri ve eylemlerinin kökeni olarak tanınır. Özne o zaman evrensel ve tekil olanda insani öznelliğin özü olarak tanımlanır. Bilginin, hukukun ve bilincin öznesidir, burada bilinç deneye dayalı (ampirik), fenomenal ve transandantal olabilir. Felsefenin öznesinden, bilginin-bilmenin (connaissance) öznesinden ve gramerin öznesinden farklı bir psikanalitik özneden söz edebilir miyiz? Psikanalizin öznesi nedir, nasıl tanımlanır?

Öte yandan özne sözcüğünün felsefe dilinden uzun süre silindiğini bunun en son örneğinin yapısalcılık olduğunu ama son zamanlarda yeniden gündeme geldiğini biliyoruz. Ancak Sigmund Freud'un yaşadığı dönemde özne kavramının yetkin olduğu kabul edilen ruhsallık bölümü tanımına karşılık gelmesi nedeniyle bu kavramı kullanmaktan özenle kaçındığını biliyoruz.

Ancak yine de bir psikanalitik özneden söz edebiliyoruz? Peki nasıl? Soruyu başka türlü soralım, özne sözcüğünü hem bölüp hem de soru haline getirip öz ne?" olarak okuyalım. Böylece psikanalizin öznesinin onun özüne gönderme yaptığını düşünebiliriz. Bir soru daha çıkıyor karşımıza, psikanalizin özü nedir? Bu öz şüphesiz onun en farklı, en yeni, en şaşırtıcı, en temel değişiklik öneren ve hatta en bozguncu yanı olmalıdır.

Bu soruya yanıtı bırakalım çağdaş psikanalizin en önde gelen adlarından André Green versin:

"Bir gün Freudcu düşüncede en bozguncu yanın ne olduğu soru-

* Bu metin İstanbul Psikanaliz Derneği ve Galatasaray Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesinin 26 Mayıs 2007 tarihinde ortaklaşa olarak düzenledikleri "İnsanbilimlerinde özne ve öznelliği düşünmek" sempozyumunda sunulmuştur.

suna bir yanıt bulmak gerekecek, bunun öznellik kuramını alt üst etmesi bunu da öznelliğin temeline dürtü mitini yerleştirmesi ve böylece özneyi dürtünün kimi kez onu yöneten, kimi kez onun tarafından yönetilen durumuna getirmesi olduğuna hiç şüphe yok."

Öyleyse psikanalitik düşüncenin özü dürtü, psikanalitik öznede dürtünün öznesidir. Zaten bu yüzden özne sözcüğünü kullanmaktan özenle kaçınan Sigmund Freud 1915 tarihli "dürtüler ve dürtülerin akıbeti" yazısında özneye hem de dokuz kez yer verir.

Freud'un Yapıtında Özne

Önce belki kısaca dürtü kavramını açıklamak gerek. Laplanche ve Pontalis "psikanalizin söz dağarcığı" adlı ünlü yapıtlarında dürtüyü şöyle tanımlarlar: "Dürtü (treib-drive-pulsion), bir itkiye (poussée) (enerji birikimi hareketlilik unsuru) dayanan ve organizmayı bir hedefe yönelten dinamik süreç. Freud'a göre bir dürtünün bedensel uyarımda bir kaynağı vardır (gerilim durumu), bir hedefi vardır bu da dürtüsel kaynaktaki gerilim durumunu ortadan kaldırmaktır ve dürtünün onun sayesinde hedefine ulaştığı bir hedefi vardır."

Bu tanımdan yola çıkarak, Freudcu düşüncede dürtü ve içgüdü (Instinckt-instinct-instinct) arasında çok önemli bir ayırım olduğunu söyleyebiliriz. İçgüdü türün tüm bireylerinde aynı olan, yani türe özgü ve kalıtımla geçen, gelişimi önceden ve nesneye göre belirlenmiş olanı tanımlar. Bu açıdan içgüdü doğal ve hayvani olana daha yakındır. Ama dürtü insan ve dolayısıyla özne tarafındadır.

Sigmund Freud dürtüden 1905'lerde söz etmeye başlar ve onu giderek kuramının temel kavramı haline getirir. İşte 1915 tarihli "dürtüler ve dürtülerin akıbeti" metni bu açıdan çok önemlidir. Bu metinde yukarıda değindiğim gibi özne (Subjeckt) sözcüğüne bolca yer vermiş ve temel dürtüsel çiftlerin akıbetine her gönderme yaptığında öznenin ortaya çıktığını göstermiştir.

Şimdi bu metni biraz ayrıntılı olarak ele alalım. Freud için temel dürtüsel çiftlerin sıradan akıbeti birbirini tamamlayan iki hareketin birleşimi ile gerçekleşir. Bunlardan biri dürtüsel etkinliğin bedene geri dönüşüdür, ikincisi ise aranan doyumun hedefinin tersine dönmesi ve edilgin olmasıdır. Yani etkin oluştan edilgin oluşa geçiş söz

konusu olduğunda, yani doyumun tersine çevrilerek edilgin biçime geçişten söz ettiğinde tam da burada Freud özne kavramını yardıma çağırır. Fakat ilginç olan Freud'un tanımladığı bu "yeni öznenin" kişinin kendisinin dışında konumlanmış olması, sanki ona dışardan bakan ona egemen olan bir unsur gibi olması ve kişinin kendi öznesinin o sırada askıya alınmış gibi varsayılmasıdır.

Freud bu durumu ilk çatışmalı dürtüsel çift örneği ile açıklamaya çalışır: bu onun sado-mazoşizm olarak adlandırdığıdır. Yeni doğanın ilk hareketsel etkinliği, ulaşabileceği her şeye karşı nesnel şiddeti, sadist şiddetin ilk örneğidir. Ancak bu masum bir şiddettir, çünkü öznelleşme düzeyi çok küçüktür. Üstelik acı vermek hedeflenmemektedir. Freud acı uyandırma boyutunun bu noktada henüz söz konusu olmadığını bebeğin ilk hareketliliğinin bunu hedeflemediğini belirtir.

Bebeğin bu sadizmi kısa süre sonra kendi bedenini nesne olarak alacak ve bunu Sigmund Freud oto-erotik evre olarak adlandıracaktır. Bu ikinci aşamadır. Üçüncü aşamada ise dürtü kendini edilgin (pasif) olarak doyurmak isteyecektir. Bu da Freud tarafından mazoşizm olarak adlandırılır. Nesne olarak yeniden bir yabancı kişi aranacak ve hedefin değişmesi ile bu kişi özne işlevini görmek zorunda kalacaktır. Yani hedefin edilgin (pasif) olması ötekinin etkin (aktif) olmasını zorunlu kılacaktır.

Özne sözcüğünün bu ilk kullanımında Freud, özne sözcüğü ile kişinin kendisinin mazoşist isteğini doyuran sadist dürtüsel etkinliğin dış unsurunu (agent) tanımlamaktadır. Burada edilgin bir benlikten (ich) söz edilmekte bu edilgin benlik yabancı özneye daha önce kendi işgal ettiği sadist konumu düşlemsel olarak vermektedir. Burada Freud'un edilgin-mazoşist konumu ikincil olarak tanımladığını bunun birincil olan sadist eğilimin değişerek tersine dönerek ortaya çıktığını vurguladığını belirtelim.

Dürtüsel etkinliğin bu üç aşamasında Freud'un özne-unsura (sujet-agent) gramatikal yolların olası üç yolunu da kullandırdığını yani onu etkin (actif), dönüşlü (reflechie) ve edilgin (passif) olarak konumladığını görüyoruz.

Freud daha sonra ikinci bir birbirine zıt dürtü çiftinden söz eder: bakmak ve kendini göstermek. Bunun sapkınlıklar dizisi içindeki adı teşhircilik ve gözetlemeciliktir.

Burada da bir önceki gibi aynı gelişim evrelerinin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz: a) bir dış yabancı nesneye yönelen bakmak eylemi; b) nesnenin terk edilmesi ve dürtünün kişinin kendi bedenine, bedeninin bir parçasına yönelmesi ve aynı zamanda edilginliğin ve yeni bir hedefin, bakılmak hedefinin ortaya çıkması; c) ve onun tarafından bakılan ve ona kendinin gösterildiği yeni bir öznenin ortaya çıkması.

Burada iki değişim olduğunun altını bir kez daha çiziyorum: birincisi nesne değişmekte, dıştan bedene yönelmekte, ikincisi ise doyumun hedefi değişmekte etkin bir doyumdan edilgin bir doyuma yönelinmektedir. Ayrıca yine özne terimi bu kez de kendiliğe bir dış bakış unsurunu tanımlamak söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır.

Bernard Penot "Freudcu öznenin tutkusu" adlı yapıtında Freud'un bu yazısında dürtünün çok temel bir özelliğini, dürtünün temelinde daima etkin (actif) olduğunu ortaya koyduğunu belirtir. Freud zaten dürtü "bir etkinlik parçasıdır" dememiş midir? Dürtü edilgin bir doyum ararken bile aslında etkindir. Kendine baktırmak, kendine eziyet ettirtmek, kendini yaptırmak vs. sözleri edilgin doyumun da etkin bir biçimde arandığını gösterir. Bu her iki cinste de söz konusu olan edilgin cinsel doyumun aranması olgusunu da açıklar.

André Green'in 1980 tarihli "Tutkular ve tutkuların akıbeti" başlıklı yazısında gerçek öznelleşmede edilginleşmenin önemini ortaya koyduğunu belirtmeliyiz. Edilginlik/edilginleşme (passivité/passivation) ve özneleştirme/özneleşme/öznelleşme (assujettissement/subjectivation) çiftlerinde ikinci öğede edilgin bir doyuma yönelen bir dürtüsel etkinlik söz konusudur. Bu dinamiği Bernard Penot Freudcu özne oluşun zorunlu koşulu olarak görür, bunun dışındaki olasılıklar bir faux self (sahte kendilik) gelişimi veya bir çeşit karşıt tepki geliştirme (reaction formation) olacaktır. Burada bir parantez açmak ve terimsel bir tartışmayı başlatmak istiyorum. Sözcükler bize kavramsal zorlukları aşmamız için yardımcı olacaktır.

Subjectivite sözcüğünün karşılığı öznellik, subjectivation karşılığı öznelleşme olmalıdır. Oysa assujettissement ise özneleşmeye veya özneleştirmeye karşılık gelebilir. Çünkü bu sözcük uyruklaştırmak, bağımlı kılmak olarak karşılanabilirse de bu temelde hükümdarın ötekileri özne yapması demektir. Bir iktidar tarafından özne olarak tanınmadan özneleşmek olası değildir. Ama özne olmak başkası tarafından tanınsa da özünde etkin bir durumdur. Öte yandan bu sözcük tersi anlamları da içermektedir.

"Assujettissement" sözcüğünün hem uyruk olma hem de uyruk etme anlamlarına gelmesi, hem etkin hem de edilgin bir anlama gönderme yapması psikanalizin önerdiğine önemli kanıtlardan biridir.

Biliyoruz ki bir hükümdarın özne oluşu da zaten ötekilerin özne oluşuna bağlıdır. Diğer bir deyişle hükümdarın öznel (subjectif) bir konumda, yani edilgin olarak, ötekilerin özne olmasını yani etkin olmasını beklemesine bağlıdır. Hükümdar ötekileri özne olarak tanımlar, tanır önce etkindir ama sonra öznel bir konumda, edilgin olarak özneleşmeyi bekler. Tıpkı çocuk gibi hükümdar da ötekileri özne konumuna koyarak, onları özneleştirerek kendini öznel bir konumda tutarak "iktidar sahibi" yani özne olmuş olur. Hükümdar ve çocuk böylece onları kendine bağlar, "kendi" öznesi, tebaası haline getirmiş olur. Gerçi, özneleşmek ötekine etkin bir konum sağlar ama bir başkası tarafından verilmiş edilgin bir statüdür.

Bütün bunlardan yola çıkarak özne için tek hakiki (vérité) konumun öznellik yani edilgin bir konum olduğunu söyleyebiliriz.

Tartışmaya yeniden çocuğun gözünden bakalım. Freud'un verdiği iki örneğe de özneyi dışarıya yerleştirmekle başladığını belirtmek gerekir. Freud özneyi kişinin kendi dışında "yabancı bir kişi" olarak tanımlar. Bakmak ve ele almak etkinliğini yapan unsur olarak bu dış özne, alışılmış olarak çocuğun dürtüsel etkinliğinin nesnesi olarak tanımlanandan farklıdır. Hatta Freud "nesnenin terk edilmesinden" bile söz eder. Ama burada belirttiği etkinlik için, çocuğun yanında bulunmak, ona bakmak işlevini gören vazgeçilmez bir kişinin varlığını yani birincil annesel işlevi gören bir kişiyi de tanımlar. Öyleyse ilk özne annedir demek bu noktada yanlış olmayacaktır. Bu ilk tebaa-uyruk annedir de demektir.

Ancak Freud'un etkin hedefin mi edilgin olanın mı daha önce geldiği konusunda hayli tereddütlü olduğunu söyleyebiliriz. Dürtüler ve akıbetleri yazısında etkin amacın edilginden önce geldiğine şüphe yok derken, dokuz yıl sonra 1924'de "Mazoşizmin ekonomik sorunu" adlı yazısında insan yavrusunun medetsizliğinin sonucu olarak bir birincil mazoşizm tanımlar. Bernard Penot bu tereddüdü bir semptom olarak ele alır ve bunun temelde dürtüsel dönüşümün ters yüz oluşunu göstermesi açısından ilginç bulur. Bir doyumdan ötekine geçme yeteneği söz konusu öznelleşmenin zenginleşmesinin koşuludur ve bu da öznel bir boşalmanın (jouissance) yalnızca bir gerilimin boşalmasıyla sınırlı olmadığını gösterir.

Freud'dan Lacan'a

Şimdiye kadar söylediklerimi özetleyeyim. Freud'a göre özne dürtünün geri dönüşü ile tanımlanır. Ötekinin dürtülerinin edilgin nesnesi olmak, öznenin kendi benliğine bir edilginlik dayatması ve onun için özne haline gelmiş olan nesnenin dürtülerinin nesnesi haline gelmesi demektir. 1915 metininde Freud "dürtüsel" olanla "ötekiyle bağ" ve "özne" kavramlarını birlikte ele almaktadır. Bu üç kavramın ancak birlikte varolabileceklerini düşünebiliriz böylece.

Freudcu modelde özne ikili bir hareketle doğmaktadır: dürtüsel kutupların etkin/edilgin olarak tersine çevrilmesi ve özne ve nesne, benlik ve öteki bağdaşık konumlarının birbirine değişmesi. Bu ikili hareket ötekine yönelmiş arzunun sonucudur.

Arzu Jacques Lacan'ın öne çıkardığı bir kavramdır. Arzu (désir) gereksinim (besoin) ile talep-istek (demande) arasındaki farktan doğar. Gereksinim belli bir nesneye yönelir ve onunla doyar. İstek-talep dile getirilir ve bir kişiye yönelmiştir. Söze dökülen istek-talep temelde bir aşk talebidir. Oysa arzu gereksinime indirgenemez, çünkü bağımsız gerçek bir nesneyle değil bir düşlemle bağlantılıdır. Öte yandan isteğe-talebe de indirgenemez, çünkü dili ve ötekinin bilinçdışını yok saymaya çalışırken, onun tarafından da mutlak tanınma bekler.

Yeniden dürtü kavramına dönelim. Jacques Lacan dürtüsel gerçekleşmeyi kıvrım biçiminde bir döngü olarak tasarlar. Ona göre Freud'un tanımladığı yukarıda değindiğimiz üç konumsal evre peş peşe

geriye etkili (retroactif) bir yol izleyerek nesneyi (yitirilen ilk nesneyi) dolanır. Burada doyumu sağlamakta esas olan öznenin sağladığından çok, bu döngünün gerçekleştirilmesindeki başarıdır.

Kavafis'in dizelerini anımsayalım: "İthaka sana en güzel yolu verdi, o olmasaydı yola çıkamazdın. Sana verecek başka hiçbir şeyi yok. Anladın mı şimdi İthaka'ların ne olduğunu?"

Yani aslında "hedef yoldur". Çünkü dürtü nesneye ulaştığında onunla doyum sağlayamayacağını anlar, çünkü hiçbir gereksinim nesnesi dürtüyü doyuramaz, çünkü söz konusu olan ilk ötekinden bir şeyler elde etmektir. İlk öteki ise sonsuza dek yitirilmiştir.

Lacan'a göre ancak ötekinin söz konusu oluşu ile dürtü tasarımlanabilir, dürtünün tamamlanması, gerçekleşmesi tersine dönmüş biçimi ile yani geriye döndüğü biçimi ile (edilginleşerek) olasıdır. Teşhircilikte bu böyle değil midir? Kişinin hedeflediği ötekinde gerçekleşendir, yani ona baktığında. Burada oto-erotizme gönderme yapan Lacan'ın kısmi dürtülerin döngüsel hareketinin bedensel kaynaktan çıkarak bir nesneye uğrayıp yeniden kaynağa bir hedef olarak dönmesi olduğunu söylediğini ve burada dürtünün gidip geri döndüğü nesneyi de "nesne a" olarak tanımladığını belirtelim. Dürtüsel döngünün tamamlanması ile özne Büyük öteki boyutuna ulaşır. Burada elbette büyük öteki sözcüğü ile "büyük a" (grand autre) yani "simgesel büyük a"dan söz edilmekte ve bu da özneyi belirleyen gösterenlerin bütününün konumlandığı yer, makam olarak tanımlanmaktadır. Büyük öteki evet simgeseldir ama en başta, yaşamın başında gerçek bir nesne ve annesel bakımı sağlayan bir gerçek ötekidir.

Freud'un özne sözcüğünü kullanışı sözcüğün bilinçle olan çağrışımı nedeniyle dış dünya ve nesneyle olan zıtlık veya karşılıklı tersine çevrilme çerçevesinde gelişmiştir. Benliği (ich-moi-ego) ise en geniş anlamıyla özne olarak tanımlarken Freud doğal bir özellikten çok yerine getirilmesi gereken bir işleve gönderme yapmaktadır.

Ancak Freudcu kuramın benlik (moi-ego) ile özne arasında bir karışıklık yarattığı doğrudur. İşte Jacques Lacan'ın itirazı burada ortaya çıkar. Ona göre, bilinçdışının oluşumları ve bilinçdışı süreçlerin etkisi ile yapısal olarak bölünmüş bir özne söz konusudur. Lacancı kuramda öznenin oluşumu ile kökensel Spaltung'un (clivage-splitting) oluşu-

mu aynı anda gelişir. Spaltung Freud'un daha 1895'de tanımladığı gibi ruhsallıktaki yarılmayı oluşturandır. Böylece ruhsal aygıt sistemlere (bilinç-bilinçdışı-önbilinç) ve düzlemlere (benlik-altbenlik-üstbenlik) bölünmektedir. Freud'u yorumlayan Lacan bölünmüş özneden (Sujet barré) söz eder. Lacan'ın bu yorumu ile öznenin bilinçle olan bağı tersine dönecektir. Lacan'ın gönderme yaptığı bilinçdışının öznesidir. Burada bir farkında olmamışlık (insu), bir kendiliğin kendine ayrıksılığı, dışsallığı (excentricité) söz konusudur. Özne, "benin (je) kendini bilinçdışı olarak tanımladığında sözünü ettiği o (il)" dur. Özne bu ben ile onun arasındaki ayırımdır. Özne, benlik (moi-ego) değildir. Benlik özdeşleşmelerin çökeltisidir ve tanımamanın-bilmemenin (méconnaissance) yeridir.

Lacan'ın tanımladığı bilinçdışının öznesi ötekinin arzusuna, hatta büyük ötekinin arzusuna gönderme yapmaktadır. Burada ötekinden simgesel başkasılıktan (altérité), arzunun etkeni gibi söz edilmektedir. Aslında soru şudur: öznel bir bilinçli ruhsallık ötekinden ne almaktadır? Öznenin ötekinden aldığı öznellik olmalıdır. Öyleyse ancak öznellikler arası bir ilişki söz konusu olabilir, özneler arası değil. Bundan şunu çıkarabiliriz. Psikanalizin öznesi bir özel kavrama gönderme yapmaktan çok, birçok kavramı içeren bir sürece gönderme yapmaktadır. Özne oluşumu süreçinde rol oynayan Büyük öteki, benlik, özdeşleşme, bastırma ve yansıtmalı özdeşleşme bu psikanalitik kavramlardan birkacıdır. Bu kavramlar klinikte gözlemlenebilecek olgulardır ve özne sözcüğü bir göndermeyi açıklamamızı sağlayan bir eğretilemedir (metafor). Eğretileme bir gerçek anlamı ona benzerliği olan başka bir anlamla anlatma, benzerlik ilişkisinden yararlanarak bir sözcüğün bir adın anlamını eğreti olarak anlatma sanatıdır. Yineliyorum "eğreti olarak". Özne oluş bu nedenle çok da sağlam bir konum değildir.

Evet, özne bir eğretilemedir. Ama daha sağlam bir konum vardır ve üzerinde asıl durulması gereken öznel (subjectif) olabilme hali olmalıdır. Burada öznelleşmeyi (subjectivité) de bir süreç olarak ele almak gerektiğinden söz ediyorum. Öznelleşme öznellikler arası (intersubjectif) bir ilişkiden doğar. Bunu kişiler arası (interpersonnel) yani nesnel olarak belirlenebilen iki veya daha fazlar birey arasındaki iliş-

ki ile karıştırmamak gerekir. Öznellikler arası ilişki iki ruhsal aygıt, iki düşünme aygıtı arasındaki öznel deneyimi tanımlar.

Psikanalizi ilgilendiren özne, bir süreç olarak ortaya çıkan öznel oluş halidir. Konuşmanın başında sorduğum sorunun yanıtını şimdi verebilirim: Psikanalizin öznesi öznel olandır. Peki ya diğer insanbilimlerinin öznesi?

Kaynakça

Freud, S. (1915) *Pulsions et destins des pulsions in Métapsychologie*, Fr çev. Laplanche J. ve Pontalis J-B. (1968) Gallimard, Paris.

Penot, B. (2001) *La passion du sujet freudien*, Eres, Paris.

Green, A. (2003) *La folie privée*, Gallimard, Paris.

Lacan, J. (1966) *Ecrits*, Ed. du Seuil, Paris.

Vanier, A. (2000) "Lacan" *Les belles lettes*, Paris.

Chemema, R. (1993) "Dictionnaire de la psychanalyse", *Larousse*, Paris.

Laplanche, J., Pontalis J-B. (1967) *Vocabulaire de la psychanalyse*, PUF, Paris.

Richard, Fr. (2006) Wainrib S. ve ark., *La Subjectivation*, Dunod, Paris.

ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki sorunsallar ve doğum sonrası psikopatolojileri*

*MARIA CLELIA ZURLO***

ÇEVİREN: PEREN KISTAK

Ebeveyn-çocuk ilişkisi, bugün, önemli değişimlerin ve canlı tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Döllenme ve biyomedikal teknik alanlarındaki tıbbi gelişmeler; gebe kalma konusunda önceleri hayal bile edilemeyen birçok hipotezin ortaya atılmasını; ebeveyn-çocuk ilişkisi, annelik ve babalık hakkındaki daha önceki görüş ve düşüncelerin değiştirilmesini sağlamıştır. Böylece, modern biyoteknolojiler, kültür temelli bakış açılarını değiştirerek, cinsiyet ve nesiller arasındaki ilişkilere müdahale etmekte ve sonuç olarak döllenme deneyimi yaşamış her kadın ve her çiftin ilişkilerine de müdahale etmiş olmaktadırlar.

Jean Guyotat'nın (1980) ileri sürdüğü gibi soy ebeveyn-çocuk ilişkisi, sosyo-kültürel çevre ve bu yükün yaratmış olduğu psikolojik çevrenin kesişme noktasında yer alan bir kavramdır. Ebeveyn-çocuk ilişkisi bağı, birçok farklı bakış açısı tarafından - biyolojik, hukuki, antropolojik, ruhsal- tanımlanmış olsa da, bu tanımların bütünü, ebeveyn-çocuk ilişkisi bağının gerçek anlamını ortaya çıkarmaktadır. Fransa'da yapmış olduğum, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin birbirine geçmiş üç ayrı boyutunun altını çizen çok sayıdaki psikanalitik çalışmalarımın çıkış noktası olarak, birkaç senedir, ebeveyn-çocuk ilişkileri bağları, araştırmalarımın nesnesi konumundadır. Bu üç boyutu açık-

* 9 Ekim 2007 tarihinde İstanbul Üniversitesi Erasmus Programı çerçevesinde yapılan konuşmanın metnidir.

** Doç. Dr. Federico II Napoli Üniversitesi, İtalya.

lamak gerekirse: yapılandırılmış (yasal ve genellikle kültürel olan), biyomedikal boyut ve tabii ki ruhsal boyut yani hayal edilen ve düşlemlenen ebeveyn-çocuk ilişkisi (Zurlo, 2002).

İnşa edilmiş ebeveyn-çocuk ilişkisi bağı; bireyin, baba, oğul, dede gibi kendini bir soyun üyesi olarak tanımlamasından ibarettir. Bu tanımlamalar, tüm insan gruplaşmalarında olduğu gibi, gelenek, örf, adet ve kanunlara dayanır ve bunlar tarafından şekillendirilir. Birey, doğumdan sonra, grup yani o soya dahil olan bireyler tarafından, belli bir anne ve babanın evladı olarak tanınır. Ebeveyn-çocuk ilişkisi, sosyal ve kültürel açıdan inşa edilmiş bir gelişimdir. Her kültürün de kendine has, az ya da çok dilbilimsel olarak şekillenmiş, inşa edilmiş ebeveyn-çocuk ilişkisini bireysel kimliğin temel dayanağı kılan, tutarlı bir gelenekler bütünü vardır.

Kendini, atalarına ve kendinden sonra gelecek olanlara göre nesiller zincirinin içine yerleştiren ile ilgili olarak, ebeveyn-çocuk ilişkisi beklentisi, yapılandırılmış boyutla sıkı sıkıya birbirine geçmiştir. Bunun gibi beklentiler; ebeveyn-çocuk ilişkisinin ruhsal ve düşlemsel boyutunu, her bireyin doğumdan itibaren içinde bulunduğu ilişkiler ağına bağlanmasını sağlayan, hayal edilen ve narsisistik ebeveyn-çocuk ilişkisini beslerler. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin benzer boyutları ile birlikte, oyuna psikanalitik bakış açısının iki tane menteşe kavramı dahil olmaktadır: işlevsel gelişim ve çocuksu gelişim arasındaki bağdan kaynaklanan bilinçdışı düşlemleri kavramı ve meydana gelen çatışmalar.

Başlangıcından itibaren, psikanaliz, - nevrotik patolojilerin çocukluk kaynaklı olduğunu ileri sürerek ve ruhsallıkiçi olgularının hayali boyutunun üzerinde odaklanarak - tanıdık nesnelerle olan ilişkilerin ve bilinçdışı düşlemleri ile meydana gelen psikolojik işlevler üzerindeki bağlılık ve bütünlük arasındaki benzer ilişkilerin etkisinin altını çizmiştir. Daha sonra ise bu dikkat, Melanie Klein ve Klein okulunun takipçileri tarafından, bilinçdışı düşlem kavramıyla açıklığa kavuşturulduğu gibi, ruhsal hayatın ilişkisel boyutuna doğru çevrilmiştir (Isaacs, 1948). Kleiniyen görüşe göre, bilinçdışı düşlemleri dürtülerin ruhsal baskılanmasıdır; bilinçdışı arzularının hayal edilebilir seviyede gerçekleşmesidir. Bilinçdışı düşlemlerin ilişkisel bir yapısı vardır ve

bu bağlamda yapılan çalışmalar (Kaes, 1976) gerek öznellikiçi (intrasubjektif) seviyede olsun, gerekse öznelliklerarası (intersubjektif) seviyede olsun, iki taraflı olarak, onun, öznelerin yer alış organizasyonlarındaki fonksiyonları yürüttüğünün altını çizmiştir. Bilinçdışı düşlem hem ruhsallıkiçi (intrapsişik) alanda hem de ruhsallıklararası (interpsişik) alanda yer almaktadır ve bu nedenden ötürü, ilişkinin içinde bulunan her bir özneden geldiği varsayılan pozisyonları ve benzer pozisyonların bilinçdışı anlamlarını tanımlar. Bu açıdan bakıldığında, bilinçdışı hayaller, her ilişkinin organize edici fonksiyonlarını yürütürler. Daha özgül olarak bakarsak, bilinçdışı düşlem; ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlarının gerek öznellikiçi seviyede daha doğrusu her bir bireyin ebeveynlerinin görüşlerinin, çocuklarının ve onların arasındaki içsel ilişkilerin, gerekse öznelliklerarası seviyede, ilişkilerin düzenleyici işlevlerini yürütür. İlişkilerin öznelliklerarası ve ruhsallıkiçi boyutlarının tetkikini temel alan bu perspektif son yirmi yılda, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin erken evrelerini araştıran (Stern, 1985; Stern, 1995) ve özellikle, gerçek ile hayali ilişkilerin kesişim noktalarını inceleyen çalışmalar (Lebovici, 1983, Cramer, Palacio-Espasa, 1993, Manzano, Palacio-Espasa, Zilkha, 1999) sayesinde önemli gelişmeler kat etti.

Şayet, ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlarına yansıyan, gerçek ilişkiler ve hayali ilişkiler arasında istikrarlı bir kesişimin var olduğu doğru ise, daha geniş ve karmaşık olan, benzer ruhsal boyutlara ayrılan (öznelliklerarası ve öznellikiçi), yalnızca kültürel ve yapılandırılmış (sosyal ve yasal) boyutların değil -ki burada bu oluşumda bulunan tüm öznelerin sosyal kimlik tanımından bahsediyoruz-, aynı zamanda hem döllenme hem de bu alanda gelişmekte olan biyolojik ilaçların meydana getirdiği boyutun, benzer bir kesişimini işin içine katmamak olmaz. Modern biyomedikal teknikler, ebeveyn-çocuk ilişkisinin Guyotat (1995) tarafından tanımlanan üçüncü bir boyutunu benimsediler: bedenden bedene ebeveyn-çocuk ilişkisi. Guyotat'ın ileri sürdüğü biyomedikal tanıma göre, "ebeveyn-çocuk ilişkisi, beden parçaları ve beden ürünleri arasında ilişki kurmaktan ibarettir" (Guyotat 1995: 285). Böylelikle, biyomedikal yaklaşım, yapılan diğer tanımlara da

etki eden, ebeveyn-çocuk ilişkisinin, beden ürünleri (kan, gamet, gen) arasında bir bağ olduğu görüşünü geliştirmiş oldu.

Dediğimiz gibi, ebeveyn-çocuk ilişkisinin farklı boyutları arasında bir kesişim mevcut. Bu, ileride de göreceğimiz gibi, şu anlama gelmektedir: döllenme konusundaki tıbbi söylemler, her ne kadar rasyonel söylemler varsayılsalar da, aslında, öznel olarak, rasyonel olmayan nedenler için de, bilinçdışı olarak kullanılmış olabilirler. Bu aynı zamanda şu anlama da gelmektedir: tıbbın bu döllenme olayında çift için "üçüncü" bir kişi olarak var olması ve müdahalesi ile heterolog döllenmedeki, vericilerin bir başka üçüncü figür olarak bu olayda yer alması (ki bu var oluş tamamen döllenme medikalizyonuna bağlı), hiç kuşkusuz, sadece gerçek ilişkileri değil, ruhsallıkiçi, hayali ilişkileri de etkilemektedir.

Diğer bir taraftan, şayet yapılandırılmış ve biyomedikal boyutlar, bilinçli ve bilinçdışı alanda, ebeveyn-çocuk ilişkisi hakkındaki görüşleri derinlemesine etkiliyorsa, karşıt bir yargının da var olduğunu söylemek doğru olacaktır: apaçık bir örnek; tüp bebek yöntemiyle hamile kalmada, insanların başarı yüzdesi (%20-25'i geçmez) ile hayvanların başarı yüzdesi (neredeyse %100) arasındaki fark, yani %70'ten de fazla olan bu fark, insanoğlunun türemesinin daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunun kanıtıdır. Özellikle de, bu tür müdahalelerde bilinçsiz, akıldışı ve anlatılamaz boyutların etkisini de hesaba katarsak.

2. Şimdi bazı doğum sonrası psikopatolojileri ve bazı ebeveyn-çocuk arasında vaktinden önce gelişen ilişkiler konusundaki beklentileri, tam da oluşturduğumuz bu hayali boyut, yapılandırılmış (sahip olunan) boyut ve türemenin biyomedikal kesişim noktasından yansıtmaya çalışacağım.

Guy Rosalato'nun (1989) da altını çizdiği gibi, her zaman en fazla vurgulanan döllenme medikalizasyonu ve özellikle modern üreme tekniklerinden yardım alınması, döllenme sisteminin farklı değişmezlerini reddetmeye, kabul etmemeye ve inkâr etmeye eğilimli zihinsel organizasyonları ve bilinçsiz motivasyonları kolaylaştırabilir ve bu konuda bir anlaşmaya varabilir. Benzer tekniklerden yardım alınması ile kısırlık ve düşük doğurganlığın temelinde yatan örneğin, diğer cin-

sin reddi, cinselliğin reddi ve/veya anneliğin reddine bağlı olan psikolojik problematiklerin üstesinden gelmek mümkün olabilir. Nitekim bazı düşük doğurganlık ve kısırlık vakalarında, döllenme hususunda yaşanan zorluklar, organik problemler değil, bilakis cinsellikle ilgili bilinçli ve bilinçdışı problematikler ve döllenmenin getirdiği baskı sonucu ortaya çıkan, asıl temelinde yatan sorunun ele alınıp çözülmediği, sadece gözle görülür semptomun çözüldüğü somatik semptomlardır. Bu gibi durumlarda, dolayısıyla, ortaya çıkan risk: tıbbi görüşün (hiç kuşku yok ki semptomu çözmeye isyan eden bir görüş bu), önceden var olan psikopatolojik problematiklerle yüzleşmekten kaçınarak, bu problematiklerin düzensiz kalmasına neden olarak gerçekleştirdiği döllenmenin, doğum sonrası dönemde ortaya çıkan psikopatolojik belirtilere hayat vererek, bebeğin doğumuyla başlayan ebeveyn-çocuk bağının bütün olarak oluşumunun başlamasına ciddi şekilde engel olabilmesidir.

Ebeveyn-çocuk bağının kurulum aşamasında yaşanan zorlukları araştıran Elisabeth Darchis (2000), böyle bir durumu, geleceğin ebeveyninin geçmişte kalan aile hatıralarında sona erdirdiği ruhsal bir yolculuk olarak tanımlıyor. Burada bahsi geçen yolculuk, aslında, ebeveynin çocukluk dönemindeki deneyimlerinin yeniden gün yüzüne çıkması ve düzenlenmesidir. Bu yolculuk, hamilelik döneminde tamamlanıyor ve kişinin kendi kimliğini; gerek evliliğinde, gerek aile içinde ve kuşaklar arasında sahip olduğu konumunu yeniden oluşturmasını sağlıyor.

Darchis, her şeyden önce, geleceğin ebeveynlerinin, 1- kendi iç dünyalarını ortaya çıkarıcı 2- kendi geçmişlerini araştırdıkları sırada yaptıkları, kimliği ortaya çıkarıcı iki hareket tanımlamaktadır: Bunlardan birincisi, bir zamanlar herkesin olduğu "çocuğun" araştırılması ve yeniden keşfine yönelik hareket; ikincisi ise, ebeveyn olma rolünü oluşturmak için geçmişten örnek alınan ebeveynlerin araştırılmasına yönelik harekettir.

Birinci harekette; hamile kadın, kendi annesiyle en başta kurmuş olduğu ilkel bağlantıyı tekrar yaşarken, aynı zamanda kendi çocuğuna karşı da ilgisizlik duymaya başlar. Sahip olunan bebeği, olması beklenen bebeğin kimliğine büründürmeye çalışmak, annenin pre-

ödipal evreye doğru gerilemesine neden olabilir. Geleceğin babası da artık bir "anne"ye dönüşen karısıyla beraber gerileyebilir. Bunun gibi bir gerileme, bir zamanların (geçmişin) tanıdık ruhsal içeriklerini yeniden bulmayı uygun görebilir. Darchis'nin de altını çizdiği gibi, "eğer bu 'dayanak ağı' (Kaes, 1984), yeteri kadar iyi olursa, sağlanan bu iç güvenlik, çocuksu yaşamın yeniden başlamasına izin verebilir". Böyle bir durumda, "sapmalar ve hikâyelerin farklılığı karşısında bir ilerleme sağlayabilecek yeni bir 'tanıdık ruhsal içerik' bu eski takunyaya dayanarak oluşturulabilir" (Darchis 2000: 28). Geleceğin ebeveyni, eğer çocukluğunun eski içeriklerinin yasını tutmayı başarabilirse ancak doğacak çocuğunu kendi çocuğu, kendini de ebeveyn yerine koyabilir.

İkinci harekette; geleceğin ebeveyni, kendi sahip olduğu ve sahip olmak istediği ebeveynlerini gün yüzüne çıkararak gözden geçirmeli ve onlardan farklılaşarak kendi ebeveyn kimliğini oluşturmalıdır. Bundan başka, ödipal çatışmanın yeniden düzenlenmesi, ebeveynin kendi rolünü üstlenmesini ve düşlemsel olarak üstlenme izni ve çocuk sahibi olma izni almasını sağlamış olur. Bu yeniden düzenleme, ebeveynleri dedeler, nineler gibi çiftlerin arasına koyarak aile içi ve nesiller arası birleşmenin (gruplaşmanın) yeniden kurulmasını sağlamanın yanında, aynı zamanda, daha önce kurulan bağlara karşı bir yakınlaşma ya da mesafe koyma fırsatını da verir. Böyle bir yöntem, çocuk ile farklılaşmış ve nesnesel bir ilişkinin kurulmasını kolaylaştırarak, sahip olunan karmaşanın aşılmasını ve derinlemesine bir kimlik oluşumunu sağlar.

Ancak; geleceğin ebeveynlerinin geçmişi, karmaşık travmalar ve yaralarla şekillendiğinde, geçmişte olunan çocuğun ve sahip olunan ebeveynlerin tekrar gün yüzüne çıkartılıp ele alınmasının zor, hatta bazı zamanlarda olanaksız olduğu görülmektedir. Böyle bir durumda, ebeveyn rolünü üstlenmek için zorunlu olan kimliklerin yeniden düzenlenmesi, uzaklaşma ve kuşaklararası farklılaşma, işin içine dahil olamaz ya da dahil olsa bile bir sonuca varılamaz.

Böyle durumlarda, ebeveyn rolünün başlangıcında yapılması gerekli ruhsal yeniden oluşum ortaya savunmacı bir karakter çıkartabilir ve bunun sonucunda şunlar gerçekleşebilir: sonuca varılmadan

önce; kabul etmeme durumları, kendi isteğiyle döllenmeyi önleme ve hamilelikten kaçınma, tekrarlanan spontan düşükler, düşük doğurganlık, psikojenik kısırlıklar, hamileliğin reddi. Sonuca varıldıktan sonra ise; çocuk ile olan ilişki sayesinde, bu travmaların çocukta da tekrarlanma riskiyle beraber, geçmişteki travmalara bağlı gerileme noktalarına dönüş.

Bu amaçla, Darchis, üç farklı durum belirtiyor:

a) Çocukluk anılarının yeniden ele alınması ve tekrar düzenlenmesi sürecinin, zamansız travmalarla bloke edilmesi sonucu; hamilelik süresinde, ruhsal düzenleme durumu harekete geçmez ve çift, yaşamakta olduğu deneyimi düşünmekten adeta sakınır; düşlemlerin ve bu düzenlemenin eksikliği, "ruhsal yuva yapma" seyrinin yani, çiftin, çocuklarını kabul etmek için yapması gereken ruhsallıkiçi ve öznellikiçi düzeydeki yeni organizasyonun eksikliğini de beraberinde getirir (Darchis, 1999). Bu gibi durumlarla, partner tarafından hamileliğin reddedildiği ya da doğrudan doğruya bundan kaçıldığı zamanlarda karşılaşılmaktadır. Hal böyle olunca, doğumdan sonra bebekle ilk karşılaşma, öncelikle tedirginlik ve korkuya neden olmaktadır.

b) Çocukluk anılarının yeniden ele alınması ve tekrar düzenlenmesi süreci, ebeveynlerin çocuksu, ilkel ve narsisistik işleyişleri yüzünden, olanaksızdır ve bu durumlarda, hayali çocuk ölçüsüzce var olmaktadır. Ebeveynlerin yapışık bir ilişki kurmaya yönelmeleri ile güvensizlik hissi, çoğu zaman reddedilmiş olur ve doğumdan sonra ortaya çıkan bebeğin gerçek ihtiyaçlarının da neredeyse reddedilmiş olmalarına neden olur.

c) Ebeveynler, çocukluk anılarını yeniden ele almak ve tekrar düzenlemek için her ne kadar girişimde bulunsalar da, yaşanılan regresyon benlik tarafından kontrol altına alınmadığı sürece, hiçbir sonuca varamazlar. Narsisistik kırılganlık, ebeveynlerin kaybetme kaygısı içine düşmelerine ve hislerinin tahammül edilemez yoğunlukta değer kaybetmesine neden olur. İşte o zaman, kâbuslar, uykusuzluk, depresyon, psikosomatik rahatsızlıklar, hamileliğe eşlik eder ve ebeveynleri yardım istemeye doğru sürükler.

Burada, ebeveynler tarafından yapılması gereken bu yeniden düzenlemenin -muhtemel ya da değil-; bir taraftan gebeliğin her evresin-

de yüksek kontrolü sağlarken, diğer taraftan, çocuk sahibi olma arzusunun sembolizasyonunu ve tehlike olasılığını ortaya çıkartarak sosyal ve kültürel koşulları da belirleyici şekilde etkileyen, tıbbi döllenmenin çizdiği sınırlar çerçevesinde şekillendiğini de düşünmek gerekir.

Daha önce söylemiş olduğumuz gibi, ebeveyn-çocuk ilişkisinin biyomedikal boyutu, arzulanan ya da cinsel olarak birbirlerini çeken özneler arasındaki ilişkidense gametler ve bedenin bölümleri arasındaki ilişkiyi konu alan açıklamaları tekrar gün yüzüne çıkartırken savunucu açıklamaların gerekliliğini gündeme getirir. Tıbbi müdahalenin ön planda olduğu döllenmede, örneğin; her türlü cinsel ilişkinin dışında bir üreme düşüncesi (burada cinsellik ve döllenme birbirinden ayrı tutuluyor) ile ebeveyn-çocuk ilişkisindeki tüm hayali ve bilinçdışı boyutların dışında bir üreme düşüncesi birleştirilmiş oluyor. Aksine, bu olayın içindeki değişik boyutların daha bilinçli bir yansımasının görmezden gelemeyeceği gibi, tıbbi müdahalelerle gerçekleşen döllenmede dahi, cinsel eylem ile döllenmenin birbirinden ayrılması tanımı, Michel Tort'un da uygun bir şekilde altını çizdiği gibi, onların da ayrıldığı özel bir durumdur ve cinsellik olmadan döllenme olmaz. Tort'un vurguladığı gibi, döllenme düzenekleri, bir deseksüalizasyonu kapsamazlar. Bilakis kendine özgü formları sosyal açıdan düzenlenmiş ve tıbbi müdahaleyle uyuşan bir cinsellik söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında, öyleyse ilaç, bir anlamda, çiftlerin birbirinden farklılaşan arzuları ile beraber ister istemez ödipal düşlemlerin ve birincil tablonun yeniden canlanması gibi, cinsel ilişkideki özel durumların düzenlenmesini sağlar. Tüp bebek ya da vericilerin devreye girdiği tekniklerinin heterolog suni döllenmesinde, heterojen arzuların bir birleşimi gözlenmektedir. Donörlerin arzularıyla, alıcıların istekleri birbirinin üzerine biner. Bu arzulara, çiftin cinsel ilişkileri de eklenerek, müdahale, tıbbileştirilir (Tort, 1992: 201).

3. Oysa çoğu durumda ortaya çıktığı görülen anlaşmazlık, tıbbileşmeye karşı, savunmacı ilişkilere izin verir. Bu da şu demek oluyor ki, cinsel bağların (hayal düzleminde derin ve farklılaşmış yankıları olan) karmaşık birleşmesi, başta deseksüalizasyon olarak görünmüştür. İlişki, düşlemsel düzeyde olduğu gibi gerçek düzeye geçirilmeye çalışıldığında, döllenme olayı hep başka bir tarihe atılmış (ertelenmiş), bu da, görünüşte herkesi tutkudan yoksun kılan döl-

lenme olayının tüm kahramanları tarafından reddedilmesine sebep olmuştur.

Her şey bir yana, yapılan müdahalenin tıbbileşmesini savunmacı kullanma, dürtüsel ilişkilerin ve aynı zamanda, kurulu ve hayali seviyede, ebeveyn-çocuk ilişkisinde yapılan değişikliklerin, olayın içine itilen tüm kahramanlar tarafından inkâr edilmesine sebep olabilir. Ancak, daha sonra gerçekleşen bebeğin doğumu, ebeveyn-çocuk arasındaki (gerçek ya da hayali) ilişkinin bir düzen içinde yeniden kurulmasını gerektirdiğinde, kendisiyle yüzleşmesine engel olamaz. Bu nedenden ötürü, düşük doğurganlık vakalarında birden ortaya çıkabilen ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki farklı problematikler, doğum sonrası psikopatolojilerinde kendilerine yeni ifade şekilleri bulabilirler.

Bu açıdan bakıldığında, benim görüşüme göre, doğum sonrası psikopatolojilerinin ifade şekillerini, anonim verici* ile gerçekleşen heterolog (babanın kim olduğunun bilinmediği) döllenme sonrasında ortaya çıkabilecek babalığın tanınmaması talebi gibi farklı durumlarda da incelemek gerekir. Bu babalığın tanınmaması durumları, (babanın kısır olmasından dolayı, çatışmalara ve narsisistik yaralanmaların kaçınılmaz şekilde yeniden harekete geçmesine bağlı olarak sürekli yaşananan), ebeveyn-çocuk ilişkisindeki problematiklerin bilinçte temsil edilmesidir. Bu temsil, hamileliğin gözle görülen tutkudan yoksun karakterinin kendince haklılığı sebebiyle, hamilelik sırasında düzene konmamıştır ve daha sonra çocuğun doğumuna yaklaşıldığında kendini gösterecektir. Ancak, bu konuda, benim amacım, düşük doğurganlığa sahip kadınlarda, gebe kaldıktan sonra aniden ortaya çıkabilecek doğum sonrası psikopatolojilerinin üzerinde durmaktır.

Annelik arzusuna eşlik eden bilinçdışı düşlemler ve dinamikler ile düşük doğurganlık ya da kısırlık vakalarında bunun kısıtlanması, farklı yazarlar tarafından (Faure, Pragier 1987; Bydlowski, 1997) tarif edilmiştir. Faure ve Pragier, özellikle, temelinde ödipal problema-

* İtalya'da, 2004 yılının 40 sayılı kanunu " Müdahale ile gebe kalma maddesi", heterolog (babanın kim olduğunun bilinmediği) döllenmeye izin vermektedir. Yasanın yürürlüğe konmasından önce; önceleri anonim donörlerle gerçekleşen döllenmeye rıza gösteren adamlar tarafından ortaya atılan babalığın tanınmaması isteği ile ilgili birçok vaka, halkın ilgisini çekmiş ve hukukçuların, doktorların ve psikologların tepkilerine neden olmuştur (Zurlo, 2002).

tikleri de beraberinde getiren düşük doğurganlık vakalarını tanımlamışlardır:

- Kastrasyon düşlemleri, anneyle olan her yüzleşmede (karşılaşmada), güçlü yıkıcı dürtüler ortaya çıkartabilir ve kimlik oluşumunu engelleyebilir. Ancak, bu düşlemler, kadınlıktan fedakârlık etmeyi gerektiren bir güce sahip olma arzusuna bağlı olan bir baba figürü ile kimlik oluşturmayı kolaylaştırır.
- Çocuğun bilinçsiz olarak ödipal arzunun bir meyvesi olacağı ensest düşlemler: bu durumda kısırlık, ödipal temelli ensest düşlemlerin yarattığı suçluluk duygusunu maskelemek için, araya girecek ve üreme sisteminin ensest arzuların yeniden canlanmasına karşı olan tepkisinin bir sonucu olacaktır.

Gebe kalmaktaki zorluklar, başka iki nedene daha bağlanmaktadır; yas ve travmaların düzene konulamamasına ve düşlemsel olarak bir ölünün yerini alacak olan çocuğun doğrulmasının vücut tarafından reddine

Kısacası, Faure ve Pragier, bilinçdışı düşlemlerle oluşan kimliğinde çökertici bir anne olan, yeterince iyi olabilme kapasitesine sahip olmayan kadının bilinçdışı reddine veya kendisiyle bir kimlik oluşturmanın imkânsız göründüğü anne figüründen gelen zayıf özerkleşmeye (bu durumlarda, anneye olan bağlılığın arkaik ilişkisi, bir idealizasyonla ya da tepkisel bir formasyonla çevrelenmiş bir agresyona eşlik eder) bağlı düşük doğurganlık vakalarını da tanımlamaktadır.

Görebildiğimiz gibi, düşük doğurganlığın benzer birçok vakasında açıkça görülen ebeveyn-çocuk ilişkisindeki problematikler, Darchis tarafından tanımlanan konunun iki noktasını tekrar ele almaktadırlar: bireysel kimlik oluşturmanın temelini oluşturan preödipal ilişkiler ve ödipal ilişkiler. Bu son gözlemler, Monique Bydlowski (1997) tarafından yapılan çalışmalarla da önemli bir yakınlık göstermektedirler. Bydlowski'nin çalışmaları, anneliğin sonuçlarının iyi olması açısından preödipal annesi ile olan ilişki kalitesinin öneminin altını çizmekle beraber, kısırlığın (düşük doğurganlığın) birincil sebeplerinden biri olarak da, annenin preödipal annesiyle olan zamanından erken oluşmuş ilişkisini ve kimlik özdeşleşmesindeki zorlukları ortaya koymaktadır.

Diğer bir yandan, başka yazarlar, düşük doğurganlık ya da kısır-

lıktan muzdarip kadınlar tarafından tanımlanan bilinçdışı düşlemlerinin, ruhsal gerçekliğin reddiyle ve kendi hikâyesine bağlı bir çatışmanın sebep olduğu uyarımların vücuttan boşaltılmasıyla biçimlenen "işlemsel durumu"na (Marty, 1980) kaynak oluşturarak, zihinselleştirme sürecini de zorlaştırdığı konusunda mutabıklardır. Bu durumda demek ki, iç dünyanın bir parçası ayrılırken, ikilemler, endişeler, ambivalans, tehditler bilinç tarafından elenmiş olarak bulunmaktadırlar. Bu durum, iç gerçeklikten kaçışın inkârını dış gerçekliğe ve semptomun medikalizasyonuna bağdaştıran, gerçek ve özel bir manik savunmanın çalışmaya hazır duruma sokulması sayesinde meydana gelmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, kısırlık tarafından gösterilen semptoma olan tıbbi yaklaşım, hastanın manik savunmalarıyla bir sonuca varmaktadır: "tıbbi bakışın etkisi altında (-ki bu bakış, annelik arzusunun doğruluğunu, geçerliliğini kesin olarak kabul etmiş olmalıdır), bir bebek sahibi olma arzusunun teyidi, hiçbir üstü kapalı anlatıma (gizlemeye) izin vermez. Suni döllenme yönteminde işin içine yeni yöntemlerin girmesiyle, hasta, bir çocuk sahibi olmaktan korkmadığını ve tersine, onu en ufak bir ambivalans barındırmaksızın arzuladığını, ona sahip olmak için elinden gelen her şeyi yapacağını bize - ve tabi ki kendine- kanıtlamak ister. Büyük korku ve reddetmiş olmanın verdiği suçluluk duygusu, böylece, anne olma arzusunun doğrulanmasını savunacak karakteri uyandırır. Böylece, kendi idealizasyonu, onun zulmedici karakterini tanımamasına (görmezden gelmesine) izin verdiği andan itibaren, hayal edilen çocuğa aşırı yatırım yapılmış olur. Bir çocuk sahibi olmak, böylece, annelik arzusunun kendisinin yarattığı sorunların kısa devre yapmasına izin verebilir" (Faure, Pragier 1987: 171).

Şayet, kısırlık bedenle ilişkili bilinçdışı çatışmaların ifadesi ise, bir zihinselleştirme ya da tutanağa geçirme zorluğundan dolayı, döllenmeyi başaramayan bedenle alakalı bir ifadedir. Bizim kültürümüzde de kısırlık söz konusu olunca, tıpta karşımıza çıkan bu benzer zorluk, başlıca bir savunma ifadesinden başka bir şey değildir. Bizim kültürümüzde, kısırlık medikalizasyonu, kısırlık semptomuna, bedenin bilinçdışı söylediği bir soruya karşı, kısır olan özneyi tıbba geri döndü-

rür. Semptomun medikalizasyonuyla, özneyi ve bedensel semptomun ifadesini ilgilendiren başka bir bilginin -bilinçdışı olanın- bilinmemesinin maskelenmiş olduğu "somatizasyon antlaşması" (Tort, 1992) -bedendeki semptomu ortaya dökerek ve bedensel semptomu ilgilendiren bilimsel bilgileri vurgulayarak-, doktor hasta arasına yerleşir.

Genellikle, hamile kalmada başarılı olunduğu durumlarda da anneliğin bilinçdışı reddi ve çatışma, hamileliğin son aylarında, hem taşıma sırasında hem de doğumdan sonra anne-bebek arasında erken gelişen ilişkinin psikopatolojilerinde, her seferinde daha da zorlaşarak, son bir ifade biçimi bulmaktadır.

Klinik Bir Örnek: Mara

Mara, 31 yaşında, sekiz yıldır evli ve 4 aylık bir kızı olan bir kadın. Kendini fazla çökkün hissettiğinden yakınarak benden yardım istedi. Depresyon, bebeğin doğumundan bir ay önce başlamıştı. Çok daralmıştı ve yardım istiyordu; bunun nedeninin bazı zamanlar, kızına zarar vermekten korkması olduğunu söylüyordu -ki yedi sene çok istemesine rağmen hamile kalamamış, kızı daha sonra doğmuştu. Bu yüzden, kızının doğumu öncesinde aniden içine düştüğü depresyona bir türlü anlam veremiyor, bazı zamanlar kurduğu düşmanca hayalleri anlayamıyordu. Bu hayaller hem kendi, hem de hayalini kurduğu kişi açısından açıklanamazdı. Bu saldırgan hayaller, Mara'yı hem korkutuyor hem de sıkıntıya sokuyordu; çünkü bu hayaller, onun kızına karşı olan sevgisine ve arzusuna tamamıyla ters düşüyordu. Bana, sırf bu nedenden dolayı, asla yalnız bırakılmak istemediğini veya annesinden ya da küçük kız kardeşinden devamlı olarak yanında kalmasını istediğini söylüyordu. Onların varlığı, Mara'nın kendini güçlü ve güvende hissetmesini sağlıyordu. Onlarsız Mara kendini hep güvensiz ve beceriksiz hissediyordu.

Mara, sıkıntılarını dile getirip karşısında kendini dinleyen birini bulunca, özellikle de ona kızına karşı duyduğu hislerinin ve tüm bu düşmanca teşebbüslerinin bir yorumunu yapmasını teklif ettiğimde rahatlamaya başlamıştı. "Nitekim size de söylediğim gibi, bazen düşmanca duygular beslediğimde, her ne kadar bana bir anne gibi davranıyormuşum gibi gelse de, endişeleniyorum ve bunun kendi

kızım üzerindeki etkilerini sorgulamaya başlıyorum ve yardım istiyorum" demişti.

Evlenir evlenmez, yani sekiz senedir, hep bir erkek çocuk istemişti ve 7 sene boyunca, yumurtalıklarındaki düzensiz gelişmeden kaynaklanarak konulan kısırlık tanısının sıkıntısını çekmişti. Daha evliliğinin üstünden 6 ay geçmesine rağmen, hormon tedavileriyle bu kısırlığa karşı koymaktan vazgeçmiş, bunları, boş yere yapılan tedaviler olarak görmüştü.

Bana, tüp bebek aracılığıyla, ilk kez hamile kalma girişiminde bulunduğunu söylemişti; başarısız olmuştu: "Sekiz gün sonra adet gördüm... Bir hafta boyunca ağladım...". Birkaç ay sonrasında, ikinci bir teşebbüste bulunmaya karar vermişti. İkinci bir tüp bebek müdahalesi için kaydolmuştu. Ancak, müdahale gerçekleştirilmeden, farkında olmadan sekiz haftalık hamile kaldığını fark etmişti.

Mara, yaşından çok daha genç gösteriyordu; yuvarlak ve tatlı bir yüzü vardı, tavırları çocuksuydu; başından beri bana karşı yoğun bir "annelik" ihtiyacı idealizasyonu olduğunu ortaya koyuyordu. Aynı zamanda yoğun bir ambivalans, tedavi olacak yere düş kırıklığı ve acı çekmekten korktuğunu da ortaya koyuyordu: benim soyadım, diyordu, yaklaşık iki sene önce tüp bebek yöntemiyle hamile kalmayı deneyip başarısızlığa uğrayan, çok acı çeken ve zulmedici sıkıntılara boğulan o doktorun soyadına çok benziyor.

Bana kendi hikâyesini anlatırken, kimliğini ortaya koyan gelişimlere bağlı olarak kimlik yapısını düzenlemede büyük zorluklar olduğu ortaya çıkıyordu. Görüşmeler süresince, hikâyelerinde hep istikrarlı olan, zulmedici ve reddedici olarak algılanan kadınların varlığıydı: ona karşı kayıtsız şartsız sürekli reddedici olan ve yakınlık göstermeyen bir büyükanne -ki Mara her zaman bu denli düşmanlığın açıklamasını kendine sormaktaydı-; her yaptığını saygısızlık olarak alan ve ona karşı hep eleştirici olan bir kaynana; Mara'nın kati suretle okulu bırakmasına neden olacak kadar düşmanca davranan ortaokul öğretmeni.

Kadın figürleri ile ilişkili zulmedici ve korkutucu karakter ile kimlik gelişimi ve kimliğini ortaya koyma konusundaki zorluklar arasındaki bağlantı, onun okul hayatını terk etme olayına dayanıyordu. O zamandan beri Mara, ne okula gitmiş ne de bir işte çalışmıştı. Dolayı-

sıyla, hep evde oturarak büyümüş, hep bir taraftan korunmuş; böylece kimliğini geliştirmesi hep sınırlandırılmıştı. Güçlü kişilik olarak algıladığı anne, her zaman çalışan, katı ve uzak biri, kız kardeşi ise üniversite öğrencisi idi.

Görüşmeler süresince, Mara, hemen her zaman, benzer negatif figürler arasından dolaylı olarak, anne figürüne karşı, bilinçdışında bir düşmanlığı olduğunu ortaya koyuyordu. Aynı zamanda, reddedici ve Omnipotan bir anne figürüne sahip olmanın, kimliğini oluştururken yarattığı zorlukları da gösteriyordu: "beni her zaman bir aciz olarak gördü..." diyecekti Mara, bu görüşünü yavaş yavaş bilince taşırken.

Dolayısıyla, anne figürünü tanımlamaktaki zorluk, anne olmanın "anlatılamaz" zorluğundan değil, hem hamilelikle hem de hamile kaldıktan ve kızının doğumundan sonra üstlenmesi gereken mevcut annelik rolünden ortaya çıkmaktadır.

Gerçekten de, Monique Bydlowski'nin gözlemlediği gibi, bir kadının annelik rolünü üstlenmesi için, ödipal dönemde rakip anne ile kurduğu kimlik özdeşleşmesinin zayıflaması ve annenin, preödipal anneye özgü şefkat ve kabul duygularına tekrar sahip olması gerekmektedir. "Ödipal evredeki anne, onun önüne geçen tarafından, kazanç olarak, silinmelidir" (Bydlowsky 1992: 153). Fakat eğer preödipal evredeki anne, sevgi dolu, şefkatli ve kabul edici olarak tanımlanamazsa, acil olarak, aynen Mara'da olduğu gibi, kimlik oluşturma ve annelik rolünü üstlenmede engel yaratıcı olarak görülen, zulmedici ve korkutucu tanımlamalar ortaya çıkabilir.

Mara'nın durumunda, beklenmedik doğal hamilelik ve ardından kızının doğması, acilen kadın kimliğini, özellikle de annesiyle kimlik oluşturmasındaki zorlukları su yüzüne çıkarmıştı. Dolayısıyla, Mara'nın kendi kızına bir tehdit oluşturan korkutucu hayalleri, gelişigüzel, tesadüfî hayaller değillerdi.

Mara, bana, bu kadar çok arzuladıktan sonra, kızını ne zaman istememeye başladığını anlatmıştı. "Hamileliğimin sekizinci ayındaydım, herkesin hamileliğimde beni tebrik etmek için aradığını hatırlıyorum; çünkü herkes birtakım sorunlar yaşadığımı biliyordu. Bir akşam, annemin bir arkadaşının kızı beni tebrik etmek için aramıştı, bana ne ol-

duğunu anlayamamıştım, masaya döndüm ve birden kan beynime fırlamıştı ve artık kızımı istemediğimi düşünmeye başlamıştım."

Monique Bydlowski (1997) ve Elisabeth Jeronimydés (2001)'in de iddia ettikleri gibi, doğurganlıkları az olan kadınların eksikliğini duydukları şey, aslında bir çocuk değil, kendi çocukluklarının başından beri sahip olamadıkları "iyi anne"dir. Çocuk sahibi olma arzuları da, bu eksikliğini duydukları nesnenin, arzu edilen çocukla yer değiştirmesinden başka bir şey değildir. Doğurganlıkları az olan bu kadınlar, ısrarla çocuk isterler ve neye mal olursa olsun sahip olmayı arzuladıkları bu çocuk, aslında, temelde var olan bu eksikliğin giderilmesiyle alakalıdır.

İlk görüşmelerden itibaren ortaya çıktığı gibi, ilk hamilelikle ilgili olarak yaşanan sıkıntı ve daha sonra kızıyla hiç yalnız kalmamayı istemesi, Mara için, anne-çocuk ilişkisine dayanan semptomlara karşı bir gayret gösterme yolu oluşturuyordu. Eskide kalan, bitmez, tükenmez ve hiçbir zaman tatmin edilmemiş annelik arzusu.

Ona, benim görüşüme göre, her ne kadar başkalarıyla konuşurken, zorlu yanlarından ziyade, anneliğin hep iyi taraflarının altı çizilse de, bir çocuğa sahip olmanın, bir başkasının bakımına, ilgisine muhtaç bir bebekle ilgilemenin çok zorlayıcı, bağlayıcı bir şey olduğunu söylüyordum. Bazı zamanlar, diyordum (kimliğinin belirsiz olduğunu ve hâlâ çocuk olduğunu aklımda bulundurarak), daha kendini hâlâ bakıma muhtaç hissederken, anne olabilirsin. Mara bu bakış açısını hemen yakaladı. Bana, o halde, kızının kendine bir nevi rakip olabileceğinden bahsetti. O zamanlar, hamile kalamadığı dönemlerde, tüm ilginin kendine dönük olduğunu söylüyordu bana. Ne zaman ki, bir bebek sahibi olma arzusu gerçeğe dönüşmüştü, işte o zaman tüm ilginin kızına kaydığını söylüyordu.

Böylece, Mara, kızına karşı bilinçdışı takındığı düşmanca tavırların sebeplerini, kademe kademe bilincine çıkarmaya başlamıştı. Kurulan ilk ilişkideki yetersizlik, eksiklik merkezli bir kimlik oluşturmasını mecbur kılmış, doğurganlığının az olması da, belli bir ölçüde, bu kimliği desteklemişti. Bu açıdan bakıldığında, hamilelik ve kızının doğumu, kızı tarafından tahttan indirilen Mara'nın sallantıda olan kimli-

ğini, derinlerde yatan çözülmemiş problematiklerini açığa çıkararak, iyice krize sürüklemişti.

Bu anlamda, Mara'nın durumu, annesiyle olan ilişkisinin, yalnızca çocuk sahibi olma arzusuyla değil, aynı zamanda daha sonra kızıyla kurduğu ilişkiyle de yer değiştirmiş olmasını çatışma ve ambivalans gibi görmeye izin vermektedir. Aynı problematik, düşük doğurganlığın ilerlemesi semptomunu ve bunu izleyen doğum sonrası psikopatolojilerini de birbirine bağlamaktadır.

Ayrıca, Mara vakası, bana göre, düşük doğurganlığın medikalizasyonun varsayılan anlamının ve düşük doğurganlığı olan kadının yardım aldığı doktorlara başvurarak belirlediği "somatizasyon antlaşması"nın (Tort, 1992) üzerine de eğilmeyi gerektirmektedir. Nitekim böyle bir koşulun, kısırlığın organik semptomlarına dikkati çekerek, kadının eylemlerine gizlenmiş savunucu sistemin altta yatan sorunsalın üzerini örttüğünü ve bazen de baskıyı geri getirdiğini görmek de önemlidir. Bu gibi bir problematik, Mara vakasında da gördüğümüz gibi, kendi annesiyle erken dönemde gelişmiş ilişkisindeki ambivalansın, son kimliğin oluşturulmasındaki zorlukların ve annelik rolünün üstlenilmesinin vurgulanmasına bağlıdır.

Bu nedenle, tanımlanan düşük doğurganlık ve kısırlığa bağlı ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki problematiklerin, jinekolojik ve psikolojik olarak "çifte yüklü" olmayı öngören düzenleyici alanların konulmasını zorunlu kıldığının altını çizerek konuyu burada bitirmek istiyorum.

Kaynakça

Bydlowski, M. (1992) *Les infertiles. Un enjeu de la filiation féminine*, "Nouvelle Revue de Psychanalyse", n. 1, s.143-160.

Bydlowski, M. (1997) *La dette de vie. Itinéraire psychanalytique de la maternité*, Paris, PUF.

Cramer, B., Palacio-Espasa, F. (1993) *La technique des psychothérapies mère-bébé. Études cliniques et théoriques*, Paris, PUF.

Darchis, E. (1999) *Maison et parentalité: faire son nid*, "Le divan familial", n. 3.

Darchis, E. (2000) *L'instauration de la parentalité et ses avatars*, "Le divan familial", n. 5, s.27-42.

Faure, S., Pragier, G. (1987) *Les enjeux d'une recherche psychanalytique sur la stérilité féminine*, "Revue française de psychanalyse", vol. LI, n. 6, s.1543-1567.

Guyotat, J. (1980) Structure du lien de filiation, in id., Mort, naissance et filiation. Études de psychopathologie sur le lien de filiation, Paris, Masson, s.49-88.

Guyotat, J. (1995) Trois logiques du lien de filiation, in id., Filiation et puerpéralité. Logiques du lien, Paris, PUF.

Isaacs, S. (1948) *The Nature and functions of Phantasy*, "International Journal of Psycho-Analysis", n. 29, s.73-97.

Jéronymidès, E. (2001) *Elles aussi deviendront mères*, Paris, Payot.

Kaës, R. (1976) *L'appareil psychique groupal. Constructions du groupe*, Paris, Dunod.

Kaës, R. (1984) *Étayage et structuration du psychisme*, "Connexions", n. 44, s.11-48.

Kaës, R. (1994) *La parole et le lien. Processus associatifs dans les groupes*, Paris, Dunod.

Kaës, R. (2000) *Filiation et affiliation. Quelques aspects de la réélaboration du roman familial dans les familles adoptives, les groupes et les institutions*, "Le divan familial", n. 5, s.61-78.

Lebovici, S. (1983) *Le nourrisson, la mère et le psychanalyste: les interactions précoces*, Paris, Éditions du Centurion.

Manzano, J., Palacio-Espasa, F., Zilkha, N. (1999) *Les scénarios narcissiques de la parentalité*, Paris, PUF.

Marty, P. (1980) *L'ordre psychosomatique*, Paris, Payot. Rosolato, G., 1989, La filiation: ses implications psychanalytiques et ses ruptures, "Topique", n. 44, s.187-200.

Stern, D. (1985) *The Interpersonal World of the Infant*, New York, Basic Books. Stern, D., 1995, The Motherood Constellation. New York, Basic Books.

Tort, M. (1992) *Le désir froid*, Paris, Édition La Découverte.

Zurlo, M.C., a cura (2002) *La filiazione problematica. Saggi psicoanalitici*, Napoli, Liguori.

Zurlo, M.C. (2005) *Filiazioni problematiche e sostegno allo sviluppo*, Napoli, Liguori.

abd'de postmodern psikanaliz*

H. GUNTHER PERDIGAO**
ÇEVİREN: İREM ERDEM ATAK

Modernizm ve Postmodern

Modernlik ve postmodernlik bölünmesi diğer bilim dalları aracılığıyla bu kavramların kullanımı hakkında giderek artan bir karışıklığa yol açarak psikanalize girmiştir.

Shapin 1996 tarihli kitabında, modernliği, bilime yönelik önyargısız ve tarafsız incelemenin ürünü olan bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır; buradaki anlayış bu bilginin insanlığı geliştirmek için bir araç olarak kullanılabileceğini kapsamaktadır. Öyleyse, modernizm, temelini oluşturan ussal bilginin önemi, olguculuk (positivism) ve bilimsel yöntem aracılığıyla tanımlanabilir. Modernizm terimi altında, dünya, kendi terimleriyle anlaşılabilir, değerlendirilebilir ve bilinebilir bir şey olarak anlaşılmaktaydı. Psikanalize uygulandığında bu görüş, ruhsal verinin, dolaylı olarak asıl nedensel kaynaklara işaret eden tarafsız bir gözlemci tarafından nesnel bir şekilde keşfedilebilecek tarafsız bir duruşu ifade eder. Klasik paradigma olarak simgelenen bu yaklaşımda, ruhsal bozukluğun nedensel kaynaklarını gün ışığına çıkarmak amacıyla yapılan bir tür arkeolojik kazı olan analitik terapinin hizmetindeki açıklayıcı kavramlar olarak, nedensel genetik yorumlamalara dayanır. Analist hastanın seansa getirdiği gelişimsel ve aktarımsal malzemeyi yorumlayan tarafsız, yansız gözlemcidir.

Bauman (1991), postmoderniteyi "gerçekte ya da potansiyel olarak, yatay ya da dikey bir sıra takip etmeksizin birçok bağımsız birimlere ve otorite alanlarına bölünmüş olan, indirgenemez ve geri dö-

* İstanbul Psikanaliz Derneği'nin 23 Mayıs 2008'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kurul Salonunda düzenlediği etkinlikte sunulan konferansın metnidir.

** Psikiyatr-psikanalist, Amerikan Psikanaliz Derneği (APsaA) ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) üyesi.

nülemez bir biçimde çoğulcu bir insan dünyası anlayışı" olarak tanımlamaktadır.

Postmodernizm yirminci yüzyılın ikinci yarısının güçlü bir hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Metinlerin yapısökümüne tabi olmasının yanı sıra, kendiliğin (self) öznelliği, bilgi ve güçle ilişkisi üzerine görüşleri kapsamaktadır. Psikanaliz gibi, onun konuları da kendilikler arasındaki ilişkiler, öznellik, insan bilgisi ve gerçekliktir. Postmodernizm insan deneyimiyle ilgili olsa da, insan topluluğuyla etkileşimde olan bir insan olmanın ne anlama geldiği üzerine varolan kavramlara dayalı geleneksel varsayımların kökten bir eleştirisini oluşturur. Postmodernizm "nesnel bilgi" olarak adlandırılan şeyin dil aracılığıyla elde edinilmiş bir sosyal anlaşmanın sonucu olduğunu iddia eder. Bizler tanımlamak için kullandığımız kelimelerden oluşan gerçeklikler içinde yaşıyoruz. Bu gerçeklikler esas olarak uzlaşma ve dil yapıları aracılığıyla var olurlar. İnsan kavrayışı ve kimliği "hakikatin versiyonları" olarak görülmektedir. Wittgenstein (1953) bir kelimenin anlamını ancak onun kullanıldığı geniş bağlamı anladığımızda bilebileceğimizi yazmaktadır. Konuşan bir insana bir kelimenin ne anlam ifade ettiğini konuşmacının onunla ne yapmaya çalıştığını anlamadığımız sürece bilemeyiz. Kelimenin kendisi üzerine odaklanmak yerine onun tüm dil yapısı içindeki kullanılışına bakmalıyız. Postmodern eleştiri bunu bir adım daha ileriye götürür. Dil, bir yazarın iletmek istediğini yansıtabilen ya da yansıtamayan anlamları kavramak için bir yol olarak görülmektedir. Yorumlama ikili bir bağlamda meydana gelir. Psikanaliz de aynı şekilde yorumlamaya dayanır. İkili diyalogdaki gizli söyleme ilişkin bir araştırma içerir. Postmodernizm ve psikanaliz insan öznelliğinin gelişen söylemleriyle ilgilendiklerinden, bu açıklayıcı modellerin kolaylıkla birbirlerinin içine girebilmesinin varsayılması çok şaşırtıcı değildir. Postmodernizm çoğu kişi tarafından "inanılabilenlere dair inançların çürütüldüğü" çağdaş yaşamın en önemli söylemleri olarak kabul edilmektedir (Gergen 1991). Görecelilik ve kuantum teorilerinin yükselmesiyle birlikte, bilim gözleyen ve gözlenenin karşılıklı etkisinden kaçışın olmadığı yorumlayıcı bir disiplin olarak görülmeye başlanmıştır. Postmodernist ve pozitivist (olgucu) bilim adamlarının tümü benzer şekilde, yirminci yüzyılda yaşayanların, insan ya-

şamının yürütüldüğü biçimlerde büyük değişimlere tanıklık ettiklerini not etmişlerdir. Çağdaş yaşama damgasını vuran sürekli değişim ve şiddetli çalkantılardır (Frosh 1991). Ne yazık ki, modernizm ve postmodernizm homojen (türdeş) ya da anlamı açık olgular değiller; aynı zamanda ikiye bölünmüş varlıklar da değillerdir. Bunlar, yalnızca entelektüel odak noktalarını konumlamak ve tanımlamak için kısmen başarılı girişimlerdir. Ayrıca, çağdaş Batı toplumlarının modern ve postmodern kültür biçimlerini eşzamanlı olarak uyguladıkları söylenebilir. Postmodernite, yanılsamaların olmadığı modernite olarak adlandırılmaktadır.

Bu yazıda daha sonra, Amerika'da baş gösteren kültürel değişimlerin gelişmekte olan postmodern psikanalitik sahneyi ve postmodern kavramsallaştırmaların yarattığı sorunları nasıl harekete geçirdiğini tartışacağım.

Amerika'da Psikanalitik Evrim ve Değişimler

Son 30 yılda, Kuzey Amerika psikanalizinde klasik kuramdan uzağa doğru, kademeli bir paradigma değişmesi olmuştur. Yirminci yüzyılın önemli bir bölümünde Amerika'da psikanaliz ego (benlik) psikolojisi paradigması hâkimiyetindeydi. Hastanın içgüdüsel arayışlarının ve onlara karşı savunmalarının iç ruhsal akıbetine dayalı bir kişilik psikolojide sabitlenmiş olan pozitivist model bir doğa biliminden uzaklaşma söz konusuydu. Bu klasik modelde, gerçekliğin yansız, tarafsız hakemi olan analist, analitik boş ekrana yansıtılan haliyle hastanın nevrozunu inceler. Değişim iki kişilik psikoloji yönünde olmuştur. Bu da hastanın aktarımsal içselleştirilmiş nesne ilişkileri ile analistin karşı aktarımsal içselleştirilmiş nesne ilişkilerinin öznel etkileşimlerinde odaklanır.

Wallerstein bir dizi yazısında (1988, 1990, 2002a, 2002b) yirminci yüzyıl süresince Kuzey Amerika psikanalizindeki değişimleri tanımlamıştır. Aşağıdaki bölüm kısmen onun bu konudaki katkılarına dayanacaktır.

Benlik psikolojisinin kökenleri Freud'un iki çalışmasına dayanmaktadır. Bunlardan ilki, "Benlik ve Altbenlik" (1923), üçlü yapısal modeli oluşturmuştur. İkinci çalışma, "Ketlenme, Semptom ve Kay-

gı" da (1926) ise kaygıyı veya işaret kaygısını benliğe etki eden üç asıl gücün baskısına aracılık eden idari işlevlerine itici güç olarak konumlamıştır. Freud hayattayken yayınlanan biri Anna Freud (1936) diğeri Hartmann (1939) tarafından yazılmış olan iki makale psikanalizin, davranışın itici gücü olarak görüldüğü bir dürtü psikolojisinden Benlik Psikolojisine geçişi işaretler. Böylelikle benliğe eşit derecede önem atfedildiği ve davranışı düzenleyen şey olduğunun kabul edildiği Benlik Psikolojisi dönemine geçilir. Sterba'nın (1934) işbirliğinde olan hastanın benliğinin deneyimleyen bir benlik ve gözlemleyen bir benlik olarak ayrılmasını vurguladığı çalışmasında olduğu gibi, diğer analistler de düzeltmeler eklemişlerdir. Amerikan Benlik Psikolojisinin altın çağında olduğu günlerde, analist tarafsız, yansız, ve adsız bir gözlemci olarak görülüyordu. Bilimsel pozitivist görüş etkiliydi. Fakat yüzyılın son çeyreğinde, benlik psikolojisinin hâkimiyetinde çatlaklar görülmeye başlandı. 1970'lerden bu yana, Amerikan psikanalizi üç paralel çizgide hareket etmeye başladı. İlki, benlik psikolojisi içindeki evrimsel değişimlerle ortaya çıktı. İkincisi Loewald'ın çalışması ve Kohut'un kendilik psikolojisi sonucu oldu. Üçüncüsü de postmodern nesne ilişkileri ya da kişilerarası paradigmanın etkin bir biçimde ortaya çıkışıyla sürdürüldü.

Yetmişlerden bu yana, benlik psikolojisi paradigması kavramsal ve evrimsel değişimlerden geçmiştir. Yetmişlerin başında, Rapaport'un öğrencileri metapsikolojik varsayımları sorgulamaya koyulmuşlar; aynı zamanda kişilerarası psikiyatri nüfuzunu kullanmaya başlamış ve bir kişilik psikoloji ve iki kişilik psikoloji arasındaki büyük tartışma da başlamıştır.

İki makale, Zetzel'in (1956) "Terapötik Anlaşma" adlı ve Greenson'ın "Çalışan Anlaşma" adlı makaleleri, hasta ve analist arasındaki anlaşma (alliance) kavramını ortaya atmıştır. İkisi tümüyle aynı fikirde olmasalar da, temel önerme hasta ve analist arasında gerçek bir etkileşim olduğunun kabul edilmesiydi ve bu da psikanalizin iki kişinin psikolojisini içerdiği olgusunu vurgulamaktaydı.

Benlik psikolojisinin içsel gelişiminin diğer itici güçleri, Anna Freud'un (1965) gelişimsel yönler (developmental lines) kavramı ve Stern'in (1985) doğumdan sonra yaşamın başladığı andan itibaren

anne-bebek uyumu hakkındaki kitabıydı. Bu yazarların her ikisi de erken dönemdeki ikili anne-çocuk ilişkisi ve bununla bağlantılı nesne ilişkileri kavramsallaştırmalarına büyük katkılar sağladılar. Son olarak, benlik psikolojisine kendi açılarından oldukça önemli farklılıklar ekleyen iki sadık savunucu Arlow ve Brenner'ı da unutmamak gerekmektedir. Arlow (1969,1985), davranışı güdüleyen ekonomik veya enerjiye ilişkin kurgularla ilgili tartışmayı ele alırken, bu yapıları psişik gerçekliğin oluşmasında ve normal ve anormal davranışın güdülenmesinde bilinçdışı düşlemin rolüyle yer değiştirmiştir. Arlow'a göre, bizim hayat öykümüzü oluşturan anılar bireyin geçmiş gelişiminde deneyimlediği bilinçdışı düşlemlerle dışsal algıların birbirine karışmasından oluşmaktadır.

Brenner bunu bir adım ileriye götürmüştür. Arlow'un davranışı güdüleyen enerjiye ilişkin kurgular hakkındaki farklı açıklamasını kabul etmiştir; ancak ruhsal aygıtın üçlü yapısını bütünüyle değiştirmiştir. 1982'deki "Çatışma Halinde Olan Zihin" adlı kitabında, benlik işleyişinin hiçbir yönünün yalnızca bir savunma mekanizması olmadığını ileri sürmüştür. Benlik işlevinin tüm yönleri çok amaçlıdır. Eş zamanlı ya da münavebeli olarak dürtü doyumu, kaygı ya da depresif duygulanımın düzenlenmesi ya da dışavurulması, savunma amaçlı gereksinimler ya da üstbenlik kısıtlamaları olarak hizmet edebilirler. Tüm bu güçlerin etkileşimini "Uzlaşma Oluşumları" olarak tanımlamış ve bu uzlaşma oluşumlarını yapılandıranın ne olduğunu anlatmıştır. 1) dürtünün dışa vurulmasını sağlayan itici güç; 2) üstbenliğin karşı gelen ya da uyan baskıları 3) bu dışavurumları dışarıdan gelen ihtiyaçlara uyum sağlamaları için düzenlemek üzere benliğin savunma gereksinimi ve son olarak 4) benliğin disforik duygulanımları en aza indirme çabaları. Disforik duygulanımlar iki çeşittir: birincisi, kaygı, yaklaşan tehlikenin korkusudur ve ikincisi, depresif duygulanım, kişinin başına gelmiş olan tehlikeli bir durumun sonucu ya da korkusudur. Brenner için, uzlaşma oluşumu kavramı çok amaçlı açıklayıcı bir ilkedir. Ona göre, herhangi bir düşünce, konuşma, arzu, düşlem, rüya, davranış, nörotik belirti, şaka ya da edim hatasının (sürçme) yukarıda belirtilen unsurların dördünü de içerdiği gösterilebilir. Brenner'in, uzlaşma oluşumunun yalnızca patolojik işleyişte de-

ğil aynı zamanda eşit derecede normal işleyişte de var olduğunu kabul eden genel bir psikoloji kurmaya çalıştığı görülmektedir. Bugün Brenner'in görüşleri Amerika'da benlik psikolojisinin anahatlarını temsil etmektedir.

Loewald ve Kohut'un olgucu, nesnel ve belirleyici kuramlar ve çeşitli postmodern psikanalitik okullar arasında ara istasyonlar oldukları düşünülebilir. İkisi de klasik psikanalitik kuramla eğitilmişlerdi fakat her biri kendi nevi şahsına münhasır yollarıyla, yavaş yavaş, kendi klasik eğitimleriyle klinik alanda deneyimledikleri arasında bir dengesizlik olduğu duygusuna kapılmışlardı. *Bir açıdan pozitivist (olgucu) ya da insan gelişiminin genel olgularını (Kohut'un kendilik nesnesi ihtiyaçları ve Loewald'ın evrensel ödipal çatışmayı kabulü) ileri sürüp özcü (esansiyalist) olduklarından postmodern değildiler; öte yandan ilişkisel etkenleri vurguladıklarından postmodernin öncüsüydüler.* Kohut köklü bir değişiklik ileri sürmüştür. Freud'un (1914) narsisizm kuramına itiraz etmiştir. Freud, narsisizmi, bebeğin yavaş yavaş nesne aşkına dönüşecek başlangıç hali olarak tanımlarken, Kohut'un (1966) narsisizm kuramı nesnelerle ilintili bir biçimde var olacak ve gelişecek olan benliğin gelişimsel bir kuramıydı. *Kohut (1977) Freud'un gelişimin itici gücü olarak ileri sürdüğü dürtü kuramına da itiraz etmiş ve bunun yerine tutarlı ve sürekli bir kendilik algısı gereksinimini kabul etmiştir.*

Öznellik kavramını kullanmasa da, analistin iç gözlemini psikanalitik işlemin merkezine koymuştur. İç gözlem, kişinin öznel deneyimine yöneliktir. *Kohut'un kendilik-kendilik nesnesi ilişkisi*[*] *kavramı öznellik ve öznelliklerarasılık üzerindeki postmodern vurgu için altyapıyı oluş-*

[*] Narsisistik patolojileri olan insanları gözlemleyen Kohut, analistin empatik bir başarısızlık yaptığını fark etmesi durumunda hastanın kendi bağlılığının bozulduğunu görmüştür. Bir analist olarak, kolay incinir hastaları tarafından ayrı bir kişi olarak -örneğin kastrasyon tehdidi sunan bir baba gibi- değil kendiliğin yaşamsal işlevlerin bütünlüğünü sağlamak için gerekli bileşen parçası olarak yaşantılandığına inanır. Kendilik nesnesini öznenin kendiliğinin hizmetinde kullanılan bir nesne ya da kişi olarak tanımlamıştır. Analist, analiz çerçevesinde, hastanın beğenisi ile ya da hastanın bir parçası olduğunu hissedebileceği idealleştirilmiş bir imge sağlaması için çağrılmaktadır. Bu destek olma aşamasında bir aksama olduğunda, hasta eksikliğe cevap vermesi için analiste döner. Kohut'un özgün kendilik nesnesi terimi çevresel varlıkları ya da bakım veren aracıları yani insanları işaret etmemesi için genişletilmiştir (Stolorow, Brandschaft ve Atwood, 1987). Aksine, kendi deneyiminin sürdürülmesi, yenilenmesi ve dönüştürülmesi işlemlerini belirtir. Kendilik nesneleri, karşısına çıkan gerilim ve streslerin üstesinden gelemeyen bir kendiliğin düzenleyici işlevlerini sağlarlar.

turmuş ve gözleyen ve gözlenenin bölünemezliği üzerindeki ısrarı çeşitli öznelliklerarasılık kuramının yolunu açmıştır.

Loewald, klasik benlik psikolojisi dilini devam ettirmiş olsa da, analistin kendisini hastaya yeni bir nesne olarak kullanılabilir kılması fikriyle ondan farklı bir şekilde konumlanmıştır. Loewald (1960), içselleştirmenin ve ruhsal yapının inşa edilmesinin temelinin, analist ile hasta arasındaki analitik ilişkinin, ve de ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimin sonucu olduğu konusunda ısrar etmiştir. Bu, yorum ve iç görünün tek başlarına yapısal değişim yaratabilecekleri şeklindeki klasik görüşten kökten vazgeçmeydi. O, iki kişilik psikolojinin destekçisiydi. Loewald, sadece eski nesnelerle olan aktarım ilişkisinin analizine inanmıyordu, aynı zamanda yeni bir nesneyle yeni bir ilişki kurmaya da inanıyordu. Birçok Amerikalı benlik psikolojisi eğitimi almış analistin yavaş yavaş nesne ilişkileri analistleri olmaya doğru ilerlemesinin asıl itici gücü haline geldi.

Amerika'da psikanalizin evriminin üçüncü aşaması da postmodern nesne ilişkisel ya da kişilerarası paradigmanın ortaya çıkması olmuştur. Bu postmodern dönemde birkaç psikanalitik altkültür meydana çıkmaya başlamıştır. Bunlara kişilerarası, nesne ilişkisel, öznelliklerarası, perspektivist ve sosyal inşacı gibi birçok tanımlayıcı ad verilmişti. Öznelliklerarasılık terimi filozoflar ve psikanalistler tarafından çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Stolorow ve arkadaşları (1978), öznelliklerarasılık terimini öne sürdüler ve onlar için "öznelliklerarasılık kuramı, psikolojik olayları yalıtılmış intrapsişik (içruhsal) düzeneklerin ürünleri olarak anlamak yerine, karşılıklı etkileşen öznelliklerin arayüzünü kuran olgular olarak anlamaya çalışan bir alan ya da sistemler kuramıydı." Stolorow için, öznelliklerarasılık terimi karşılıklı düzenleme ya da karşılıklı etki ilkesini ifade ediyordu. Öznelliklerarasılık kuramından ya da psikanalize öznelliklerarası bir yaklaşımdan söz etmek, bugün belirli ya da açıkça tanımlanmış bir anlam gerektirmez. Terim, çok farklı kuramcılar tarafından çok farklı şekillerde kullanılmıştır (Aron 1996). Bugün, öznelliklerarasılık kavramı Stolorow'un asıl tanımının ilerisine genişlemiş ve oldukça geniş çeşitlilikteki uyarlanmış postfreudyen kuramlara yayılmıştır. Öznelliklerarası, ayrı öznelerin farklı öznelliklerinin karşılıklı tanınması ya da karşılıklı

reddedilmesi süreçlerini ve bu süreçlerin bilinçli ve bilinçdışı deneyimdeki etkisini kuramlaştırır. (Benjamin, 1988,1995) *Analistin öznelliğinin farkına varılması aktarım ve karşı aktarımın nasıl görüldüğüne dair bakışı değiştirmiştir; çünkü tedavi ortamında her iki tarafın bilinçdışı duygularının, düşüncelerinin ve güdülerinin diğerinin deneyimini etkileyeceğinin farkına varılmıştır.*

Diğer önemli bir yayın Greenberg ve Mitchell (1983) tarafından yazılan "Nesne İlişkileri ve Psikanalitik Kuram" adlı kitaptır. Bu yazarlar ve Eagle (1984) dürtü modelinden ilişkisel modele paradigma değişimini vurgulamışlardı. Onlara göre, benlik psikolojisi, nesne ilişkileri kuramı, kendilik psikolojisi ya da kişilerarası kuram gibi Freud sonrası kuramlar (ilişkisel olsun veya olmasın) Freudcu kuramın olgucu yanlarını sürdürmüşlerdir.

Kuzey Amerika Psikanalizinde Bugünkü Akımlar

Amerika Birleşik Devletleri'nde varolan psikanalitik akımların çeşitliliğine girmeden önce, onları kısaca özetlemek daha iyi olabilir.

Wallerstein tarafından temsil edilen ilk grup, neredeyse tüm psikanalitik kuramsal yaklaşımlar için ortak zemin konumunu benimsemektedir. Ona göre, günümüzde psikanalitik kuramsal farklılıkların klinik sonuçları yoktur ve kuramsal yönelimleri ne olursa olsun klinik düzeyde analistler oldukça benzerdir. Bu duruş, özellikle de André Green ile, çok kuvvetli fikir ayrılıklarına yol açmıştır.

İkinci grup, yeni-benlik psikologları, Brenner'in "Uzlaşma Oluşumu" kavramını benimseyenlerdir; Amerikalı psikanalistlerin oldukça büyük bir kısmını oluştururlar.

Üçüncü grup çoğul model yaklaşımını savunanlardan oluşmaktadır. Pine (1988) bu yaklaşımın savunucusudur ve eğer kişinin dürtü, benlik, nesne ve kendilik psikolojilerini kapsayıp bütünleştirirse ortak zemine ulaşılabileceğine inanmaktadır. Dürtüleri ve nesne ilişkilerini insan deneyiminin farklı boyutları olarak dikkate almakta; dürtülerin fiziksel gereksinmelere ve nesne ilişkilerinin kişilerarası bağlanmalara ait olduğunu düşünmektedir.

Dördüncü grup, "karmalar"(bileşikler), Freud ve onu takip edenlerin hiçbir noktada zihnin, kendi sosyal ve ilişkisel çevresinden ba-

ğımsızlığını ilan etmediklerini vurgulamaktadırlar. Freud hiçbir zaman dürtü kuramıyla nesne ilişkileri kuramını ayırmayı düşünmemişti. Her zaman birbirine bağımlıydılar. Rangell bu konumun başlıca taraftarıdır.

Amerika'nın Batı Kıyısı'ndaki az sayıdaki Kleincı analist beşinci grubu oluşturmaktadır.

Altıncı grup, kuramı karşılıklı olarak dışlayan iki konuma ayırarak bölenlerden oluşmaktadır. Bu farklı grupta birkaç akım vardır. Bunlardan biri, iki kutuplu kendilik ve bunun trajik/suçlu kişiye bölünmesi olan Kohutçu görüşle kendilik psikolojisidir. Kendilerini ilişkici olarak tanımlayan diğer grup, örneğin Mitchell (1983) de alanı iki rakip bakış açısı, yani dürtü kuramı ve nesne ilişkileri kuramı şeklinde böler. Bu grup birkaç alt gruba ayrılmıştır. Nesne ilişkileri kuramını açıklarken belli başlı ayırımları akılda tutmak önemlidir. İngiliz Orta Grup olan Kleincılar, nesne ilişkileri ve ilişkisel kuramın amerikan versiyonuna karşılık gelir. İlişkisel modelin destekçileri (Greenberg ve Mitchell 1983) içsel ilişkilere oranla dışsal ilişkilere daha fazla vurgu yaptıkları için kendilerini ayrı tutmaktadırlar. Onların modelinde, ilişkisel yapılar merkezi psikodinamik çatışmalarda karşıt olanlardır. İlişkisel kuramcılar için, tüm anlam ilişkide oluşturulmaktadır ve bu yüzden dürtü modelinde olduğu gibi hiçbir şey doğuştan değildir. Açlık, dışkılama ve orgazm gibi temel bedensel gereksinmeler bile ilişkisel kalıbın simgesel dokusunda deneyimlenip yorumlanırlar. Amerika Birleşik Devletler'de, ilk ilişkisel analist Sullivan'dı. Onun kuramı, insanların doğal olarak ilişkisel şartlarda yapılandığı olgusuna dayanmaktaydı. Onun görüşüne göre, insanlar bağımsız varlıklar değildir, mevcut diğerleriyle ve bunlarla daha önceden edinilen diğerlerinin kişilikleştirmeleriyle etkileşimlerde bulunan katılımcılardır.

Son grup postmodernlerden oluşmaktadır. Bunlar oldukça farklı bir gruptur. Savunucuları Spence, Schaffer, Hoffman, Aron, Benjamin, Ehrenberg ve diğerleridir. İlk ikisi halen olguculuk ve postmodernizm arasında bir ara evreyi oluştururken, diğerleri klasik modern modelin modası geçmiş ve cansız olduğunu gürültülü bir şekilde beyan etmektedir.

Bu kuramsal çoğulculuk ortamında, bütünleştirici bir bakış açısı tanımlama çabası gerekmektedir. Ben tartışmamı temel olarak son iki gruba sınırlandıracağım. İlişkisel bakış açısı psikanalizin gelişiminin klasik gelenekten köklü (radikal) olarak uzaklaşmasını sağlayan devrimci bir görüşü sunduğunu savunmaktadır. Bir düşünce okulu olarak ilişkisel psikanaliz ile Freud'dan bu yana psikanalitik geleneğin bir parçası olmuş olan ilişkisel etkenlerin ayrıştırılması önemlidir. Yaklaşımlarında ilişkisel bakışları içeren kuramlarla ilişkisel bakış açısının egemen olduğu kuramlar ayırt edilebilmelidir.

Psikanalitik kuramlaştırma ve klinik çalışma birçok ikiye bölünen kavramın tanımlandığı bir alanda işlemektedir: dürtü ya da ilişkisel; iç ruhsal ya da kişilerarası; biyolojik ya da sosyal; iç dünya ya da dış dünya; çatışma ya da gelişimsel tutulum; ödipal ya da ödip öncesi, psişik gerçeklik ya da güncellik vb. Greenberg ve Mitchell (1983), psikanalitik kuramların doğal olarak ikiye bölünen kavramlardan oluştuğu sonucuna varmışlardır. Dürtü ve ilişkisel görüşlerin, özellikle de çoğu zaman bastırılan bilinçdışının bir parçası olan dinamik güçlere atfettikleri içerik açısından temelde birbirleriyle uyumsuz olduklarını ileri sürmüşlerdir. Modelleri karıştırmak mümkün değildir.

Bu ilişkisel modelde, gerçekte ya da düşlemde, diğerleriyle güçlü bağların kurulması, en önemli nokta olarak kabul edilmektedir. İlişki biçimleri temel olarak görülmekte ve yaşam, büyük oranda, ilişkisel örüntüleri ifade etmek için metaforlar dizisi olarak anlaşılmaktadır. İlişkisel model kuramcıları için cinsellik ve diğer beden süreçleri, ilişkisel düzenlemelerin ifade edildiği ya bunlara karşı savunulduğu alanlardır. Mitchell'in yaklaşımıyla (1988, 1983) ilgili sorun onun fikirlerinin çoğunun Freud'un kuramsal sisteminin önde gelen görüşlerinin aşırı basitleştirilmiş bir bakışına dayanmasıdır. Mitchell, Freud'un gerilimin azaltılması, dürtü boşalımı modelini Freudcu kuramın özü olarak görür. Freud'a dair bu görüşün dürtüyü; çocukluk anılarını ve deneyimi düzenleyen bilinçdışı düşlemlerin bir parçası olarak gören çağdaş bakışla çok az ilişkisi vardır. Günümüzde, dürtü bileşeni dinamik bilinçdışının daha geniş bir kuramının parçasıdır. Bu kavramın merkezinde yatan görüşe göre, çeşitli savunma davranışları aracılığıyla bilince erişemeyen bazı dürtü türev-

leri, belirli arzular ve korkular, ruhsal yapıda derin bir iz bırakırlar ve ruhsal hayatta süreğen bir etkide bulunurlar. Bachant ve Richards (1995) ilişkisel modeli eleştirilerinde, ilişkisel analistlerin çoğu dinamik bilinçdışı kavramına inanır gibi yapıp bazı yönlerini kapsamaya çalışsalar da, çağdaş psikanalitik düşüncede merkezi olan bu kavram ilişkisel kuramda sonradan akla gelen bir düşünce haline gelir. Mitchell (1988) bilinçdışını eski kayıtlar için bir dosya dolabı ya da arşiv gibi sabit, durağan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Mitchell, Freud'un uzun süre inandığı, dürtüye dayalı kaygı kuramını radikal olarak gözden geçirmesine neden olan temel kuramsal makalesi "Ketlenme, Semptom ve Kaygı"yı göz ardı etmektedir. Bu çalışma adlandırıldığı üzere başlıca kuramın temel bir bileşeni haline gelen dinamik bilinçdışı kavramını netleştirmiştir. Bu metin içinde sözü edilmemiş ya da kaynakçada aktarılmamıştır. Intrapsişikten kişilerarasına böyle bir radikal değişim ile, onun kuramının tekli değil ikili olduğu açık hale gelmektedir. Zihin her zaman diğerleriyle etkileşim içinde görülmektedir. Aynı zamanda Mitchell Freud'un intrapsişik çatışma modelini, kişilerarası kavramlarla anlaşılması zorlaşan terimler ve yapılara uygular. Tüm unsurlar oradadır: diğerlerini algılamanın eski, gerçekçi olmayan sınırlandırıcı yolları; ilişkilere dahil olmak için baskı uygulayan eski ilişki kurma biçimleri; diğerinin başka türlü davranma isteğinin süregiden kanıtından etkilenmeyen uyumsuz biçimler; örüntülerin farkında olmayan ama onları incelemeye doğru yapılan bir yaklaşım söz konusu olduğunda kaygı ve suçluluk deneyimleyen fakat kaygı azaltıldığında yeni çözümleri fark edip sentezleyebilen kişi.

İlişkisel yaklaşımların tartışması esas olarak Mitchell üzerine odaklanmaktadır, çünkü Mitchell oldukça devrimsel bir görüş benimsemiştir. Onun eski ortağı Greenberg daha diyalektik (mantıklı yorumlamaya dayalı) bir yaklaşıma doğru ilerlemiştir. İlişkisel ve dürtü bakış açılarını karşılıklı olarak zenginleştirici gören geleneksel düşünürlere yakın bir konuma kaymıştır. "Oedipus ve Ötesi: Klinik bir Kuram" (1991) adlı çalışmasında, ödipal karmaşanın önemini onaylamış ve psikanalitik düşüncede üçlü ilişkiler için merkezi bir yer ayırmıştır. İlişkisel düşünürlerinin, her birinin psikanalitik gövdenin par-

çalarını bünyesinde toplayan bilgi kuramlarının çeşitliliğiyle mücadele ettiklerini vurgulamak önemlidir.

Diğer grup olan postmodernlerin kendi aralarında anlaşmazlık vardır. *Bakış açılarının çoğulluğunda ve gerçekliğin sosyal inşasının Freud'un hastanın malzemesini tek yönlü olarak yorumladığı modelini reddettiği konularında hemfikirdirler. Ayrıca, metapsikoloji ve intrapsişik yapının kuramlarına daha az merak duyulmaktadır, çünkü düzene ya da öngörülebilirliğe olan inanç daha düşüktür. Postmodernler o ya da bu şekilde bireysel hikayeyi kabul etmişlerdir.*

Spence (1982) "Öykülenen Gerçeklik ve Tarihsel Gerçeklik: Anlam ve Yorum" adlı kitabında analisti, tarafsız, yorumlanmamış verinin önyargısız değerlendiricisi olarak portreleyen görüşün yetersizliğini göstermeye çalışır. Onun iddiası hasta ile analist arasındaki etkileşimde üretilen psikanalitik hayat öyküsünün gerçeğe uygun bir hikaye değil de, daha çok kökenlerin miti olduğudur. Doğa bilimlerinin, hipotezlerin doğrulanması ya da yanlışlanması için tarafsız, bağımsız olgulara başvuran varsayımsal-tümdengelim modelinin terapötik karşılaşmaya uygulanamayacağını ileri sürer. Psikanalitik durumda ortaya çıkan olguların hasta ve analistin zihnindeki kurgusal hipotezler tarafından oluşturulduğunu da ekler. Asıl iddiası dil ve öyküyle nakletmedeki zorluğun; yaşanan deneyimin özünü oluşturduğu üzerinedir. Spence'e göre dil, algılanan olayın tek bir yönüne odaklanarak özetler ve hatırlanan bir deneyim öykü yapısına sokulduğunda örgütleyen bir örüntüye uyması için yoğun bir biçimde değişime uğrar. Spence'in yaklaşımıyla ilgili sıkıntı onun şemasında hastanın, birinin kişisel öyküsünün kurgulaştırılmış şeklini sunan bir hikayecinin hizmetlerinden faydalanan kimse olmasıdır! Peki herkes tüm psikanalizin sunacağının güzel ve tatmin edici bir öykü olduğuna ikna mı olacak?

Schafer'in kuramsal katkıları psikanalitik düşünceye postmodern bir dönüş getirmiştir. Kendisini postmodernist olarak tanımlamasa da, psikanalizi bir öyküleme olarak yeniden kavramsallaştırması bu amacı tamamlamaktadır. Onun psikanalitik kuramı, kendiliklerin temel kapasiteleri ve içerikleri olduğu düşüncesini ve söylemlerin gerçekliği oluşturduğu ısrarını arka plana attığı sürece postmodernist olmaktadır. "Psikanaliz için Yeni Dil" (1976) adlı kitabında psikanali-

tik söylem için yeni bir metakuram ve dil önermiştir. Klasik psikanalitik kuram ve dil, Freud'un entelektüel çevresinde ilkörnek oluşturan Newton fiziği üzerinde biçimlendirilmiştir. Bu çerçevede zihinsel olaylar, eğer bilimsel olarak açıklanacaklarsa, fiziksel olaylar ya da enerji güçleri şeklinde tanımlanmalıdır. Kuramda, kendi yaşamında aktif aktör olarak kişiye yer yoktur. Kuramla aktif aracının yok edilmesi; yorum aracılığıyla hastaya (etkin tekrarlamalarda, çocuksu durumlar ve ilişkilerin yeniden canlanmasında kök salan) yaşantısını kendisinin eseri olarak daha da anlaşılır kılan günümüz psikanaliz deneyimi arasında keskin bir tezat vardır.

Schafer için, psikanaliz esas olarak dil ile ilgilenir. Öznel deneyim, nesnel gerçeklik ve kendiliklerin tümü dilde hayat bulan kurgulardır. Schafer kitabında psikanalitik metapsikolojinin, psikanalitik karşılaşmadaki amaçlılığın, öznel ve fenomenolojik (görüngüsel) yanların önemini azaltan mekanik, gereksizce yabancılaştıran bir dile dayandığını belirtir. Metapsikolojinin yerine geçmesi için bir düzeltici olarak "eylem dili"ni önermiştir. Daha sonra, "Analitik Tutum"adlı kitabında, analitik karşılaşmanın "öykülenen performansın bir türü"'nü temsil ettiğini anlatır. Onun ileri sürdüğü fikir, analitik tedavinin "diğerlerine kendimiz hakkında hikayeler anlatmayı" içerdiği ve bu yüzden bir öyküleme eylemi olduğudur. Analist ve analizan bir öyküleme işleminde yer alıyorsa, onların geliştireceği yorumlar verilebilecek çok fazla sayıdaki olası anlatıdan sadece birini temsil edecektir. Buna uygun olarak analitik diyalog, "tarihsel gerçekliğe" ve şimdiki ve geçmiş zamandaki olaylara benzer bir şey kurmakla ilgili değildir. Aksine, analizan gerçeklik olduğuna inandığı fakat şimdi farklı terimlerle anlattığı olayların seçici hatıralarını sunar. Terapötik çalışma, analizanın geleceği için analist ve analizanın dil aracılığıyla yeni, nevrotik olmayan hikayeler kurmaları haline gelir. Psikanalitik yöntem analizanın hikayelerini psikanalitik hikayelere dönüştürür. Daha sonraki bir kitabı olan "Hayatı Yeniden Anlatmak"ta (1992) daha da ileriye gider. Farklı insanların aynı olayın farklı deneyimlerini oluşturduklarını her gün gözlemledikçe, Schafer insanların yaşamın erken dönemlerinde oluşan ve yetişkinliğe kadar süren nedenlerle birleşerek kendi öznelliklerini kurduğu, yarattığı ve inşa ettiği sonucuna varır. Gerçek-

liğe öykü olarak aracısız, kesin erişim gösterilemez. Bu yüzden, herhangi bir gözlemcinin ya da düşünürün dayandığı mutlak zemin olamaz. Her biri kendi öykü versiyonunu seçmek zorundadır. Schafer için, psikanalitik hikayedeki tek gerçeklik onun "zor ve araştırıcı sorulara karşı durabilme" becerisidir. Onun görüşü, bizim tek ve bütün olarak deneyimlediğimiz kendiliğin aslında bir öykü kurgulaması da olduğudur. Bu öykülenende tek kendilikler fikri; işlerimizi halletmek için "çoğul kendilikler" hakkında faydalı öyküler anlattığımız fikri olarak dönüşür. Bundan dolayı, psikanaliz yalnızca yeniden yorumlama ve yeniden kurgulamayla ilişkilidir.

1983'te, dürtü modeli ve ilişkisel model gibi farklı kuramsal geleneklerin farklı hikaye çizgileri oluşturduğunu ileri sürmektedir. Farklı kuramsal modeller, analisti insan deneyiminin dokusu altında yatan derin yapıların çeşitli türlerine yöneltir. Kişilerarası kuram, nesne ilişkileri kuramı ve kendilik psikolojisi gibi ilişkisel model içinde işleyen farklı kuramlar farklı seslerde benzer hikaye hatları oluştururlar. Ortaya attıkları sorular ve oluşturdukları yanıtlar değişik bakışlar sağlamazlar; ama herkes tarafından kabul edilen sahneyi görmek için farklı açılar sunarlar.

Hoffman (1992) yaklaşımını Sosyal Yapısalcı model olarak adlandırmaktadır. Temel psikanalizle bazı temel uyuşmazlıklar sunar. İlişkisel modelle başlayıp onun ötesine giderek analist, analitik işlemin bu modelinde hastanın psişik gerçekliğini keşfetmekten çok kurgulamayla ilgilidir. Klasik psikanalizi ve diğer ilişkisel yaklaşımları objektivist ya da pozitivist bakış açısı olarak nitelendirir. Yapısalcı modelde, analist, belirli bir gerçekliğe belirli yöntemlerin taraf olmamış uygulayıcısı değildir. Yapısalcı model, analisti, yaratmakta yardımcı olduğu bir gerçekliğe öznel olarak yoğun bir biçimde katılan ve tedavi için nesnel yöntemlere başvurmayan kişi olarak görmektedir. Analist belirsizlik ve karasızlık için, kültürel önyargı için, şans için, analistin yaratıcılığı için, tercih yapmanın ahlaki boyutu için ve özgürlük ve ahlak karşısındaki varoluşçu anksiyete için; yani her etkileşimin tek, benzersiz olması adına analist, körleştirici olabilecek duygusal karışıklık karşısında uyanık kalır. (Hoffman 1999).

Hoffmann çoğu kişilerarası analisti temelde pozitivist olduklarından azleder. Onun sözleriyle "Sonuç olarak, Kohut, Winnicott ve Sullivan'ı sosyal yapısalcı bakış açısından ayıranın, Freud'u bu bakıştan ayırandan daha az olduğundan emin değilim." Kendilik psikologlarının vurgularının içgözlem ve empati olduğunu ve bunun da analistin gerçek bir katılımcı-kurgulayıcı olarak dahil olmasını engellemesi nedeniyle onları dışarıda bırakmaktadır. Kendilik psikologları, klasik analist gibi hastanın deneyiminin tarafsız ve doğru bir okunması olasılığına yatırım yapmaktadırlar. Hoffmann postmodern düşünceyi temsil ediyor gibi gözükse de, çok geniş bir kavram olan bu etiketi bazı vasıfları olmadan kabul edemeyeceğini söylemektedir. Hoffmann'a göre psikanaliz yöntemi esas olarak hastanın kelimelerine ya da çağrışımlarına değil; hasta ve analist arasındaki etkileşimlere odaklanmaktadır. Psikanalizdeki büyük bölünmenin objektivist ve yapısalcı düşünce arasında olduğunu düşündüğünü ama zamanla bunun ikiye bölen (Mitchell) ile diyalektik düşünce arasında olduğuna inandığını belirtmektedir.

Psikanalizdeki farklı okullar, analistin öznelliğinin, kişiliğinin ve değerlerinin terapötik çalışmayı ne denli etkilediğine ilişkin görüşleri açısından birbirinden farklılaşırlar. Hoffman tedavi ortamında analistin öznelliği ile analizanın öznelliği arasındaki gerilimin önemini uzun uzun tartışmaktadır. Bu dialektik, kuramsal inancı ne olursa olsun her analist tarafından kabul edilmektedir. Hoffman, bir şekilde bunun varlığının tanınmasından, bunun psikanalitik değişimin esas ve tek aracı olduğunu, etkenlerin diyalektiğinde yalnızca tek bir etken değil tüm diğer etkenlerin yerini alan bir öğe olduğu noktasına sıçrama yapar. Burada yapısalcı konumun olgucu bir dayanak üzerine inşa edildiği görülmektedir. Hooffman'ın yeniden kavramlaştırmaları postmodernizmi psikanalitik dünyanın bir parçası yapmaktadır. Bu evlilikte zorluklar yok değildir. Postmodernizm ve psikanaliz eşdeğer sistemler değildirler ve ortak varsayımları kullanmazlar. Postmodern çözümler, dil ve öznellikte kök salan kendilik ve gerçekliğe ilişkin daraltılmış kurgulamaları içerir. Oysa çıkarsama yapılabilecek ve bilinir hale gelebilecek bir geçmişi içermez. Kişi bilinç ve bilinçdışına yönelik önceki gerçek dünya göndergeleri üzerindeki psikanalitik fikirlere

katılıyorsa, postmodern düşünceler işleyemez. Anahtar noktalarda, postmodernizm analitik durumu tarihle, bir zamanlar varolan ve etki etmiş olan şeylerle boğuşma ihtiyacından arındırır. Psikanalizde postmodernizmi tartışmanın problemlerinden biri onun yekpare bir eleman olarak var olmamasıdır. Bunlar postmodernist olarak bir grup oluşturan kuramcılar arasındaki önemli konularda anlamlı farklılıklara karşılık gelir.

Yayınlarında kendisini ilişkisel-perspektivist olarak adlandıran Aron (1991, 1992, 1998, 1999 ve 2005) Hoffman'ın ötesine gitmiştir. Militan bir ilişkicidir. Aşırı bir ikiye bölücüdür ve iki kişilik ilişkisel bakış açısına geçilmesini doğrulamak için aktarım ve serbest çağrışım fikirlerine işaret etmektedir. İki kişi görüşünde çocuksu arzular, emsali olmayan bireysel analistin tüm nevi şahsına münhasır özellikleriyle güncel etkileşimlerin ve karşılaşmaların yansımalarıdır. Geçmiş yoktur. Benzer şekilde, serbest çağrışımda da, tüm çağrışımların süregiden etkileşim tarafından belirlendiğini ileri sürer. Direnci de hastanın "analistin bilinçdışı ruhsallığının bazı yönlerine uyum sağlamak" için kullandığı savunucu çabalar olarak tanımlanan ilişkisel bir olgu olarak görmektedir (1991). Bu şemada, direnç belirli kişilerarası bir durumda hastanın kendi içsel bir çatışmasıyla uğraşma çabasından ziyade analistin bilinçdışıyla başa çıkma girişimlerini yansıtır. Aron'un teknik önerileri aktarımın merkezi bir yanı olarak analistin öznelliğini vurgular: "Analist hastanın analistle olan deneyimlerinin tüm ipuçlarını dinlemelidir". Sonuç olarak, hastanın çağrışımlarını dalgalanan bir dikkatle dinlemek yerine, Aron'a göre analizin görevi, analistin dikkatini hastanın analistin öznelliğini deneyimlemesine yöneltmektir. Bu, ona göre, analistin kaçınılmaz şekilde kendini açmasına yol açar. Görüldüğü gibi, bu bizim analizden anladığımızın köklü bir değişimidir.

Benjamin (1998), feminist bir görüşü temsil ederek, bir annenin çocuğunun gereksinimlerinden ayrı olarak kendine ait bir öznelliği olduğunu vurgulamıştır. Mahler ve diğer meslektaşlarının ayrılma-bireyselleşme (1975) kuramını öznelliklerarasılık açısından yeniden çerçevelendirir. Uzlaşma alt aşamasını tartışırken, uzlaşma krizindeki çatışmaları sadece ayrılma, kontrol etme ve diğerinin içselleş-

tirilmesi gibi intrapsişik sorunlar açısından değil; aynı zamanda karşılıklı tanıma krizi -yani, uzlaşma aşamasında çocuğun ötekinin ayrı arzu ve isteği olduğunu kabullenirkenki gelişiminde hem annenin hem çocuğun karşılaştığı mücadele açısından da değerlendirilmektedir.

Çalışmasında öznelliklerarasılık kuramının asıl odağının; ötekinin sorunsalı olduğu ve ötekini sindirmeden ya da öteki tarafından sindirilmeden farklılığın nasıl karşılanıp sürdürülebileceği olduğunda ısrar eder. Onun konumu, tanıma gereksiniminin esas bir çelişkiye neden olduğudur; örneğin, kendi bağımsızlığımızı fark ettiğimiz anda; bunu tanıyabilmek için ötekine bağımlıyız. Onun kuramsal konumu intrapsişik ve öznelliklerarası arasındaki diyalektiği sürdürmeye odaklanır. Bunu tam olarak nasıl yaptığı yazılarında ayrıntılarıyla açıklanmamaktadır.

Benjamin'in bakış açısını özümleyen Aron (1991), psikanalitik kuramın anne üzerinde yalnızca çocuğun gereksinimlerinin nesnesi olarak durup annenin öznelliğini görmezden geldiği gibi; psikanalizin de analistleri onların hasta tarafından deneyimlenen öznelliklerini ihmal ederek sadece nesneler olarak düşündüğünü belirtmektedir.

Tartışılacak son analist olan Ehrenberg, geleneksel analitik teknik olarak düşündüğümüz şeyden köklü bir uzaklaşma sağlayarak Aron'a en yakın kişi olmuştur. Analitik işlemde analistin varlığının, katılımının ve öznelliğinin kurucu rolünü kuramsallaştırmada oldukça ses çıkarmıştır. Onun farklı stili, o andaki etkileşimin ve karşılıklı etkinin süreçlerini, özellikle de analist ve hasta arasında birbirlerini deneyimlemedeki karşılıklı etkileşimin eksiksiz bir incelemesini içermektedir. Duygusal gerçek bağlantıyı başarmak ve sürdürmek; hasta ve analist arasındaki bağlılığın ve yaşantının kalitesindeki anlık değişimlere dikkati çekmeyi gerektirir. Analizi, tümüyle başaşağı yapan en tartışmalı düşüncesi, gerileyici aktarım nevrozunun gelişmesine izin vermenin hastaya zararlı olacağı düşüncesidir. Hastayla analist arasındaki etkileşimsel güçleri ayrıntılarıyla açıklayarak; analitik süreçte hastanın intrapsişik yaşantılarını birlikte ele almanın ve hastanın diğerleri üzerindeki etkisini anlamasına yardım etmenin mümkün olduğunu ileri sürer. Bu amaca ulaşmak için, hastalarını saldırgan bir şekilde kendi karşıt-aktarımından haberdar etmektedir. Yazısında açık

olmayan şey bu karşıaktarımların yeni içgörüleri inkar edilen duyguların farklı yönlerine çevirmekle; çok kuvvetli eski nesne bağlarını işleme ve yeniyi eskiden hareket ederek keşfetme sorunsalını nasıl çözdüğüdür. Diğer bir deyişle, hastasının eski nesnelere bağlarını ve eski nesnelerle bilinçdışı bağlantılardan ötürü eski yollara tutunma çabalarını nasıl açıklar?

Ehrenberg, kendisini kişilerarası taraftarı olarak görüp hastasına onun hakikatinin ne olduğunu zorla söylese de, bunun "hakikat" olmadığını belirterek sınırlandırır. Fakat, analitik tedavideki güç dinamikleri düşünüldüğünde, onun ifadeleri hastaları için güçlü bir baskı yaratabilir ve analistin pozitivistik konumu olarak algılanabilir.

Analitik Ortam ve Bir Kişi-İki Kişi Psikolojisi Tartışması

İkili kuram, yalnızca psikanalizdeki birçok geleneksel kavramın derin bir şekilde değişimiyle sonuçlanan etkileşim üzerinde odaklanarak psikanalitik durumun yeniden çerçevelenmesini getirmiştir. Mitchell'in (1988) kuramlaştırması dinamik bilinçdışına köklü değişiklikler getirmiştir. "Analitik ortamı" şöyle tanımlar; "esas olarak etkileşimle gerçekleşir ve iki kişi arasında bir karşılaşmaya karşılık gelir...sorunsal artık geçmişteki önemli diğerleri değildir fakat bu insanla nasıl bağ kurulacağıdır." Etkileşim üzerinde odaklanan yaklaşımıyla, "intrapsişik süreçleri incelemez, sadece analistle olan karşılaşmada yaratılan intrapsişik süreçler söz konusudur". Mitchell (1998) hastanın dikkatini içsel süreçlerden, bir kişi olarak analist üzerinde yoğun bir odağa yöneltir. İlişkisel analistler (Aron 1991), klasik analistleri analistin kişiliğinin önemsiz olduğunu düşündükleri için suçlarlar. Aron'ın klasik durumu anlayışı, klasik analistlerin, aktarımın analist ve analizan arasında oluşan kişilerarası bir süreç olduğunun farkında olmadıklarını işaret etmektedir. Oldukça uzun zaman önce 1950'de iki kişilik psikoloji terimi Balint tarafından ortaya atılmıştır. Klasik olarak eğitilmiş olan Modell (1984), aktarım ve karşıt-aktarımın her zaman doğası itibariyle iki kişilik kavramlar olduğunu iddia etmiştir.

Brenner (1976) de klasik görüşü temsil ederek şunları söylemiştir: Analistin "gerçek kişiliği" ancak hasta onu algılayıp tepki gösterirse önemlidir. Bu başka şeyler gibi hastanın zihinsel aktivitesine bir uya-

randır. Hastanın ona tepkisi, onun için gerçeğin ne olduğu söylenilmeden önce analiz edilmelidir. Bu, analistin görünüşünün, tarzının, konuşma biçiminin ve çevresinin önemsiz olması demek değildir. Bunlar çok önemlidir, fakat bunların etkisi hem hiçbir zaman herhangi iki hasta üzerinde aynı olmayacak hem de aynı hasta üzerinde analizin farklı zamanlarında da oldukça farklı olacaktır. Eğer analist o veya bu şekilde oldukça geleneklere uymayan biriyse ve eğer fevkalade anlayışsız, kınayan ya da göze girmek için baştan çıkarıcıysa, bu davranış ve tutum özelliklerinin bazılarının ya da tümünün az ya da çok, hastalarının çoğunun analitik ilerlemesine engel oluşturacağı beklenilir. Ancak, böyle uç noktada ve kesinlikle arzu edilmeyen bir durumda bile, her bir hasta için müdahalenin doğası farklı olacaktır ve ancak analiz edilebilirse gerçekte ne olduğu anlaşılabilir. Brenner, ayrıca, analitik ilişkiyi farklılaştıran şeyin her yetişkin ilişkisinde bulunan aktarım değil, psişik çatışmayı açıklarken analisttin bunu kullanması olduğunu belirtmektedir.

Bu tartışmanın önemli zorluklarından biri, taraflardan biri diğerinin paradigmasının herhangi bir yönünü tanımlamaya giriştiğinde, diğer tarafın yanlış anlaşıldığını iddia etmesinde bulunur. Sıklıkla bu ikiye bölmede sıkışıp kalırız. Tek kişi analistler (klasik, benlik psikolojisi, modern yapısal) başından beri ilişkisel olduklarını ve bir kişiye karşı iki kişi şeklinde bölmenin bir yanılsama olduğunu ileri sürmektedirler. Aron (1990) zihnin klasik modelinin "sadece süreci sürdürmeye odaklanan analistin müdahaleleri ile dışarıdan gelen etkiye geçirgen olmayan kapalı bir sistem" olduğunu vurgulamıştır. Çağrışımların ancak süregiden etkileşimle belirlendiğini söyleyen ilişkisel iki kişilik bakışla karşılaştırmaktadır.

Wallerstein (1998), "Bir Kişiye karşı İki Kişi Psikolojisi" paneline ek olan "Yeni Amerikan Psikanalizi" adlı yazısında ikiye bölünmeyi tartışır ve her iki kampta da bir ayağı olan analistin tarafında olur. Hastanın, uzun zamandan beri varolan ve analiz öncesindeki yaşamında uyguladıkları disforik baskılar sonucu onu analize getiren bir geçmişi, tarihi; tanımlanabilir düşlemleri ve çatışmaları olduğunu vurgulayan Jacobs'a (1991) gönderme yapmaktadır. Bu düşlemler ve çatışmalar hastanın psikolojik gerçekliğini oluşturur ve yalnızca bir

kısmı aktarım ve karşı-aktarım ilişkisinin akıbeti aracılığıyla keşfedilebilir. Bu etkenler Jacobs'u, analitik çalışmada, iki psişik dünya birbirlerini etkileyerek kaçınılmaz bir şekilde birbirine karışıp birleşiyorsa, analizin aydınlatmaya çalıştığı analitik araştırmanın odak nesnesinin yalnızca tek bir tarih ve bir psikoloji olduğu noktasına getirmiştir. Esas itibariyle, Jacobs, disiplinimizin karşılaştığı sorunlara ikiliği değil tamamlamayı daha iyi bir çözüm olarak görmektedir.

Benim kendi kişisel görüşlerim Jacobs'un analitik ortamı değerlendirmesiyle uyuşmaktadır. Bazı hastalar analistin daha fazla etkileşimde olmasını bekler ve ihtiyaç duyarlar; fakat diğerleri, analist sürekli olarak etkileşimsel bir ilişkide ısrar ettiğinde izinsiz olarak özellerine girildiğini hissederler. Tüm gelenler için sabit terapötik bir yaklaşım kesinlikle arzulanan değildir ve en iyi analitik sonuçlar analist tekniğini söz konusu hastanın ihtiyaçlarına göre uyarladığında elde edilir.

Kaynakça

Arlow, J. (1969) Fantasy, Memory, and Reality Testing. *Psychoanal. Quarterly.* 38:28-51

Arlow, J. (1985) The Concept of Psychic Reality and Related Problems. *J. Amer. Psychoanal.* Assoc. 33:521-535

Aron, L. (1991) The Patient's Experience of the Analyst's Subjectivity. *Psychoanal. Dial.* 1:29- 51

Aron, L. (1996) *A Meeting of the Minds: Mutuality in Psychoanalysis*. Hillsdale NJ: The Analytic Press.

Aron, L. (1998) Clinical Choices and the Theory of Psychoanalytic Technique: Commentary on Papers by Mitchell and by Davies. *Psychoanal. Dial.* 8:207-216

Aron, L. (2005) The Tree of Knowledge: Good and Evil Interpretations. *Psychoanal. Dial.* 15:681-707

Bachant, J.; Lynch, A.; Richards, A. (1995) Relational Models in Psychoanalytic Theory. *Psychoanalytic Psychology* 12:71-87

Bauman, Z. (1991) *Intimations of Post Modernity.* London: Routledge

Benjamin, J. (1988) *The Bonds of Love*, New York Pantheon

Benjamin, J. (1995) *Like Subjects, Love Objects*, New Haven CT Yale Univ. Press.

Benjamin, J. (1998) *Shadow of the Other*, New York: Routledge

Brenner, C. (1976) *Psychoanalytic Technique and Psychic Conflict.* New York. Int. Univ. Press.

Brenner, C. (1982) *The Mind in Conflict.* New York Int. Univ. Press.

Eagle, M. (1984) *Recent Developments in Psychoanalysis: a Critical Evaluation.* New York: McGraw-Hill.

Freud, A. (1936) *The Ego and the Mechanism of Defense.* New York: International University Press.

Freud, A. (1965) *Normality and Pathology in Childhood.* New York: Int. Univ. Press.

Frosh, S. (1991) *Identity Crisis: Modernity, Psychoanalysis and the Self.* New York: Routledge.

Gergen, K. (1991) *The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary life.* New York: Basic Books.

Greenberg, J. (1991) *Oedipus and Beyond: A Clinical Theory.* Cambridge, MA Harvard Univ. Press.

Greenson, R. (1965) The Working Alliance and the Transference Neurosis. *Psychoanal. Q.* 34155-181.

Hartman, H. (1939) *Ego Psychology and the problem of Adaptation.* NY: International University Press.

Hartman, H. (1964) *Essays in Ego Psychology: Selected Problems in Psychoanalytic Theory.* NY: International University Press.

Hoffman, I. (1994) Dialectical Thinking and Therapeutic Action in the Psychoanalytic Process. *Psychoanal. Q.* 64:1-22

Hoffman, I. (1998) *Ritual and Spontaneity in the Psychoanalytic Process: A Dialectic Constructivist View.* Hillsdale NJ The Analytic Press.

Jacobs, J. Theodore (1991) In Search of the Mind of the Analyst: A Progress Report Journal of American Psychoanal. Assoc, 45, No 4, s. 1035-1059 (1957).

Kohut, H. (1966) Forms and Transformations of Narcissism. J. Amer. *Psychoanal. Assoc.* 14:243-272

Kohut, H. (1977) *The Restoration of the Self*, New York, International Universities Press.

Loewald, H. (1960) On the Therapeutic Action of Psychoanalysis. *In Papers on Psychoanalysis.* New Haven CT: Yale Univ. Press 1980 s.221-256

Mahler, M. Pine, F., Bergmann, A. (1975) *The Psychological Birth of the Human Infant.* New York: Basic Books

Mitchell, S. (1988) Relational Concepts in Psychoanalysis: An Interpretation. Cambridge MA Harvard Univ. Press

Mitchell, S. and Greenberg (1983) *Object Relations and Psychoanalytic Theory.* Cambridge, MA Harvard Univ. Press.

Modell, H. Arnold (1984) *Psychonalysis in A New Context*, International University Press.

Pine, F. (1988) The Four Psychologies in Psychoanalysis and their Place in Clinical Work. J. *Amer. Psychoanal.* V.36 571-596

Schafer, R. (1976) *New Language for Psychoanalysis.* New Haven: Yale University Press.

Schafer, R. (1983) *The Analytic Attitude.* New York: Basic Books

Schafer,R. (1992) *Retelling a Life. Narration and Dialogue in Psychoanalysis.* New York: Basic Books.

Shapin, S. (1996) *The Scientific Revolution.* Chicago: Chicago Univ. Press

Spence,D. (1982) *Narrative Truth and Historical Truth: Meaning and Interpretation.* New York: Norton

Sterba, R. (1934) The fate of the Ego in Analytic Therapy. Int. *J. Psychoanal.* 15: 115-126

Stern, D. (1985) *The Interpersonal World of the Infant.* New York: Basic Books.

Stolorow, R. and Atwood, G. (1978) The Representational World in Psychoanalytic Therapy. *Int. Rev. Psychoanal.* 5: 247-256

Stolorow, R.; Brandschaft, B.; Atwood, G. (1987) *Psychoanalytic Treatment: An Intersubjective Approach.* Hillsdale N.J. The Analytic Press

Wallerstein, R. (1988) One Psychoanalysis or Many? Int. *J. Psychoanal.* 69: 5-21

Wallerstein, R. (1990) Psychoanalysis: The Common Ground. Int. *J. Psychoanal.* 71:3-20

Wallerstein, R. (2002a) The Growth and Transformation of American Ego Psychology. J. *Amer. Psychoanal.* Assoc. v.50:135-168.

Wallerstein, R. (2002b) The trajectory of Psychoanalysis: A prognostication. Int. *J. Psychoanal.* 83:1247-67.

Wittgenstein, L. (1953) *Philosophical Investigations.* New York: McMillan

Zetzel, E. (1956) Current Concepts of Transference. Int. *J. Psychonal.* 37:369-375

summaries

The Borderline Functionings: Which Borders? / Catherine Chabert

The first part of this text is dedicated to theoretical and metapsychological reflexions. After having situated the essential of what inscribes the borderline states in the heart of the fundamental and actual psychopathology, the author studies two big problematics that the borderline states convoke: 1. The problematic separation anxiety and its specific variations in the constitution of internal and external reality. 2. The problematic of psychosexual organisation, essentially articulated with masochism. The way in which the two problematics articulate and particularly the links between love and hate that prevent the access to ambivalence. The second part of the text treats psychoanalitical clinics and also the negative therapeutic reaction, which manifests itself preferentially in the cure of borderline functioning. The place of the pain in the transference constitutes one of the main axes of fragments of analysis proposed.

On the borders of Psychoanalysis: Margaret I. Little's Analysis with Winnicott / Talat Parman

Psychoanalysis meticulously focuses on borderline cases. JB Pontalis defines the state of being borderline by taking the counter-transference of the psychoanalyst as the starting point. The transference and counter-transference relationship between the analyst and the analyzed during the analytical process, particularly in borderline cases, sometimes requires reviewing of the psychoanalytical setting. Margaret I. Little describes in her text how she lived this experience during her analysis with her D.W. Winnicott. Little talks about how Winnicott during this analytical process restored a communication with the patient and patient's psyche in all levels; sometimes crying with her, sometimes expressing his anger towards what he heard. For her it is very important to be considered and to be accepted ill. We can understand what

Winnicott experienced during his counter-transfer, from what he put forth in his theory.

The Concept of Border Between The Psyche and the Body; The Drives and Their Consequences in the Psychosomatic Theory / Tevfika Tunaboylu-İkiz

In this article, after the drive theory that forms the cornerstone of classical freudian theory is mentioned, the views of Pierre Marty, one of the founders of Paris Psychosomatic School are expressed. With the standpoint of Claude Smadja who elaborated Freud and Marty's prospects on the drives that form the impetus of the psychic world, the reasons of the disorganization of drives in the psychosomatic patients will be beter understood.

The Attraction of the Unlimited: the Oceanic Sensation, Psychosis and Temporality / Liliane Abensour

The "oceanic sensation" discussed by Freud in Civilisation and its Discontents in response to Romain Rolland opens up a whole new till now hardly considerd field of investigation: that of a both regredient and progredient attraction to the unlimited when the limits of the ego waver. This attraction is at times subjected to a regressive desire for fusion with the mother and, at others, in the case of psychotic patients overcome by the axiety of infinite regression, confronted with the threat of defusion. The "oceanic sensation", evoked by R. Rolland in his Memoirs offers yet another outcome that appears to correspond to experiences of what might be called drive "hyperfusion" of a progredient connotation, which helps to affirm the presence of the self both in the world and to creation.

Illness Without a Name / Marianne Baudin

Self-provocated and secretly created lesions defy medical world and underline the place of acting when psychic conflicts are unspeakable. Meeting such patients (here a case of feminine dermatologic facticious disorder) lead to reconsider fantasies and violence working both in medical desire to know corporal functioning and in psychoanalyst's approach to unconscious enigma.

The Subject: from Freud to Lacan / Talat Parman

Psychoanalysis has turned the hypothesis of subjectivity upside down by introducing the myth of drive on the basis of subjectivity, thereby placing the subject in a position where it sometimes rules the drive and sometimes is ruled by it. It follows, that the drive is the basis of psychoanalytical thought and the psychoanalytical subject is the subject of drive. It is for this reason that Sigmund Freud who meticulously avoids using the word "subject", used it nine times in his text of 1915 "Drives and their Vicissitudes". Jacques Lacan in his definition of the subconscious, makes reference to the subject and the desire of the other, in fact, the desire of the great other. Here the other is referred as a symbolic otherness (alterity), a promoter of desire. The actual question is: What does a subjective conscious psyche get from "the other"? It must be subjectivity that the subject gets from the other. In that case one can only talk of a relationship between subjectivities, not between subjects. So the conclusion will be; Rather than being a reference to one particular concept, the subject in psychoanalysis is a reference to a process which includes many concepts.

Problematics on the Child-Parent Relationships and Post-Pregnancy Psycho Pathology / Marilia Zurlo

The study describes the complex work of rielaboration of preoedipian and oedipian fantasies which is necessary to assume the parental role and underlines how some problematics of filiation can hamper this work and give rise to psychogenic infertilities and perinatal sychopathologies. In this perspective the study points and illustrates, by exposing a clinical case, the risks connected to the unconscious use of procreation medicalisation for defensive aims, that is the risk to deny or to bypass some problematics of filiation that in this way remain inelaborated and can have new kind of expression in perinatal psychopathologies.

Postmodern Psychoanalysis in the USA / H. Gunther Perdigao

The article discusses the emergence of postmodern trends in American psychoanalysis tracing the evolution of ego psychology from Freud's papers in the twenties to Brenner's revision in his 1982 book "The Mind in Conflict". It is followed by a presentation of the work of two American analysts Kohut and Loewald, whose ideas were intermediaries between the positivistic point of view and the various postmodern psychoanalytic schools. These schools fall loosely under the rubric of relational psychoanalysis. They all have in common a position which is viewed as a radical departure from classical tradition. This new paradigm has led to a heated controversy as to whether psychoanalysis is a one person or two person psychology with each side claiming to be misunderstood by other. The middle of the road consensus is that although two psychic worlds inevitably mix and influence each other, only one history and one psychology are the object of the analytic scrutiny.

ISBN 978-975-8803-99-6
9 789758 803996

ISBN: 975-6947-36-5 [TK.No.]
ISBN: 9789758803996 [16. Cilt]